

06 Gateverving:
Organisasjonene
bryter tausheten

08 Finanseksperter:
Vil ha børs-kontroll
på bistandspengene

22 Framskritt:
Enkle tiltak ga
tryggere fødsler

Telefonsalg-
lobbyen
vant fram
Side 4

BISTANDSAKTUELT

NR 1 – FEBRUAR 2017 www.bistandsaktuelt.no

FAGBLAD OM BISTAND OG UTVIKLING

Terrorgruppa Boko Haram herjer i et av verdens fattigste områder. 11 millioner mennesker trenger humanitær hjelp og 3,6 millioner er på flukt. En halv million barn er underernærte.

Boko Harams ofre

Side 16

Fatima Zara Adam (2) burde veid minst 8,5 kilo, men veier bare 6,7 kilo. Etter å ha blitt målt og veid av WFP sendes hun til sykehus med diagnosen alvorlig akutt underernært.
Foto: Espen Røst

«Dette rammer alle kvinner, uansett samfunnslag.»

Side 24

tema:
Vold mot
kvinner
10 sider

Er det duket for bistandspo

En konfliktlinje – vektleggingen av egeninteresser kontra idealisme – har vært en viktig kilde til strid rundt norsk bistands- og utviklingspolitikk. Når bistanden i stadig større grad skal brukes mot migrasjonsproblemet, kan det bli mer bråk.

Av Gunnar Zachrisen

Kjernen i utenrikspolitikk er å tjene nasjonale interesser. Litt forenklet kan man si at utenrikstjenesten både skal bidra til at norske politikere blir lyttet til i Washington, at Putin respekterer våre grenser og at norsk laks havner på restaurantbordene i Beijing. På et overordnet plan dreier det seg om å jobbe for at norske borgere får leve i fred og å sikre et økonomisk grunnlag for velferden vi lever i.

Utviklingspolitikken er en del av utenrikspolitikken. Spørsmålet er likevel om utviklingspolitikken – og da særlig bistanden – er et politikkområde som skal styres av de samme eller helt andre motiver enn den øvrige utenrikspolitikken?

Bistandens røtter

Da norsk statlig bistand ble etablert for over 50 år siden, var det i stor grad altruistiske og idealistiske ideer som lå bak. U-hjelpen hadde sin basis i arbeiderbevegelsens solidaritetstanker og kristenfolkets ideer om nestekjærlighet. Bakteppet var avkoloniseringen og norske politikeres ønske om å støtte nye, uavhengige stater i Afrika og Asia.

Det idealistiske motivet, å bekjempe fattigdom og nød, å redde liv, å hjelpe de aller fattigste og mest marginaliserte, har alltid vært der. Og det er der fortsatt i 2017, med støtte i alle politiske partier. Store satsinger på helse, utdanning og rettighetsbistand kan neppe sies å være motivert av norske egeninteresser, med mindre man legger store konspiratoriske tankemodeller til grunn.

Idealismen har imidlertid alltid blitt utfordret – av politikere og pressgrupper som også vektlegger andre hensyn og motiver. De har ment at ulike deler av bistanden – eller u-hjelpen som det het før – bør kunne brukes også for å avhjelpe særlige norske problemer.

«Vinn-vinn»

I USA har det i en årrekke vært spesielle krav til nødhjelp i form av regler om at maten skulle være produsert av amerikanske bønder og fraktet med amerikanske skip. På den måten oppnår man en «vinn-vinn-situasjon» – både at sultne mennesker får mat og at USAs økonomi stimuleres, har amerikanske politikere ment.

Bistandseksperter har imidlertid vært sterkt kritisk. Å ri to hester på én gang er vanskelig, og det er lite effektivt bruk av penger. Ankomsten av utenlandsk mat bidrar til å underminere lokale markeder. Det langsiktige resultatet kan derfor bli mer sult, ikke mindre.

Også i Norge har vi tradisjoner for «vinn-vinn-argumenter» når nasjona-

le interesser skal frontes i bistandsdebatten. I bistandens tidlige år var dette særlig representert ved et ønske fra eksportrettet næringsliv om å binde u-hjelpen til norske leveranser av varer og tjenester. I en lang periode ga vi for eksempel norsk varebistand til Verdens matvareprogram. Senere ble «blandede kreditter» et stridstema.

Nyttig å ha i verktøykassa

Regjeringer fra Arbeiderpartiet og Høyre har tradisjonelt vært lydhøre overfor næringslivets ønsker på utviklingsfeltet. De samme partiene – anført av ambisiøse politikere – har også ment at bistanden er et godt instrument i den utenrikspolitiske verktøykassa, ikke minst når Norge skal ut i verden og mekle fred.

Mellompartiene og SV har derimot vært mer skeptiske til denne pragmatismen. Særlig er det KrF, et parti med røtter i misjonsmiljøene, som har vært den konsekvente forsvaren av bistandens renhet og gamle idealer – med stikkord som «behov», «Afrika» og «fattigdomsorientering».

«Det er nødvendig med nye grep som skal sikre langsiktighet, forutsigbarhet og en forsterket fattigdomsorientering. (...) Samtidig er vi tydelige på at fattigdomsbekjempelse og ikke norske egeninteresser skal være styrende for arbeidet med å bistå sårbare stater», skriver Knut Arild Hareide og Hilde Frafjord Johnson i forordet til KrFs alternative utviklingsmelding som ble lansert i fjor høst.

Moralsk troverdighet

Argumenter om at ulike regjeringer både fremmer norske interesser og driver egenprofilering via bistand har også vært brukt om Norges mer generelle internasjonale diplomati. Gjennom støtte til FN, internasjonale fond, humanitære bidrag, klimasatsing og fredsdiplomati har Norge bygget moralsk og politisk troverdighet. Norske politikere og journalister har vært på sitt aller lykkeligste når USAs president eller andre har hevdet at Norge bokser i en vektklasse høyere enn andre små land.

Enkelte politikere har også bevisst brukt «egeninteresser», som et ord med positiv ladning, for å forsvare høye nivåer på fredsdiplomati og humanitære bidrag. Argumentet er at slike engasjementer også gir tilgang og mulighet til å ta opp andre saker av nasjonal egeninteresse. For eksempel: Når man først er invitert til Washington for å diskutere Midtøsten, kan det også by seg en mulighet til å snakke om norsk laks.

Motiv: Anti-terror

De siste årene har det skjedd store

endringer i hvilke temaer som diskuteres i norsk utviklingspolitisk debatt. Tiltak for å bekjempe terror har blitt et stort tema, ofte definert ut fra egne nasjonale sikkerhetsbehov. Det høye nivået på bistanden til Afghanistan hadde i hovedsak sin begrunnelse i å stabilisere landet og å demme opp for internasjonal terrorisme. Lojaliteten til NATO sto helt sentralt.

De siste årene ser vi at anti-terrorargumentene, definert ut fra norsk sikkerhet, forsterker seg ytterligere i den hjemlige utviklingsdebatten. Når regjeringen skifter geografisk fokus for norsk bistand over til en kraftig satsing på sårbare stater i Midtøs-

ten, Nord-Afrika og Sahel, skjer det nesten uten protester fra Stortingets utenrikskomité. KrF er imidlertid tydelig skeptisk til å dreie bistanden bort fra langsiktig bistand og langvarige partnerskap i det sørlige Afrika.

Tilsvarende dukker nasjonale egeninteresser opp i forbindelse med de store flyktning- og migrasjonsutfordringene Europa står overfor. I mange år har utgifter til statlige flyktningmottak blitt finansiert over bistandsbudsjettet, uten de store protestene fra det politiske miljøet. Da disse utgiftene tilsynelatende gikk i takt under budsjettdebatten høsten 2015, kom det imidlertid ulike forslag

politisk strid?

Kommentar
Gunnar Zachrisen

«Partiene foreslår kutt i bistand til land som ikke godtar retur av egne borgere.»»

om å sette et tak på disse innenlandske utgiftene.

Høyaktuelt: Migrasjon

I 2017 er koblingen migrasjon og bistand høyaktuelt, i en tid da utenriksdepartementet forbereder både en ny utviklingsmelding og en melding om veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

I europeiske land har det hersket stor rådvillhet om tiltak for å motvirke flyktningstrømmen til Europa. Under et toppmøte på Malta i 2015, der Norge også deltok, ble europeiske og afrikanske ledere enige om noen tiltak. Blant disse er alt fra statsbygging og

inntektsskapende tiltak til politisamarbeid og tiltak mot menneskesmugling.

Enigheten på Malta-møtet har resultert i et pengesterkt nytt EU-fond. Fondet, som støttes med norsk bistand, vil premiere afrikanske land som klarer å stanse migrantene før de når Middelhavet. Europeiske lands iver etter resultater på migrasjonsfeltet kommer blant annet til syne i at «verstinger» på menneskerettighetsområdet, som Sudan og Eritrea, er tatt med i samarbeidet.

Blant Europas uløste problemer på migrasjonsområdet er blant annet opphopningen av tidligere asylsøkere – uten hjemlige ID-papirer – som har

Ordforklaring

■ Purist:

Tilhenger av renhet innen språk og malerkunst.

fått avslag på sine søknader. Koblet til EUs hjelpepakke er det derfor nå inkludert krav om at de afrikanske samarbeidslandene skal forplikte seg til å ta imot egne borgere som ikke har fått innvilget asyl i Europa.

True med bistandskutt?

Å koble bistand til klausuler om at mottakerlandet skal ta imot egne motvillige og regimekritiske borgere i utlendighet kan virke som en original idé, og fjernt fra bistandsfaglige erfaringer. Betingelser til bistand, såkalt kondisjonalitet, har sjelden vært vellykket. Like fullt er det politikernes som styrer og bestemmer. Allerede i

dag forhandler EU og Norge returavtaler med afrikanske land. Ett av dem er Sudan, en «versting» innen demokrati og menneskerettigheter.

Tiltakene har også vunnet gjengklang i det partipolitiske miljøet, som vil ta et skritt videre. Både Høyre, Frp og Senterpartiet foreslår å programfeste at land som sier nei til å ta imot borgere som har fått avslag på asylsøknader i Norge, kan straffes med bistandskutt, melder avisen Vårt Land.

Forslagene vil bli lagt merke til også i andre partier. Da kan det raskt brygge opp til politisk strid – mellom bistandspolitikkenes purister og pragmatikere. ■

4 **Aktuelt**

««Forbrukerproble

Frivillige organisasjoners telefonsalg er et «betydelig forbrukerproblem», mener Forbrukerombudet. Likevel vil regjeringen, i hovedsak, videreføre dagens regelverk. Begrunnelse: Organisasjonenes «samfunnsnytte» trumfer forbrukernes interesser. **Av Tor Aksel Bolle**

Bistandsaktuelt og andre medier har i en årrekke dokumentert hvordan telefonselgere, på jobb for «frivillige» organisasjoner, opptrer aggressivt og pågående overfor norske forbrukere. Eldre mennesker har vært særlig utsatt.

Ett eksempel: Laila Sandbæk fra Oslo fortalte i fjor i Bistandsaktuelt om hvordan hennes mor, som er minstepensjonist, gjennom flere år betalte opp til 25 regninger i måneden til ulike organisasjoner. Den gamle damen var til slutt redd hver gang telefonen ringte. Først etter at datteren hadde kontaktet organisasjonene flere ganger, bedret situasjonen seg.

Gjengangere i klagebunken

Innsamlingskontrollen advarer mot å gi penger til en rekke norske organisasjoner. Flere av disse har i årevis samlet inn store summer via telefonsalg. Det gjelder små organisasjoner som Child Africa, School 4 life, Afrikas Barn, Barnas vel, Childcare Norge, Foreningen direkte bistand og Nansenhjelpen. Disse er også gjengangere i Forbrukerombudets klagebunke.

Men også en rekke større, seriøse organisasjoner som Norsk Folkehjelp, Flyktningshjelpen og Leger uten grenser bruker telefonen til å be om støtte.

Av disse er det noen – blant dem Leger uten grenser – som benytter egne telefonselgere. De fleste bruker selgere fra eksterne firmaer.

I fjor høst sendte Barne- og likestillingsdepartementet ut et forslag til lovendring. Forslaget innebar innstramminger i loven som regulerer telefonsalg, men i all hovedsak for kommersielle aktører. For de frivillige organisasjonene blir derimot dagens regler i stor grad videreført, med ett unntak. Departementet har gitt en definisjon på hva organisasjonene kan regne som «faste givere» (se undersak).

«Betydelig forbrukerproblem»

Forbrukerombudet håndterer spørsmål rundt villedende reklame og markedsføring på vegne av norske forbrukere. Den offentlige tilsynsmyndigheten var tydelig i sitt hørings svar: «Forbrukerombudet er (...) bekymret for at departementet ikke har foreslått (...) nødvendige innstramminger i unntakene for frivillige organisasjoners telefonsalg. Som tilsynsmyndighet opplever vi at dette utgjør et betydelig forbrukerproblem».

Ombudet påpeker videre at «når man ser på hensynet til forbrukerne er behovet for å stramme inn unntakene for de frivillige organisasjonene like stort, om ikke større, som for de kommersielle aktørene.»

Tilsynsmyndigheten viste også til at nærmere to millioner nordmenn har reservert seg mot å bli oppringt fra frivillige organisasjoner, men på grunn av unntakene i regelverket og organisasjonens tolkninger av unntakene blir mange av disse likevel oppringt. Ombudet understreket også at mange klager kommer fra eldre og deres pårørende.

Foreslo innstramminger

Forbrukerombudet foreslo en rekke konkrete innstramminger i regelverket. Blant annet at man fjerner unntaket om «eksisterende kundeforhold». Dette unntaket gjør at organisasjonene kan ringe til personer som på et tidspunkt har støttet dem. Mange organisasjoner mener dette betyr at de har et kundeforhold til giveren. Tidligere givere kan derfor bli oppringt selv om de har reservert seg mot å bli oppringt av organisasjoner.

Innstramminger som Forbrukerombudet foreslo fikk støtte av Forbrukerrådet, Pensjonistforeningen og Norges kvinne- og familieforbund. Bransjeorganisasjonen Direktosalgforbundet stilte seg også kritisk til at unntakene for frivillige organisasjoner videreføres. Brønnoysundregistrene, Jussformidlingen og Telenor fremhevet alle at forbrukerne særlig klager på henvendelser fra frivillige organisasjoner.

Kun kosmetiske endringer

Like før jul kom regjeringens endelige forslag til endringer av markedsføringsloven. I lovforslaget, som skal behandles på Stortinget i løpet av våren, foreslås flere innstramminger i reglene for kommersielle aktørers telefonsalg. Men tross klare anbefalinger fra Forbrukerombudet samt flere andre foreslår regjeringen at dagens regler for frivillige organisasjoners telefonsalg forblir nesten uendret.

I proposisjonen til Stortinget bruker departementet mye plass på å liste opp alle argumentene for en innstramning, og skriver: «Samlet sett taler forbrukerhensyn og reservasjonsordningens formål for at unntaket oppheves, kanskje i enda sterkere grad her enn i forhold til næringsdrivende.»

Men konklusjonen er likevel «at hensynet til frivillige organisasjo-

Innsamling og salg via telefon er svært upopulært blant nordmenn. Men i sitt nye lovforslag vektlegger regjeringen organisasjonenes samfunnsnytte fremfor hensyn til forbrukerne.

ners samfunnsnyttige virksomhet må tillegges avgjørende vekt, selv om dette kan gå på bekostning av forbrukerhensyn.»

– Passivt

– Vi er selvsagt ikke fornøyd med dette når man vet at pågående telefonselgere fra frivillige organisasjoner plager eldre mennesker. Jeg synes det er passivt av regjeringen å ikke foreslå noen innstramminger, sier Harald Olimb Norman som er generalsekretær i Pensjonistforbundet.

Han viser til at både useriøse aktører og seriøse organisasjoner benytter seg av telefonsalg for å samle inn penger.

– Organisasjonene må bli mye flinkere til å ta ansvar for hvordan de som ringer for dem opptrer. En del

av telefonselgerne er altfor pågående, sier Norman.

Ombudet vil følge nøye med

Forbrukerombud Elisabeth Lier Haugseth frykter at mange av de problemene eldre og andre forbrukere opplever ved organisasjonenes telefonsalg vil fortsette. Ombudets klare anbefaling har vært og er at organisasjonenes unntak fra regelverket bør fjernes. Denne holdningen står de fortsatt for, men ombudet må forholde seg til at regjeringen har tatt en annen beslutning.

– Jeg vil understreke at organisasjonene fortsatt er underlagt et regelverk og at vi kommer til å følge nøye med fremover. Det er uklokt av organisasjoner å drive innsamling på en måte som skyver folk vekk, sier hun. ■

m>> får fortsette

Elisabeth Lier Haugseth, forbrukerombudet.

Foto: Forbrukerombudet

Harald Olimb Norman, Pensjonistforbundet.

Foto: Johnny Syversen/Pensjonistforbundet

Statssekretær:

– De har en viktig samfunnsoppgave

– GRUNNEN TIL at vi i stor grad viderefører dagens regelverk for frivillige organisasjoner er fordi organisasjonene har en viktig samfunnsoppgave, sier statssekretær i barne- og likestillingsdepartementet Kai-Morten Terning (Frp).

Ifølge Terning har organisasjonene også «et særskilt behov for å bruke telefonen som innsamlings- og salgskanal».

Han understreker likevel at regjeringen foreslår noen innstramminger.

– Vi ønsker å få slutt på at telefonselgere ringer de som har reservert seg, sier statssekretæren.

I forslaget fra departementet er det en klargjøring av hva en «eksisterende giver» er. Det kreves heretter minst tre enkeltbidrag med ikke mindre enn omtrent ett års mellomrom. På den måten mener departementet at givere med en svak givertilknytning til en organisasjon skal slippe henvendelser.

Han sier også at regjeringen tar grep for å sikre at frivillige organi-

sasjoner driver i tråd med gjeldende regelverk. Dette for at forbrukere som har reservert seg mot telefonsalg fra organisasjoner, i større grad skal slippe å få fakturaer eller telefoner de ikke vil ha.

– For det første foreslår regjeringen forbud mot at en forespørsel om økonomisk støtte fremstår som et betalingskrav, for eksempel ved at det sendes ferdigutfylte fakturaer. For det andre foreslår vi et forbud mot pengeinnsamling på telefon og telefonsalg fra numre som ikke er registrert og ikke kan søkes opp i nummeropplysningstjenester, sier statssekretæren.

Regjeringen foreslår også å tydeliggjøre i hvilke situasjoner det faktisk foreligger et eksisterende kunde- eller giverforhold mellom en frivillig organisasjon og en forbruker. Dette er avgjørende for om organisasjonen kan ta kontakt per telefon til forbrukere som har reservert seg. Grensegangen er i dag uklart. ■

Organisasjonene jubler: – Et mirakel!

NORSKE ORGANISASJONER OG deres lobbyister jubler uhemmet over å ha sluppet sterke innstramminger i sin bruk av telefonsalg. På Innsamlingsrådets nettside omtales utfallet av saken, der regjeringen overhører de fleste av faginstansenes innspill, som «et mirakel».

– Vi er godt fornøyd med at frivillig sektor fortsatt får unntak for de reglene som gjelder for kommersielle aktører, sier Siri Nodland.

Hun er generalsekretær i Norges innsamlingsråd, som representerer de frivillige organisasjonenes interesser. Redd Barna, Norsk Folkehjelp, Plan Norge, SOS-barnebyer, samt en rekke andre norske hjelpeorganisasjoner, er medlemmer.

Innsamlingsrådet var blant høringsinstansene som gikk imot en innstramning.

– Vi har jobbet opp mot departementet i denne saken: det var nødvendig fordi det til å begynne kom et forslag hvor det ble foreslått at unntakene for frivillige organisasjoner skulle fjernes, sier Nodland.

– Forbrukerombudet mener frivillige organisasjoners telefonsalg

er et «betydelig forbrukerproblem» og at det særlig rammer eldre. Likevel ønsker Innsamlingsrådet ikke strengere regler?

– Jeg kan kun snakke for våre 69 medlemsorganisasjoner, og de bidrar ikke til noe forbrukerproblem. Vi får kopi av alle klager som gjelder våre medlemmer, og det ligger på cirka 25-30 totalt i året. Men vi ser jo at en del organisasjoner som ikke er medlemmer hos oss og ikke er oppdatert på bransjenormene, har flere klagesaker.

– Det ser ut som forbrukere og eldre er blitt nedprioritert til fordel for effektiv innsamling for organisasjonene?

– Vårt mandat er å bidra til profesjonell og etisk innsamling som også gir solide inntekter til organisasjonene. Våre medlemmer jobber hardt for å drive med innsamling på en profesjonell og god måte. Nordmenn ønsker jo å gi til gode formål. Vi ser at sammen som gis vokser fortere enn veksten i økonomien. Da må organisasjonene få lov til å kontakte potensielle givere på ulike måter. ■

Bistandsaktuelt og andre medier har hatt en rekke saker om aggressivt telefonsalg. I fjor fortalte Laila Sandbæk om hvordan moren ble plaget av pågående telefonselgere fra frivillige organisasjoner. Minstepensjonisten fikk 25–30 regninger i måneden.

6 Aktuelt

Kampen om fadderne:

Fem organisasjoner snur, oppgir hva gateverving koster

Kirkens Nødhjelp var først ute. Nå har også Redd Barna, Plan, SOS-barnebyer og Care valgt å oppgi hvor mye de betaler kommersielle selskaper for gateverving. **Av Espen Røst**

De første tusenlappene du betaler etter å ha blitt vervet på gata går til kommersielle selskaper, fortalte Bistandsaktuelt i forrige papirutgave. Men Redd Barna, SOS-barnebyer, Plan, Kirkens Nødhjelp, Care, Strømme-stiftelsen og Flyktninghjelpen har ikke ønsket å dele hva det koster å bruke selskaper som Switch Communication og Face2Face for å verve støttespillere. De har hemmeligholdt kostnadene ved fadderverving på gata. Frem til nå.

Kirkens Nødhjelp (KN) var først ute med å oppgi kostnadene, en beslutning som ble tatt etter «intern dialog».

– Vi betaler 2400 kroner (+ mva) for hver fastgiver Face2Face verver for oss, sier markedssjef Ragnhild Øien Toyomasu i KN til Bistandsaktuelt.

Koster 2400 – 2500 kroner

Fagdirektør i Forbrukerombudet Tonje Hovde Skjelbostad har gjen-tatte ganger uttalt at hemmeligholdet «er problematisk», mens Monica Viken, førsteamanuensis ved Institutt for rettsvitenskap ved handelshøyskolen BI, har ment at praksisen «kan være lovstridig». Representanter fra alle partier på Stortinget har uttalt at det er uheldig at norske organisasjoner tilbakeholder informasjonen for norske forbrukere.

I kjølvannet av KNs offentliggjøring har de andre organisasjonene diskutert kritikken av hemmeligholdet. Dialogen dem i mellom og med verveselskapene har ført til at de fleste organisasjonene nå har valgt å offentliggjøre hva de betaler for hver fadder som verves.

Organisasjonene fremhevet tidligere konkurransehensyn som årsak for å ikke oppgi kostnaden. Nå viser det seg at alle har avtaler med de

kommersielle selskapene på mellom 2400 og 2500 kroner.

– Bra med åpenhet

Kostnaden ved fadderverving på gata ved bruk av kommersiell aktør er på rundt 3000 kroner, anslo rådgiver i konsultantselskapet b.bold og arbeidsgrupped medlem i Innsamlingsrådet Seth Piper i forrige Bistandsaktuelt. Anslaget viste seg altså å stemme ganske godt, og Piper er nå fornøyd med at de fem organisasjonene har valgt en åpnere linje.

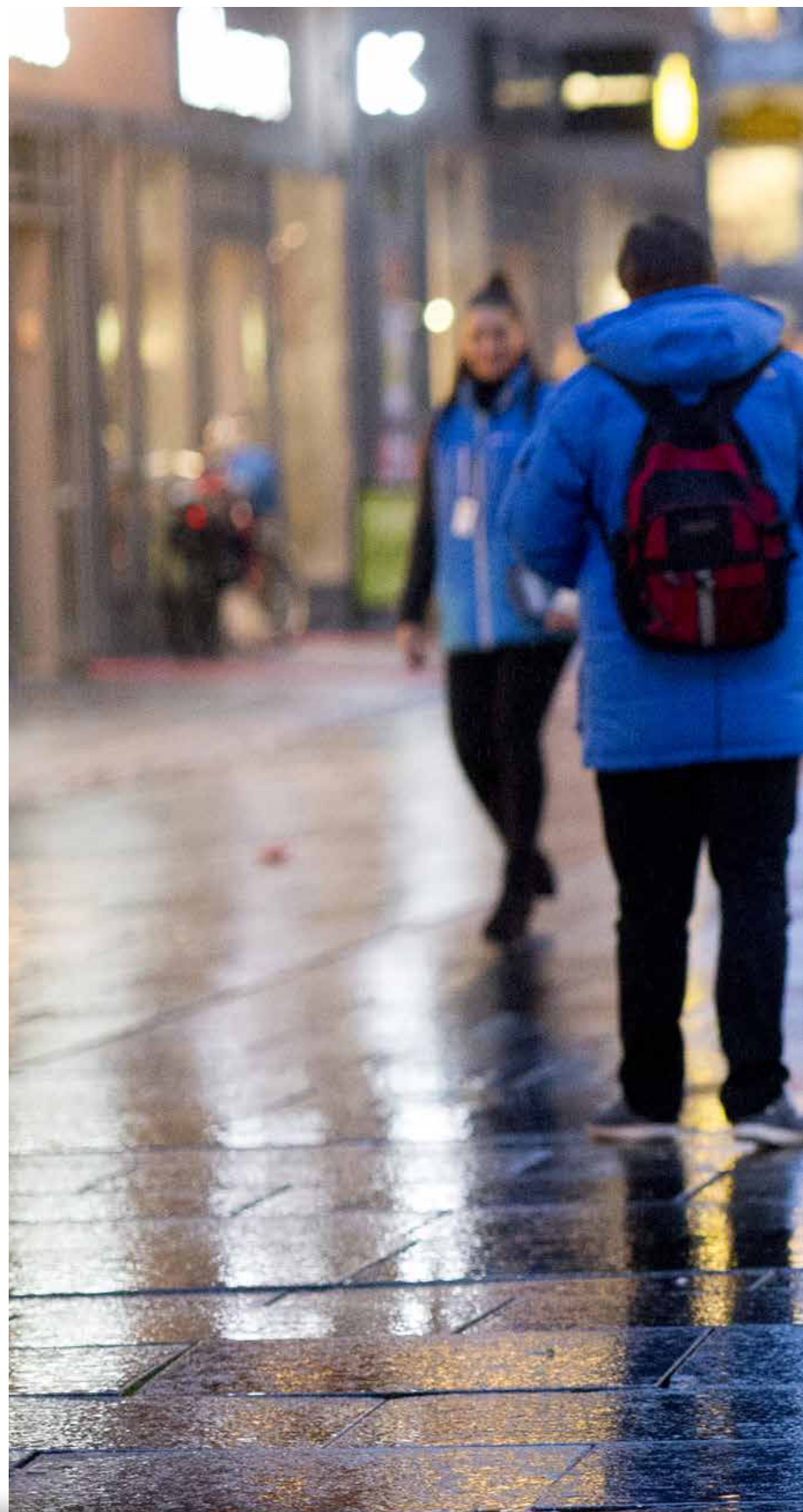
– Det er fint at organisasjonene nå har valgt å dele vervekostnadene sine. Jeg tror en slik åpenhet på sikt vil føre til bedre vilkår for organisasjonene, og at kompetansedeling kan gjøre flere i stand til å gjøre jobben selv til en lavere kostnad. Norske organisasjoner har generelt høyt fokus på kostnadseffektivitet. Hvis åpenhet nå kan føre til at vervekostnader går ned, slik at effektiviteten blir enda høyere, er det veldig bra, sier Seth Piper.

– Gjør jobben selv

Gjennom en årrekke med ansvar for innsamlingsprosjekter i organisasjoner som Greenpeace, Amnesty og Leger uten grenser, og som arbeidsgrupped medlem i Innsamlingsrådet kjenner han markedet for fadderverving bedre enn de fleste. Han mener organisasjonene har mye å spare på å gjøre vervejobben selv, og påpeker at kostnaden i gitte tilfeller

«Vi er for åpenhet og god dialog med fadderne våre rundt kostnader»

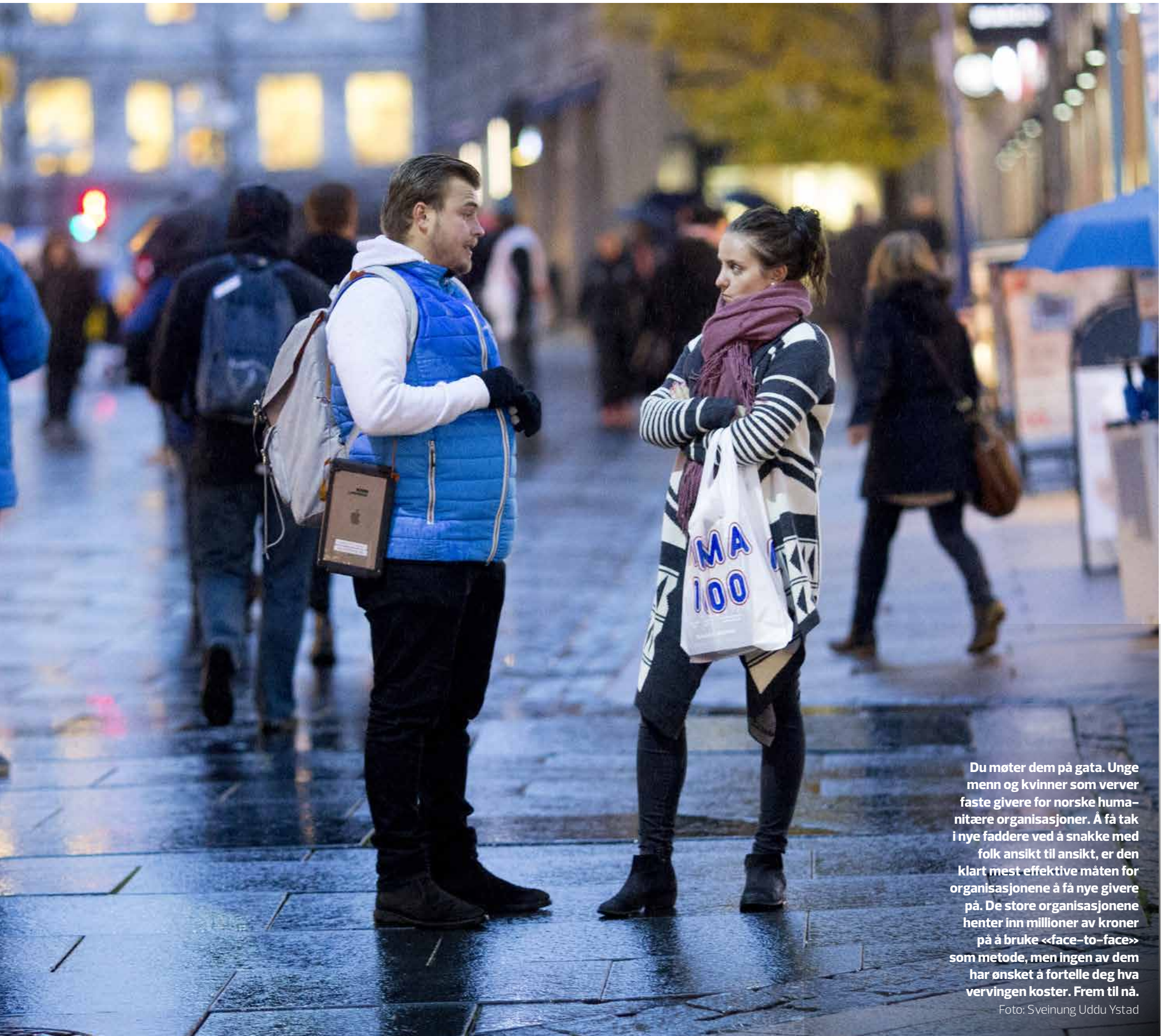
Synne Rønning,
kommunikasjonssjef i
SOS-barnebyer

kan halveres.

– Det kan sikkert være gode grunner for å bruke byrå, men det er viktig at organisasjonene i så fall er klar over kostnadsforskjellene. Bare slik kan de gjøre et informert valg om hvilken vei som er riktig for dem, på kort og lang sikt. Personlig vil jeg på lang sikt alltid anbefale å bruke egenansatte ververe, slik at man får en mest mulig kostnadseffektiv verveaktivitet, sier Piper.

PS! Flyktninghjelpen og Strømme-stiftelsen har så langt ikke oppgitt sine vervekostnader. En del andre organisasjoner har egne ververe. Samtidig gjenstår det å se om verveselskapene faktisk vil meddele potensielle givere hva vervingen koster. ■

Du møter dem på gata. Unge menn og kvinner som verver faste givere for norske humanitære organisasjoner. Å få tak i nye faddere ved å snakke med folk ansikt til ansikt, er den klart mest effektive måten for organisasjonene å få nye givere på. De store organisasjonene henter inn millioner av kroner på å bruke «face-to-face» som metode, men ingen av dem har ønsket å fortelle deg hva vervingen koster. Frem til nå.

Foto: Sveinung Uddu Ystad

Are you the changemaker we seek?

The energy revolution is here. Across the continents of Africa, Asia and Latin-America, users and communities discover the benefits of turning to solar power. Scatec Solar is a leading force in this transformation, partnering with local and international stakeholders to make solar PV happen – and build a cleaner, better future.

We seek strong professionals with analytical skills

We now seek to grow our Business Development Team in order to deepen and expand our presence in new markets. We look for unique and passionate professionals, preferably with a track record for developing power projects in emerging markets. If you have sharp analytical skills, drive and ability to build trust across cultures and disciplines, you may be the person we seek.

Go to scatecsolar.com/careers for more information

 Scatec Solar
Improving our future™

8 **Aktuelt**

De vil revolusjonere ko

Det er behov for en revolusjon i tilnærmingen til korrupsjonskontroll i bistanden, mener tre nordmenn med bakgrunn fra toppjobber innen økokrim, børser og bank. **Av Gunnar Zachrisen**

Trioen tar til orde for at framtidens kontroll av bistand skal skje i realtid, ikke på etter-skudd slik som i dag. Det er mulig i en tid med økende digitalisering av finanssystemene verden over, mener de.

Bak initiativet står tre svært erfarne fagfolk; Oda M. Myklebust, Sven Arild Andersen og Sverre Lilleng.

35 mrd. kroner

De tre viser til at Norge med omlag 35 milliarder kroner årlig er verdens 8. største bidragsyter i absolutte beløp. Hver nordmann bidrar i gjennomsnitt med rundt 7000 kroner per år. Samtidig er det betydelige korrupsjonsproblemer i mange norske samarbeidsland.

Ingen vet hvor mye av norsk bistand som blir borte på veien, men Verdensbanken har anslått at 25 prosent av internasjonal bistand forsvinner.

– Vi må stille oss spørsmålet: Gjør Norge nok for å redusere mulighetene for at bistandspenger, som var ment for fattige mennesker, havner i lommene på mottakerlandets rike elite? spør de tre.

Ingen av dem er bistandsekspert. Men innenfor styring og kontroll med pengestrømmer har de en betydelig erfaring. Samtidig har de et engasjement for å bekjempe fattigdom og å utjevne forskjeller mellom rike og fattige land.

Børs, bank og økokrim

Andersen har mange års internasjonal erfaring fra Norsk Hydro. Han har i tillegg vært leder av Norfunds investeringskomité og innehatt styreposter i selskaper i Afrika. Fra 2000 til 2006 var Andersen børstdirektør ved Oslo Børs.

Lilleng arbeider til daglig som advokat med tematikk blant annet knyttet til økonomisk kriminalitet. Han har tidligere vært førstestatsadvokat på Økokrim og senere direktør for markedsovervåking og kontroll ved Oslo Børs, hvor han initierte realtidsovervåking. Lilleng har også styreerfaring fra internasjonalt overvåkingssamarbeid.

Myklebust er rådgiver og gründer av Capital Market Development. Hun var tidligere banksjef i Nordea og har bakgrunn som økonom og er autorisert finansanalytiker.

«Når og mens det skjer»

De tre erfarne fagfolkene mener at det allerede finnes styringsmetoder, teknologi og kompetanse som i vesentlig grad kan øke effektiviteten og redusere omfanget av bistandskorrupsjon.

– Effektiv styring og kontroll må foregå i realtid (på engelsk: realtime)! Med det menes når og mens transaksjonen gjennomføres. Man må gå fra

den tradisjonelle metoden der man kontrollerer, avslører og krever penger tilbake eller straffer i ettertid, til å hindre at misbruk og ulovligheter oppstår, sier Lilleng.

Han mener at en slik preventiv tilnærming vil sikre at bistand kommer frem dit den skal.

Bukken og havresekken

Lilleng viser til at en av hovedutfordringene med bistandsmidler er at kontrollen i dag foregår i ettertid, i noen tilfeller måneder eller ofte flere år etter at prosjektet er gjennomført.

– Dagens måte å utøve kontroll skaper problemer. De som mottar bistandsmidler er de samme som eier eller råder over bevisene. I ettertid finnes det ikke bevis, eller bevisene er korrumpert eller ødelagt, sier Sven Arild Andersen.

Den tidligere børstdirektøren mener at tradisjonell kontrollvirksomhet og revisjon kun vil fungere helt unntaksvis.

– Kombinasjonen av «snille» giverland, utbredt korrupsjon, politisk maktkonsentrasjon og et svakt sivilsamfunn, legger forholdene vel til rette for misbruk. Det er også et spørsmål om lederskapets politiske vilje. I mange mottakerland synes motivasjonen for å bli politiker å være nærhet til en kontantstrøm der man relativt enkelt kan forsyne seg, ikke å tjene befolkningen og bygge landet, sier han.

Alarmen vil gå

De tre, som har arbeidet med forslaget på idealistisk og frivillig basis, viser til at det internasjonalt skjer en teknologisk revolusjon på mange samfunnsområder der kontroll i realtid tas i bruk for å hindre eller stoppe misbruk av penger og verdier.

– Dette er en utvikling som også bistandspolitikere, forvaltningen og utviklingsmiljøene må merke seg, mener de.

Dette kan i praksis bety følgende, forklarer de i en kronikk i Bistandsaktuelt's netttutgave:

«Dersom transaksjonens form, størrelse, rute, tidspunkt e.l. avviker fra et «normalmønster» eller en på forhånd definert plan, går det en «alarm». Transaksjonen fryses eller stoppes og kan returneres til mottaker».

Stadig vanligere

Trioen viser til at slik sporingsteknologi blir stadig vanligere innenfor en digitalisert og globalisert verden. Både

«Effektiv styring og kontroll må foregå i realtid, når og mens transaksjonen gjennomføres.»

i Norge og i utviklingsland. Eksempler finnes innenfor vanlige kontantoverføringer via bank, verdipapirhandel, pakke- og godstransport, kredittkortvirksomhet og mobiltelefoni.

– Om man vil overføre et beløp fra en privatkonto som langt overskrider det betalingsmønsteret den aktuelle kontoen historisk har vist, registreres dette umiddelbart. Tilsvarende; om noen har stjålet ditt kontokort og misbruker dette, vil kontokortutste-

der umiddelbart slå alarm i nåtid om kortet brukes samtidig i Oslo og Bergen eller med et for kort tidsintervall både i Shanghai og Bodø, forteller tidligere bankdirektør Oda Myklebust.

På samme måte kan aksjetransaksjoner på en børs følges løpende, og man kan avbryte handelen dersom transaksjonen inneholder unormale forhold rundt kursstigning, pris, handelsfrekvens, osv. Eksemplene er mange, påpeker de.

Corruptsjonskontrollen

Vil styrke bistandens legitimitet

Med tilsvarende teknologiske løsninger, med styrings- og kontrollregime i realtid, vil en langt større del av pengestrømmene kunne styres utenom den «sonen» kriminelle aktører beveger seg i. «Styring og kontroll i realtid vil ikke erstatte, men være et avgjørende og nødvendig supplement til tradisjonell kontrollvirksomhet», skriver de.

Finans-trioen appellerer til at bistandsmiljøet og politikerne om å tenke nytt, og se mulighetene for nytenkning og forbedringer. Dette er framtidens løsning, slik de ser det. Og det kan være en måte å reetablere bistandssystemets politiske legitimitet og oppslutning i befolkningen.

I kronikken siterer de Transparency International: «The credibility of future aid will depend on the ability of the aid system to demonstrate that

it can address corruption pro-actively and comprehensively.»

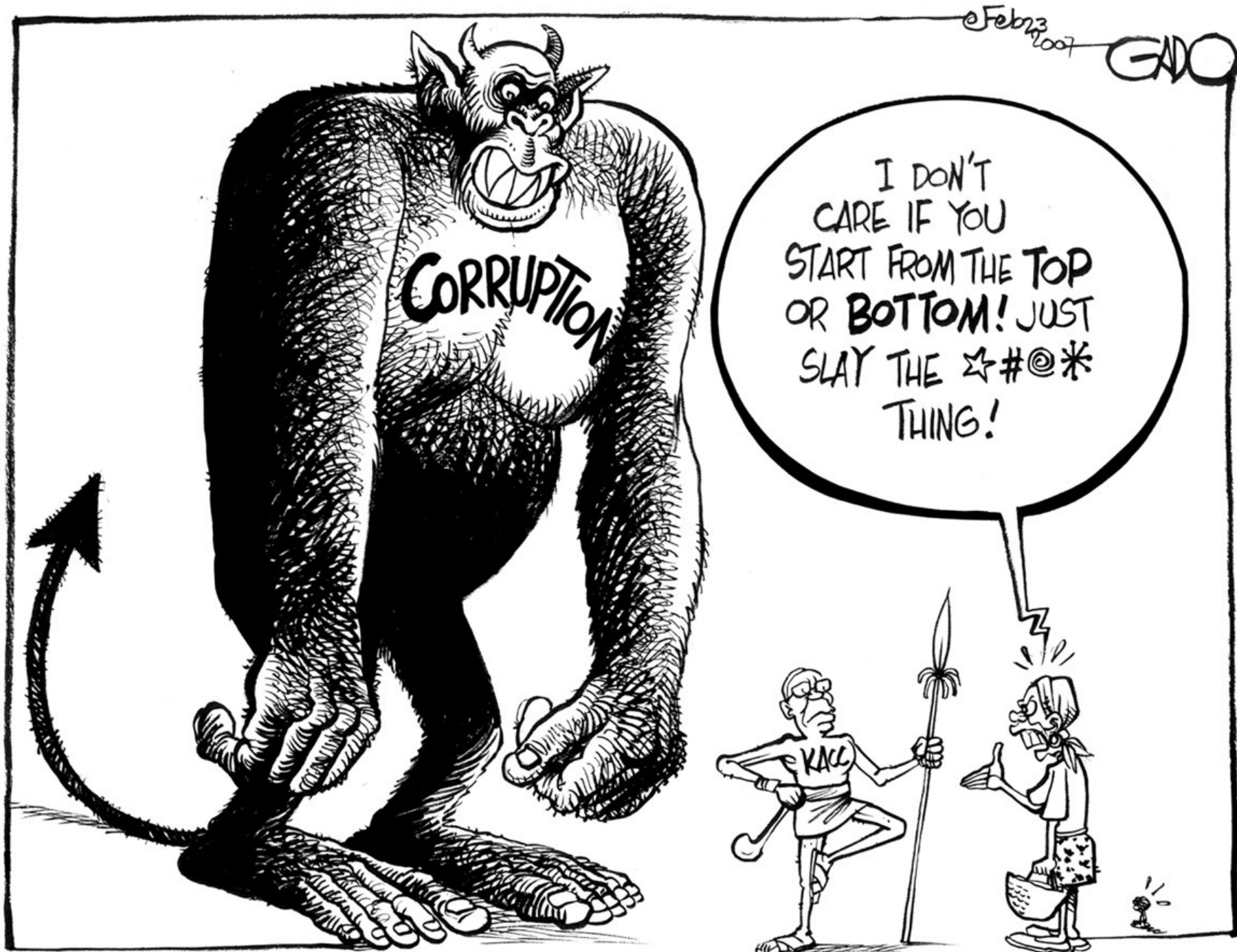
Pilotprosjekter

I første omgang håper Lilleng, Andersen og Myklebust på interesse og nytenkning blant politiske beslutningstakere. I neste omgang mener de at systemet burde kunne prøves ut i pilotprosjekter med enkeltland, i en periode på noen år. Blant annet vil det ta tid å lære opp og sertifisere bi-

standsaktører for å benytte systemet.

– Innføring av realtidskontroll for bistand kan startes fra ett land og med utvalgte prosjekter. Norske myndigheter og deres bistandspartnere i inn- og utland vil gradvis måtte lære seg en tilpasning til det nye kontrollregimet, sier Lilleng.

**Les mer neste side:
Slik reagerer bistands-
ekspertene.**

– Realtidskontroll er ingen garanti mot svindel

Digital kontroll med selve pengestrømmen er ingen garanti mot svindel, påpeker fire kjennere av norsk og internasjonal bistand. Samtlige mener at grundige analyser i forkant av et samarbeid er det aller viktigste. **Av Gunnar Zachrisen**

Blant dem er den erfarne konsulent og samfunnsøkonomen Jens Claussen. Han har over 30 års erfaring med bistandskontroll, på oppdrag for en rekke ulike aktører i «bistandsindustrien».

– Å følge pengene i realtid framstår som et viktig prinsipp. Men like viktig er det å gjøre mye grundigere risikoanalyser av mottakerne i forkant, sier Claussen.

Han understreker at begge tilnæringer representerer forebyggende tiltak, som er mer effektive enn å vente på evalueringer og revisjoner i ettertid.

Konsulent, som nå er partner i Nordic Consulting Group, viser til at mange utviklingsbanker har gode

rutiner for å gjennomføre ulike diagnosestudier. Dette analysearbeidet skjer før de inngår samarbeid med nye utviklingspartnere.

Claussen understreker også at risikoen for misbruk av bistandspenger ikke primært er knyttet til overføringen av penger fra Norge til en mottaker i et annet land.

Svindel skjer etterpå

– Risikoen er først og fremst knyttet til hvordan pengene disponeres internt i mottakerens system etter at de har nådd mottakerens kasse. Jeg tenker da på aktører som landets finansdepartementet, fagdepartementet, lokalforvaltning, private organisasjoner, fond for ulike ideelle formål, og andre, sier Claussen.

Jens Claussen, samfunnsøkonom og konsulent

Den erfarne bistandskonsulent påpeker at korrupsjon ofte skjer ved at noen forsyner seg av noe som er kjøpt for bistandspenger, dvs. eiendeler som tilhører det offentlige.

– Det kan også skje ved favorisering av tilbydere når varer og tjenester skal kjøpes inn for de samme pengene. Slike forhold vil ikke bli fanget opp av et overvåkingssystem av den typen som det de tre foreslår. Skal man avsløre dette, må man kartlegge om eiendelene fortsatt er der de skal. I tillegg må man granske selve tildelingsprosessen ved kontraktsinngåelser, sier Claussen.

Kritisk analyse av kostnader

Som et alternativt kontrollsystem foreslår han større bruk av «smarte analyser», en analysemetode også de tre finanseksperter nevner i en kronikk på Bistandsaktueltets nettsider.

– Kostnad per tjeneste levert fra et prosjekt eller program kan gi en pekepinn på effektivitetstap. Selv om effektivitetstap kan ha mange årsaker burde det lede til handling for å finne ut om årsaken nettopp er korrupsjon, sier Claussen.

NCG-konsulent forteller at han

nettopp har avsluttet en kvartalsvis diagnosestudie for en utviklingsbank. Studieobjektet var et utdanningsprogram med budsjett på 12 mrd. dollar i Bangladesh.

Kostnader varierte 260 prosent

– Der fant vi at enhetskostnadene per klasserom man bygget varierte så mye som 260 prosent fra det billigste til det dyreste. Vi fant fort ut hvilke kommuner som hadde «utfordringer» med sine entreprenørkontrakter. På denne måten kunne dette misbruket stoppes og de aktuelle personene anmeldt. Dette til tross for at bokføring av tilskudd, kontoavstemming og regnskapsrapporter naturligvis var i skjønneste orden – og forklaringen i forkant var at dette var «spesielt vanskelige områder» å bygge skoler, sier Claussen.

Han vektlegger også at et tilleggsresultat av slike diagnosestudier blir tiltak som styrker mottakers egen organisasjon, i tillegg til avtalefestede prosesser for kontroll underveis. – Det kan blant annet skje ved den type analyser de tre tilhengerne av digitale sporingssystemer antyder, sier bistandskonsulent. ■

Ambassadøren: – Vi har god kontroll på transaksjonene

– Den mest kostnadseffektiv form for kontroll vil være å bistå myndighetene i våre samarbeidsland til selv å ta i bruk nye og mer effektive kontrollsystemer, fordi både pengemengdene og korrupsjonsutfordringene er vesentlig større der, sier Norges ambassadør i Tanzania Hanne-Marie Kaarstad.

Hun er samtidig positiv til debatt om hvordan Norge og andre bistandsgivere kan effektivisere kontrollregimet.

– Utenrikstjenesten må være åpen for å se på nye teknologiske løsninger, og vurdere nytten av disse. Men en del av påstandene i artikkelen om manglende kontroll er unyanserte og i liten grad dokumentert, og viser nok at forfatterne nok ikke fullt ut er kjent med den opptrapping av kontrollsystemer som allerede har funnet sted, sier Kaarstad.

Ambassadøren mener at UD i dag har god kontroll på at overføringer havner på de riktige konti gjennom elektroniske bankoverføringer.

– Vårt system mottar løpende

finansrapporter, og det foretas årlige revisjoner for de fleste prosjekter. UD har i 2016 innført nye og forbedrede avtalemaler for å sikre enda bedre resultatmåling og løpende kontroll av fremdrift og forbruk og årlige revisjoner, sier Kaarstad.

Hun understreker samtidig at stat-til-stat-bistanden utgjør en jevnt synkende andel av bistanden – kun 5,2 prosent av det norske bistandsbudsjettet, hvis klima- og skogsarbeidet med Brasil holdes utenfor.

– De siste årene er stadig mer norsk bistand kanalisert via multilaterale organisasjoner, globale fond og andre internasjonale aktører. Disse midlene kontrolleres av andre institusjoner enn UD/Norad, påpeker Kaarstad.

Hanne-Marie Kaarstad,
ambassadør i
Tanzania.

UDs kontrolldirektør: – Kan være verdt å prøve

– Kanskje kan dette være ett av flere tiltak for å redusere risikoen for misbruk. Det kan også gjøre det enklere å avdekke misbruk og gjøre det mulig å reagere raskere når misbruk skjer. En utprøving på egnede prosjekter ville vært spennende, sier kontrolldirektør i Utenriksdepartementet Nils Haugstveit.

Lederen av Sentral kontrollenhet i UD er positiv til forslaget om realtidskontroll via digitale sporingssystemer, men han er i tvil om det lar seg gjennomføre i praksis. Han tror også andre tiltak vil kunne ha vel så stor effekt.

– Jeg er helt enig med de tre i at en må legge større vekt på å hindre at misbruk og ulovligheter oppstår. Den beste måten en kan gjøre det på er etter mitt syn å foreta bedre undersøkelser og vurderinger før en inngår i et samarbeid, sier Haugstveit.

Den erfarne UD-tjenestemannen og ambassadøren mener gode risi-

kovurderinger er viktig, både for å redusere risikoen i størst mulig grad før et tiltak iverksettes og for å kunne holde oppsyn med risikofaktorene i oppfølgingen.

– Styrker og svakheter ved samarbeidspartneren er en vesentlig del av risikobildet. Derfor er partnervurderinger så viktig. Oppfølgings- og kontrollmekanismene i samarbeidet må være tilpasset de risikoelementene en står overfor, ikke minst partnerens forutsetninger for å forvalte bistanden på en forsvarlig måte.

Ganske elementært, vil kanskje noen si, men like fullt er det her vi ofte ser at det svikter, sier Haugstveit.

Nils Haugstveit,
kontrolldirektør
i UD.

Norad: – Risikovurderinger i forkant

– Vi er positive til alle gode ideer, ikke minst hvordan vi i enda større grad kan digitalisere deler av kontrollen. Det er helt opplagt at etterkontroll alene, eksempelvis gjennom revisjon, ikke er tilstrekkelig for å forhindre korrupsjon, sier avdelingsdirektør i Norad Marit Brandtzæg.

Avdelingsdirektøren vektlegger særlig verdien av effektiv forhåndskontroll, og viser til at Norad gjennomfører risikovurderinger av både partnere og prosjekter før finansiering gis.

– Vi følger også opp med gjennomgang underveis. Gode risikovurderinger er viktig for å avdekke svakheter hos partnere. Risikoene vi avdekker må følges opp gjennom samarbeidet, sier Brandtzæg.

Marit Brandtzæg,
avdelingsdirektør
i Norad

Hvor mange jenter går egentlig på skole i Afghanistan? Tallene er usikre.

Foto: Ken Opprann

Afghanistan: – Framgangen overdrives

– Tallene for fremgang på helse og utdanning i Afghanistan er svært usikre. Det bør giverlandene vite, sier Zubair Hakim som har vært bistandskontrollør i landet. **Av Tor Aksel Bolle**

– USIKRE TALL som viser fremgang blir ofte presentert som sikre. Min erfaring er at man må være kritisk til alle tall som kommer fra Afghanistan, sier Zubair Hakim.

Han har jobbet seks år for den amerikanske spesialinspektøren for Afghanistan, SIGAR, et statlig kontrollorgan som ettergår bruken av amerikanske bistandspenger i Afghanistan. USA har, i motsetning til de aller fleste andre givere og organisasjoner, egne folk på bakken i Afghanistan som gjør uavhengige kontroller.

– Usikre helsetall

Nå jobber Hakim i det norske konsultantselskapet Conow. Men inntil i fjor var han senioranalytiker på SIGARs Kabul-kontor. Før han sluttet var Hakim med på å lage en rapport som peker på en rekke feil og svakheter i tallene som statlige USAID har brukt for å vise helsefremgang i Afghanistan.

Ifølge Hakim er det typisk at tall som i utgangspunktet er usikre, og som det ofte er knyttet mange forhold til, legges fram som fakta. Vår egen utenriksminister Børge Brende sa i et intervju med Aftenposten i oktober i fjor at levealderen i Afghanistan hadde økt fra 44 til 60 år, altså med 16 år. I sin redegjørelse til Stortinget om Afghanistan i januar i år, hadde han nedjustert den økte levealderen til fem år.

– Det siste tallet, fem år, stemmer langt bedre med de mest oppdaterte tallene jeg har sett, sier Hakim.

3 mill. elever forsvant

Utdanning omtales ofte som den største bistandssuksessen i Afghanistan. Og at flere barn går på skole nå enn for 10-15 år siden er det liten tvil om. Men også på dette området bruker politikere og bistandsorganisasjoner svært usikre tall.

Ni millioner afghanske barn nå går på skole, sa utenriksminister Børge

Brende til VG under sitt Afghanistan-besøk nylig. Det samme tallet er også blitt brukt av mange andre i ulike sammenhenger, blant annet tidligere utenriksminister Jonas Gahr Støre og av Norad.

Tallet stammet opprinnelig fra afghanske myndigheter, men er altfor optimistisk. I et intervju med Tolo News like før jul sa Afghanistans utdanningsminister Assadullah Hanif Balkhi at det trolig er maks 6 millioner barn som går på skole.

– Vedtak på feil grunnlag

Hakim understreker at det har vært fremgang innen helse og utdanning, men trolig langt mindre enn de mest optimistiske rapportene.

– Etter min mening hadde det vært bedre om man la fram de mer begrensede framgangene man har relativt sikre tall på, istedenfor totaltall som viser stor nasjonal framgang, men som er basert på ubekreftet tallmateriale, sier han.

Hakim mener både givere som Norge og organisasjoner som FN og Verdensbanken bør være mer kritiske.

– Det er uheldig når beslutninger som involverer mange millioner dollar eller kroner tas på basis av data som høyst sannsynlig ikke stemmer. Det er et problem at aktørene som produserer tallene ofte er avhengige av bevilgninger. Generelt er det min erfaring at det er for få kritiske spørsmål og for lite uavhengig kontroll og etterprøving, sier han. ■

Les hele intervjuet med Hakim på Bistandsaktuelt.no

Zubair Hakim,
tidligere kontrollør i amerikanske SIGAR.

Foto: Tor Aksel Bolle

12 Aktuelt

■ INDONESIA

Til kamp mot skogbranner

Indonesias president Joko Widodo vil ha full innsats for å unngå nye skogbranner i 2017, melder the Straits Times. De årlige brannene fører til røyk som er skadelig for folks helse, store utslipp av klimagasser og ødeleggelse av store naturverdier. Antallet skogbranner i fjor ble mye lavere enn katastrofeåret 2015.

■ HELSE

2

menn og en kvinne står igjen i konkurransen om å bli ny generaldirektør i Verdens helseorganisasjon (WHO). De tre er Tedros Adhanom Ghebreyesus (Etiopia), David Nabarro (Storbritannia) og Sania Nishtar (Pakistan).

– Vi vet skremmende lite om effekten av bistand

Utenriksdepartementet ba forskeren Magnus Hatlebakk å lage en rapport om hva som virker i utviklingspolitikken. Han er overrasket over egen konklusjon. **Av Tor Aksel Bolle**

Hatlebakk er økonom og seniorforsker ved CMI i Bergen. En mann som gjennom de siste 20 åra har lest mye faglitteratur om utviklingsspørsmål. Men i november i fjor leste han mer enn vanlig – nesten døgnet rundt.

Oppdraget fra UD var klart, men omfattende: Gå gjennom de siste års forskning om utviklingstiltak og oppsummer hva som virker. Noen av spørsmålene var:

■ Hva vet vi om den overordnede sammenhengen mellom bistand og utvikling?

■ Hva vet vi om bistandens rolle for næringsutvikling?

■ Hva vet vi om effekter av bistand til energi, helse og utdanning?

– Kan ikke si mye sikkert

Rapporten *Hva virker i utviklingspolitikken? En gjennomgang av forskningslitteraturen* ble klar i januar. Funnene fra flere hundre forskningsrapporter er komprimert ned til 53 sider. Så hva virker egentlig?

– Vi vet forbausende lite om hva som virker i utviklingspolitikken og effekten av bistand. Man skulle kanskje trodd at vi hadde god oversikt over dette etter mer enn 50 år med bistand og masse forskning. Men det har vi altså ikke.

– Så man kan rett og slett ikke si så mye om hva som virker?

– Ikke så mye sikkert i alle fall. Og ikke på makronivå. Det forskes mye og vi har en del kunnskap, men samtidig er verden sammensatt og kompleks. Det er langt mellom det man kaller «robuste funn» – altså det vi kan være ganske sikre på.

Økonomer helt uenige

Rapporten Hatlebakk har skrevet er en del av bakgrunnsmateriale i regjeringens arbeid med den kommende stortingsmeldingen om norsk utviklingspolitikk.

Sammenhengen mellom bistand og utvikling er et av fire hovedtemaer i rapporten. Hatlebakk viser blant annet til at anerkjente økonomer har kommet til helt forskjellige konklusjoner når de har forsøkt finne effek-

ten av bistand på utvikling.

– Jeg tror forskjellen i hva de ulike forskerne finner handler mye om hva de legger vekt på. Jeffrey Sachs for eksempel er opptatt av helse. Få økonomer vil være uenige i at vaksiner virker. Trekker man generelle konklusjoner fra den typen analyser, så ender man opp med at bistand virker. Andre er mer opptatt av incentiveeffekter: bistand trekker til seg mottakerlandenes beste hodene og så videre. Da blir bildet mer negativt.

15 prosent færre fattige?

– Effekten av bistand på økonomisk vekst er svært vanskelig å måle?

– Ja. Noen økonomer konkluderer med at det er en positiv sammenheng, andre er uenige. Selv er jeg skeptisk til at bistand har en påviselig effekt på økonomisk vekst.

– Og uenigheten er minst like stor når det gjelder sammenhengen mellom bistand og redusert fattigdom?

– Det er veldig vanskelig å dokumentere en effekt på overordnet nivå, ja. Det finnes de som mener det er en sammenheng. Den danske økonom Finn Tarp og hans medforfattere har for eksempel studert perioden fra 1970 til 2007. De fant at bistand tilsvarende 5 prosent av et gjennomsnittlig mottakerlands bruttonasjonalprodukt ville gitt 15 prosent færre fattige. Men andre finner at bistand ikke har en påviselig effekt.

Presser ut lokal kapital

Hatlebakk har også gått gjennom det forskningen sier om effekten av bistand til næringslivet. Og igjen er bildet mer grått enn sort/hvitt. Det finnes eksempler på at støtte til gründere har resultert i oppstart av bedrifter som har skapt arbeidsplasser og hatt positive ringvirkninger.

«Det er langt mellom det man kaller «robuste funn» – altså det vi kan være ganske sikre på.

Mikrofinans kan gi positive effekter, men fører neppe til varige endringer. Støtte til veier, elektrisitet og annen infrastruktur er positivt, men å måle effekten er vanskelig. Næringslivsbistand til områder hvor det allerede finnes kapital har avgrenset effekt.

– Norske bistandspenger, via Norfund, har for eksempel støttet mye vannkraftutbygging i land som Brasil og Nepal. Dette er et felt hvor det ofte finnes privat kapital og det er en fare for at en utkonkurrerer lokal kapital. Men det er vrient, for vi vet jo ikke i hvilken grad norsk bistand presser vekk lokal kapital, sier Hatlebakk.

Forventet bedre dokumentasjon

CMI-forskeren har også gått gjennom forskning som ser på effekten av bistand til helse og utdanning.

– Helse er et felt jeg ikke har jobbet så mye med, og jeg var sikker på at det blant annet ville være en rekke studier som dokumenterte den positive effekten av vaksineprogrammer i fattige land. Det var det ikke. Det er på en måte forståelig, vi vet at vaksiner fungerer fra medisinsk forskning. Men jeg hadde forventet at det fantes bedre dokumentasjon av de samfunnsmessige effektene av iverksettning av programmer i stor skala.

– Også den overordnede effekten av bistand til utdanning er det vrient å fastslå?

– Norge og andre bruker mye penger på bistand til utdanning, og det er mange grunner til at det er bra. Men det er vanskelig å fastslå effektene av denne bistanden. For eksempel har givene støttet et stort utdanningsprogram i Nepal. I den perioden har flere jenter begynt på skolen, og det er lett å tenke at det skyldes bistanden. Men samtidig har privatøkonomien til folk bedret seg kraftig, og de har fått

råd til å sende jentene sine på skolen. Så vi vet egentlig ikke om det er bistanden som har ført til flere jenter på skolen.

– Vær ærlige om usikkerhet

– Må vi bare akseptere at vi ikke har oversikt over effekten av milliardene vi bruker på bistand?

– Jeg er for bistand, men jeg synes vi bør være ærlige om at det er stor usikkerhet knyttet til effektene. Rent praktisk så mener jeg vi må bli langt bedre til å gjøre gode studier fra starten av i store bistandsprogrammer. Det er ikke nok å ha gode intensjoner og tro på effekten av det man gjør.

Hatlebakk mener man innen bistanden ofte er nøye på å dokumentere at man jobber effektivt, men ikke gode på å dokumentere effekten av det man gjør.

– Det bør bli bedre. Så hvis denne rapporten kan bidra til at vi bruker noe mer penger på å undersøke effektene av for eksempel bistand til næringsutvikling og utdanning, så er det bra. ■

Magnus Hatlebakk, forsker ved Chr. Michelsens Institutt

■ INNOVASJON

Kameler er løsningen

En flokk på 20 kameler har blitt et nytt våpen i kampen mot matsvinn på grønnsakmarkedet i Githurai i Kenya, melder Thomson Reuters Foundation. Kamelene spiser usolgt frukt og grønt som ellers ville råtnet, og produserer dessuten melk.

Å være flyktning er snart noe «alle» har opplevd.

Emithal 'Emi' Mahmoud (22), sudansk-amerikansk slam-poet.

■ BISTANDSBRANSJEN

17

bistandsklisjéer bør skys som pesten i år, ifølge The Guardian. Blant dem er «empowerment» og «silver bullet».

Flere jenter går på skole i Nepal. Men er det økt utdanningsbistand som er grunnen? Eller skyldes det forbedringer i folks privatøkonomi? Eller kanskje begge deler? Bildet er fra en skole i Nepal. Foto: Ken Opprann

Tema-avisen FRAMSKRITT kan du bestille i klassesett. Send oss en e-post til gz@norad.no. Oppgi ønsket antall.

BISTANDSAKTUELT

Vi vil ikke lenger slippe inn flyktninger som kommer i grupper. Alle som søker asyl må bli grundig sjekket.

Tanzanias innenriksminister, Mwigulu Nchemba, varsler at landet strammer inn flyktningpolitikken.

■ BISTAND

UNICEF med rekord-appell

FNs barnefond (UNICEF) trenger 27,5 milliarder kroner for å kunne hjelpe 81 millioner mennesker, derav 48 millioner barn i 48 land i inneværende år. På fjorårets appell manglet de 7,2 milliarder kroner.

Norge trosser Trump – mer norsk bistand til kvinnehelse

Norge lover å trappe opp satsingen på kvinners reproduktive helse. Løftet kommer etter at USAs nye president har utstedt en ordre som fører til milliardkutt for dette arbeidet i utviklingsland.

Av Jan Speed og Gunnar Zachrisen

—Vi skal trappe opp i satsningen i år, sier utenriksminister Børge Brende til Bistandsaktuelt.

Nederland ønsker et nytt fond for å motvirke bortfallet av USAs støtte til kvinnehelse og reproduktive rettigheter. Det er en av flere kanaler Norge nå vurderer. Brende har allerede drøftet saken med andre nordiske land. Overfor Stortinget sier han at han ser for seg «en substansiell økning av bistanden til dette»

– Vi har satset gjennom kjente kanaler tidligere, og nå vurderer vi også det nederlandske innspillet. Våre fagfolk er opptatt av at vi allerede har gode kanaler. Vi trenger ikke finne opp hjulet på nytt. Det nederlandske initiativet viser en vilje til at vi ikke skal få en global nedgang i finansiering av reproduktiv helse gjennom Trumps beslutning, sier Brende til Bistandsaktuelt.

Global munnkurv om abort

Det var i sin første uke ved makten at USAs nye president Donald Trump utstedte en presidentordre som kalles «Global Gag Rule» – den globale munnkurv-regelen. Trump gjeninnfører et forbud som hans forgjenger Barack Obama opphevet i 2009.

«Munnkurvregelen» gjør det heretter straffbart å yte bistand til internasjonale grupper som sprer informasjon om abort eller gir veiledning.

Ordren tar ikke hensyn til om abortveiledning bare er en liten del av organisasjonens arbeidsoppgaver. Trumps ordre er mer omfattende enn tidligere ordrer ettersom flere av

USAs departementer og etater omfattes av regelen. Det betyr at det også kan få konsekvenser for prosjekter mot hiv/aids og malaria.

Under president Obama brukte USA rundt 600 millioner dollar i året på internasjonal bistand til familieplanlegging og programmer for reproduktiv helse. Det anslås at 27 millioner kvinner og par har fått tilgang til prevensjon som følge av dette, og at dette har hindret en rekke uønskede aborter.

300 000 kvinner dør hvert år

Utenriksminister Børge Brende har tidligere frontet viktigheten av støtte til kvinners seksuelle og reproduktive helse. Han påpeker at det hvert år dør 300 000 kvinner i forbindelse med graviditet og fødsel, hele 99 prosent av dødsfallene skjer i utviklingsland.

– De fleste kunne vært unngått. Utenriksdepartementet har som oppfølging av våre egen strategi for kvinner og likestilling, som ble lansert i fjor, lagt opp til å øke støtten til arbeidet for trygge og lovlige aborter, sier Brende.

Han understreker at støtten til reproduktiv helse som prevensjon, fa-

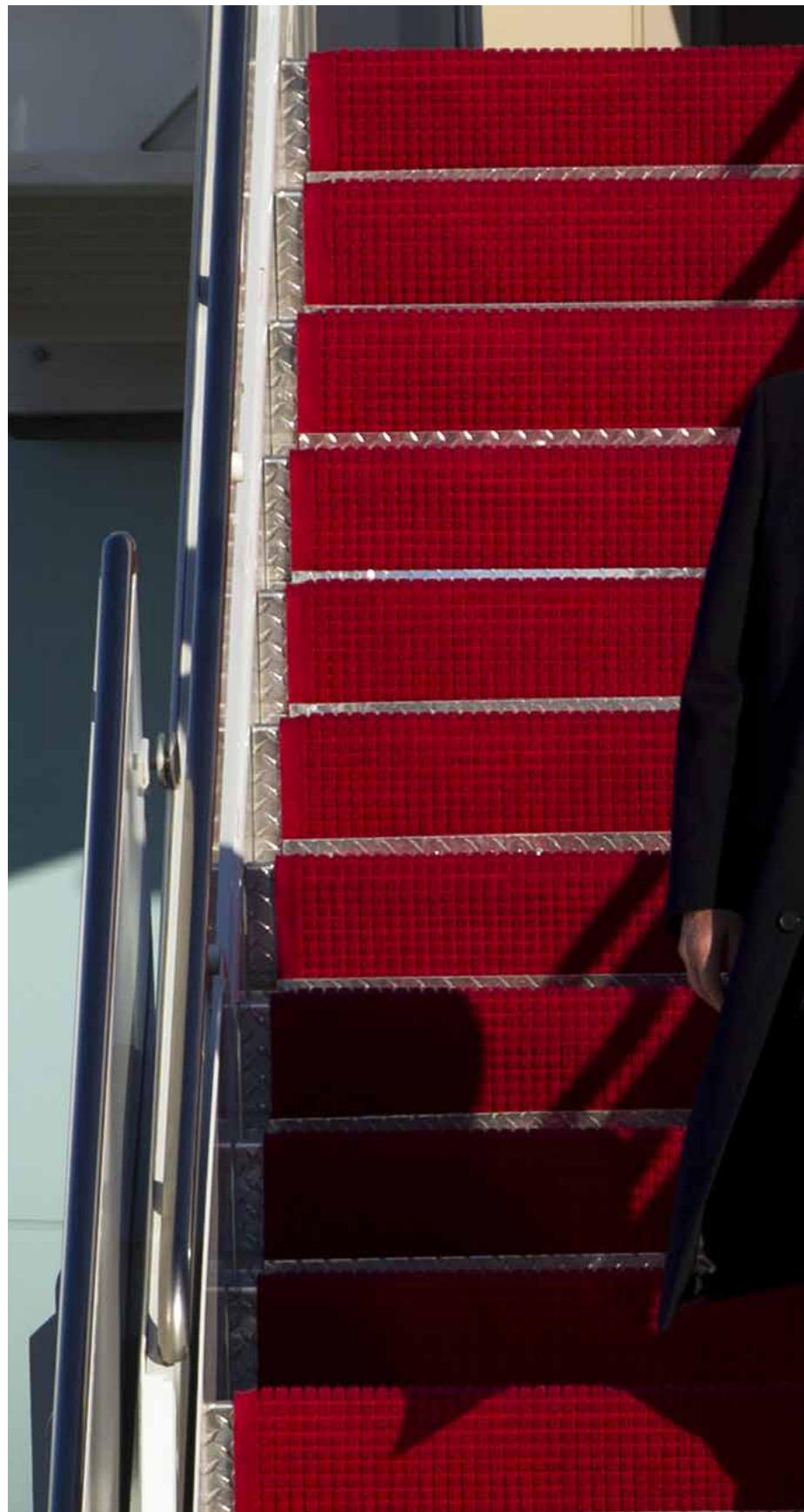
«Ideen bak det nederlandske initiativet er å motvirke en global nedgang i finansiering av reproduktiv helse etter Trumps beslutning.»

Donald Trump utstedte presidentordren «Global Gag Rule» – Den globale munnkurv-regelen – i sin første uke som USAs president.

Foto: Jose Luis Magana / AP / NTB Scanpix

Børge Brende, norsk utenriksminister. Foto: UD

milieplanlegging og trygge fødsler vil bli videreført på et høyt nivå i 2017.

– Vi støtter og samarbeider tett med frivillige organisasjoner, FNs globale satsing «Hver kvinne og hvert barn», og FNs befolkningsfond, sier Brende.

Nytt fond?

Som et svar på Trump-administrasjonens bistandskutt har den nederlandske regjeringen nå planer om å etablere et internasjonal fond for å finansiere familieplanlegging og abort i utviklingsland. Målet er å kompensere for bortfall av den amerikanske

støtten.

– Å forby abort fører ikke til færre aborter. Det fører bare til mer uansvarlige inngrep og flere mødre som dør, sier den nederlandske handels og utviklingsminister Lillianne Ploumen.

Hun mener at Trumps avgjørelse risikerer å undergrave den framgangen for kvinnehelse som verden har opplevd de seneste årene.

Voldsomme kutt

Trump's presidentordre vil innebære voldsomme kutt i støtten til flere internasjonale organisasjoner som Norge støtter. Høyres stortingsre-

■ SIKKERHET

Sør-Sudan og Mali på norsk risikoliste

Det norske forsvarsets etterretningstjeneste kom nylig med sin årlige liste over land og områder som representerer sikkerhetsutfordringer for Norge og norske interesser. To fokusland for norsk bistand er blant landene som pekes på som mulig opphav til sikkerhetsutfordringer: Mali og Sør-Sudan.

■ SULT

30

millioner mennesker i Øst-Afrika og Jemen risikerer å ikke ha tilgang på nok mat i 2017, ifølge amerikanske Famine Early Warning System Network.

presentant Heidi Nordby Lunde ba i et intervju med Bistandsaktuelt om at Norge må trappe opp støtten til kvinners seksuelle og reproduktive helse - stikk i strid med den holdningen USAs nye president nå har lagt seg på.

Blant de internasjonale organisasjonene som Norge støtter er International Planned Parenthood Federation (IPPF) og FNs befolkningsfond (UNFPA). IPPF opplyser at organisasjonen nå vil miste 860 millioner kroner, som er det organisasjonen i dag får fra amerikanske myndigheter til arbeidet sitt.

Fra og med september av vil dette ramme IPPFs arbeid i en rekke land. Malawi er ett eksempel. Her vil IPPFs innsats blant sex-arbeidere rammes, så vel som arbeidet til 11 klinikker organisasjonen driver i distriktene, opplyser Tor-Hugne Olsen som er daglig leder i Sex & Politikk og sitter i IPPFs styre.

Seniorrådgiver i Norad, Nina Strøm, mener at det fra norsk side blir viktig å følge med på USAs videre prioriteringer innen prevensjon og familieplanlegging. Hun viser til at USAID og UNFPA under Obama har vært de største oppkjøperne av

prevensjonsmidler og har hatt et betydelig samarbeid. Dette gjelder blant annet innkjøp av såkalte p-staver som brukes som prevensjon av kvinner.

– Reduserte budsjetter i UNFPA vil få effekt på organisasjonens arbeid med å øke tilgang til prevensjonsmidler på landnivå, sier hun.

Reagan begynte

Det som kalles «The Global Gag Rule» – «munnkurv-regelen» – ble først lansert av president Ronald Reagan under en befolkningskonferanse i Mexico i 1984. Under denne konferansen allierte USA seg med

Vatikanet, Iran, Libya, Syria og Sudan.

The global gag rule forbyr offentlig amerikansk støtte til helseorganisasjoner i utlandet som omtaler abort som en del av veiledning rundt familieplanlegging. Regelen kommer i tillegg til Helms-tillegget fra 1973 som forbyr bruk av amerikanske offentlige midler til å finansiere abort-inngrep.

Den omstridte regelen har siden den gang hatt et omskiftelig juridisk liv. Den har blitt innført av republikanske administrasjoner, men opphevet av demokratiske, senest av Obama i 2009. ■

16 **Aktuelt**

De har mistet alt – etter Boko Harams herjinger

En innsjø som forsvinner, ekstrem fattigdom og underernærte barn. Så kom islamistene i Boko Haram. Regionen rundt Tsjadsjøen er nå et kriseområde. 11 millioner mennesker trenger humanitær hjelp.

Av **Espen Røst**, i Tsjad

Solen hadde begynt å varme etter en sval natt. Fatime Jidda passet sønnen hjemme i Baga Kauwa. Ektemannen hadde akkurat dratt på jobb. Det var en helt vanlig januarmorgen hjemme hos den lille familien nær Tsjadsjøen nordøst i Nigeria. Så kom Boko Haram til landsbyen. De ranet, voldtok og kidnappet. Drepte landsbyboere. Det var en massakre.

– De skjøt vilt rundt seg. Menn, kvinner og barn ble drept.

Fatime Jidda (20) sitter i en liten hytte, et telt dekket med UNHCR-plast og forteller om den dagen alt ble forandret. At hun klarte å flykte ut i *bushen* sammen med sønnen og en gruppe andre fra landsbyen. At de gjemte seg, gikk, sov – i tre dager før de var i sikkerhet. Heldigvis unnslopp hun overgriperne. Men nå er Fatime Jidda flyktning i nabolandet Tsjad.

«Sultkatastrofe-lignende»

For mennesker i det karrige Sahelbeltet har Tsjadsjøen vært en oase. Men de siste femti årene har 90 prosent av innsjøen forsvunnet. Med ekstrem fattigdom – og nå voldelig ekstremisme, regner FN situasjonen blant de største humanitære krisene i verden.

Men i en tid der verden ser mange parallelle kriser, er det utfordrende å få oppmerksomhet om en «glennt krise» som den rundt Tsjadsjøen. Krig og enorme lidelser i Syria, Sør-Sudan og Jemen, samt tørken på Afrikas Horn bidrar nå til å legge press på hjelpeorganisasjoners budsjetter – og innsats. Det er bakgrunnen for

at Norge, sammen med Tyskland og Nigeria, arrangerer giverkonferanse mot krisen rundt Tsjadsjøen i Oslo i slutten av februar.

For befolkningen rundt sjøen – i Nigeria, Kamerun, Niger og Tsjad – var allerede blant verdens mest sårbare. Nå er tusenvis av unge jenter tvangsgiftet, presset inn i seksuelt slaveri av Boko Haram. Barn er rekruttert til å bære våpen og brukt som selvmordsbombere mot sivilbefolkningen. FNs høykommissær for menneskerettigheter har i tillegg dokumentert at ekstremistgruppa står bak massakrer, angrep mot skoler og religiøse institusjoner, brutale masse-drap, og «ekstremt alvorlige menneskerettighetsbrudd» inkludert seksuell vold og voldtekt. Overgrepene har brennmerket en hel region og store områder er nå tømt for mennesker. Folk har forlatt avlinger, husdyr og fiskebåter – på flukt i et av verdens mest marginaliserte områder.

I de fire landene som omslutter sjøen er 3,6 millioner mennesker fordrevet fra hjemmene sine. Nær 7 millioner er avhengig av matvarehjelp. I deler av krisens episenter, nordøst i Nigeria, snakker FN-organisasjoner om «sultkatastrofe-lignende tilstander». Til sammen er 11 millioner mennesker nå avhengig av humanitær hjelp rundt Tsjadsjøen.

En halv million underernært

Det er ikke en vei den hvite FN-bilen humper av gårde på. Det er sand, halvørken. Sahel. Store deler av Tsjads grenseprovin Lac er nå en militarisert sone. Rett utenfor militærsonen trenger 350 000 mennesker humanitær hjelp. Nær 130 000 av disse er på flukt etter Boko Haram-angrep. I tillegg har Lac tatt i mot tusenvis av flyktninger fra nabolandene Niger →

Vi har besøkt norsk bistands nye satsingsområde

Tobarnsmoren Fatime Jidda (20) måtte flykte da Boko Haram angrep landsbyen hjemme i Nigeria. Nå bor hun, ektemannen og de to små barna i en flyktningleir i nabolandet Tsjad.

Foto: Espen Røst

«Livet her? Vi har ingenting.»

Fatime Alhadji, på flukt i eget land

◀◀ De skjøt vilt rundt seg. Menn, kvinner og barn ble drept ▶▶

Fatime Jidda, flyktning fra Nigeria i Tsjad

18 Aktuelt

← og Nigeria. Situasjonen er kritisk, både for de som er på flukt og for befolkningen som bodde her fra før.

En times kjøring fra Lacs provinshovedstad Bol ligger Ngarangou. Når landcruiseren fra Verdens matvareprogram (WFP) ankommer landsbyens «helsestasjon» sitter en gruppe kvinner allerede under et tre og venter. De har kommet hit for å veie, måle, undersøke om barna deres vokser som de skal. Det er det altfor mange som ikke gjør. Ifølge Unicef er 515 000 barn nå alvorlig akutt underernært i de fire landene rundt Tsjadsjøen: «75 000 kan dø dersom tiltak ikke umiddelbart settes inn».

GANAKAKANI ER 19 år og gravid i femte måned. Sammen med sønnen Adam Abdallah (10 mnd.) har hun gått i tre timer for å nå fram til den mobile helseklinikken WFP har etablert i samarbeid med den amerikanske organisasjonen International Medical Corps (IMC). Både hun og sønnen var her for to uker siden også. Da ble det fastslått at begge var underernært.

Brorparten av befolkningen i Lac mangler det meste av tjenester og infrastruktur. Bare det å bevege seg rundt er krevende, også for hjelpeorganisasjoner i hvite firehjulstrekkere. For å nå fram til helsestasjonen i Ngarangou, begynte gravide Gana Kakani å gå hjemme fra landsbyen Brea Koura klokka fem om morgenen. Etter tre timers gange i den svale morgensolen var hun framme i god tid til helsesjekken.

Det blir raskt klart at Gana Kakani fortsatt trenger ernæringsstøtte. Etter at målebåndet som angir omkretsen på lille Adams overarm viser rødt, veies han. Konklusjonen etter

testene er at også han fortsatt er underernært, til tross for at han fikk ernæringsstøtte da han var her sist. Når Bistandsaktuelt spør hva moren tenker om at både hun og sønnen er underernært svarer hun:

– Vi har ikke noe land å dyrke på.

Gana Kakani forteller at hun giftet seg da hun var femten år. At ektemannen Chau Ibrahim er en *Marabou*, en som underviser på koranskole, at det gir den lille familien litt inntekt, men ikke mye. Hun smiler og ler litt når Bistandsaktuelt spør om det ikke er slitsomt å bære sønnen den lange veien. Gravid, tur-retur Brea Koura på en dag. Seks timers gange?

– Det er veldig slitsomt. Men jeg har ikke noe valg.

Gana Kakani setter seg med de andre kvinnene i sanden under et tre. Solen står fortsatt høyt, og det er for

Tsjadsjøen forsvinner. Det påvirker livene til 17 millioner mennesker i fire land. Fiskeren Abdoulaye Mahamat (58) har vært avhengig av sjøen hele sitt liv. – Før fikk vi mer fisk og mange flere fisketyper i garnet, forteller han.

Foto: Espen Røst

Syv måneder gamle Adam Abakar sitter i et vaskevannsfat – en vektskål i plast – hengt opp i et tre. Han veier 7,3 kilo og er som en halv million andre barn rundt Tsjadsjøen underernært.

Foto: Espen Røst

tidlig å begynne på hjemveien. Både for store og små. Hun åpner en av de små dagsrasjon-posene med ernæringsstøtte hun fikk av WFP. Sønnen griper pakningen ivrig, får hjelp til å rive et lite hull. Da Bistandsaktuelt forlater Ngarangou sitter lille Adam i skyggen og smatter på en «Plumpy Sup». Han ser egentlig ganske fornøyd ut.

I ferd med å forsvinne?

I Tsjad lever rundt 87 prosent av befolkningen under FNs fattigdomsgrense. *Global Hunger Index* fra International Food Policy Research Institute (IFPRI) plasserte landet nest sist av 117 registrerte i fjor, med «alarmerende» tall for matsikkerhet. Den delen av landet som ligger i Sahel-beltet er spesielt utsatt.

Der ligger også det som en gang var en av Afrikas største vannreservoarer, en oase i et karrig og tørt Sahel. Men Tsjadsjøen er i ferd med å forsvinne og har krympet til en tidel av hva den var på 1960-tallet. Sjøen har støttet jordbruk, husdyrhold og fiskeri i århundrer. Men store irrigasjonsprosjekter, svak myndighetskontroll og svært lite regn har bidratt til at livsgrunnlaget til millioner av mennesker står på spill.

Fra luften kan man se godt hvordan landskapet er i ferd med å endres; der det var vann tidligere er det nå sand. Og det grønne, det tilsynelatende frodige der nede? Det er alger, et grønt slør som dekker den blå sjøen. Da de franske koloniherrere styrte det sentralafrikanske landet, kunne man reise med båt opp elven Chari til hovedstaden N'Djamena. Det går ikke lenger.

At Tsjadsjøen forvitret påvirker livene til 17 millioner mennesker i fire

land. Minst. Enda flere om man ser på ringvirkninger i hele Sahelbeltet. En som har merket situasjonen helt direkte er Abdoulaye Mahamat (58). Fiskeren har vært avhengig av sjøen hele sitt liv. Med førti års erfaring vet han godt hvordan vannstanden påvirker livsgrunnlaget i regionen.

– For noen år tilbake var det stappfullt av båter her. De lå tett i tett bortover stranda.

Abdoulaye Mahamat peker på de få båtene som ligger i opplag i vannkanten i en bydel i Bol, og fremhever først at Boko Harams herjinger – at store deler av innsjøen er blitt en militarisert, utilgjengelig sone – har ført til at mange har gitt opp fisket. Liten tilgang på gode fiskesteder betyr mindre fisk og mindre inntekt, forteller han.

Mindre fisk i garnet

Men den erfarne fiskeren trekker også lengre linjer enn terrortrusselen som nå herjer området. Abdoulaye Mahamat var 18 år gammel da han bestemte seg for å bli fisker som sin far.

– Da var den gjennomsnittlige dybden i sjøen fire meter. Nå er den 1,5. Og den gang fikk vi minst ti ulike typer fisk i garnet. Nå er det to, kanskje tre, sier 58-åringen.

Han forteller at fiskere kom fra en rekke land for å prøve lykken i Tsjadsjøen da han var yngre. Da vannstanden sank og sjøen krympet, forsvant fiskerne – én etter én. Nå er det bare lokale igjen. Og også de blir færre. Det er en trist utvikling, mener Abdoulaye Mahamat.

– Det er ikke bare det at det er færre fiskeslag. Vi får også mye mindre fisk i garnet enn før.

Overfor Bistandsaktuelt bekrefter Abakar Mahamat Kaila i Sodelac, et organ under Tsjads jordbruksdepar-

tement, at sjøen har minket fra 25 000 kvadratkilometer for femti år siden til vel 2500 kvadratkilometer i dag. Mange har pekt på overforbruk av vannressurser og store irrigasjonsprosjekter til det industrielle jordbruket rundt sjøen som en av de viktigste årsakene til at *Lake Chad* er i ferd med å forsvinne. Men underdirektøren vil ikke være med på at det er forklaringen. Han mener klimaendringer, vesentlig mindre regn i hele Sahelbeltet er årsaken.

– Mange er avhengig av sjøen og det er klart at det *har* vært et stort press. Men verken det eller irrigasjonssystemene er årsaken til krisen. De siste femti årene har det regnet veldig lite. Hvis dette fortsetter vil sjøen forsvinne helt. Det vi trenger er mer regn.

Født i en flyktningleir

De sitter ikke langt fra vannkanten, men det er tørt – og varmt. Med jevne mellomrom tar vinden tak. En frisk liten «sandstorm», før heten tar over igjen. Et hundretalls menn, kvinner og barn sitter i skyggen av et tre. Like bortenfor, enda en gruppe under et annet. Så en til. De sitter i kø – venter på det månedlige rasjonskortet fra Verdens matvareprogram (WFP). Det karrige brune landskapet rundt, brytes bare av hvite landcruisere og FN-telt.

◀◀ For noen år tilbake var det stappfullt av båter her. De lå tett i tett bortover stranda. ▶▶

Abdoulaye Mahamat, fisker i Tsjadsjøen

I flyktningleiren Dar es Salaam utenfor den lille byen Baga Sola bor rundt 6000 flyktninger fra Niger og Nigeria. Alle er på flukt i Tsjad etter angrep fra Boko Haram. FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) har ansvar for sikkerhet og husly, FNs barnefond (Unicef) står for helsetjenester og skole, mens Verdens matvareprogram (WFP) sørger for at flyktningene får mat. WFP har valgt å prøve en ny modell for utdeling i leiren – en rasjonskuponng hver måned. Med den kan flyktningene hente ut mat fra en lokal kjøpmann FN-organisasjonen har avtale med.

Bistandsaktuelt treffer Fatime Jidda mens hun venter på at det er hennes tur. Ni måneder gamle Mohammad Goni, født i familiens «telt» i leiren, er festet til ryggen hennes og får skygge fra et sjal. Den unge tobarnsmoren forteller at livet i flyktningleiren er tøft. At det er et liv med en viss form for trygghet, men som er satt på vent.

– Her har vi nesten ingenting. Ikke penger. Lite klær. Ikke et ordentlig hus.

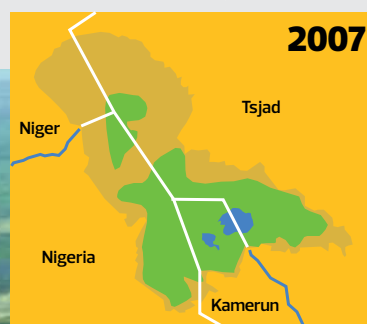
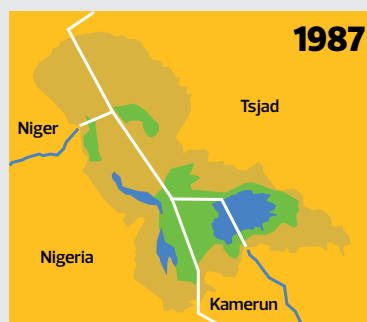
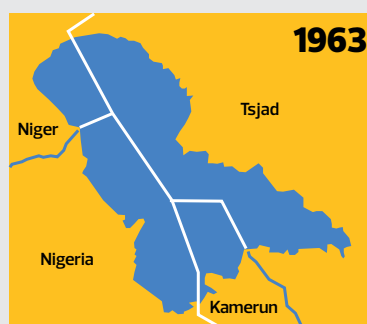
Fatime Jidda henter ut blant annet matolje, mais, buljong, sukker, to bokser sardiner noen tomater og løk for matkuponngen hun fikk fra WFP. Kuponngen tilsvarer 6000 CFA, eller om lag 90 kroner. Fatime forteller at hun ved neste matutdeling som er om tredivre dager, vil prioritere litt annerledes og ta større kvanta mais, olje og sukker.

Kjenner flere som er kidnappet

Når den unge tobarnsmoren er ferdig å «handle» får Bistandsaktuelt bli med hjem til familiens telt. Det er bedre å snakke der enn i heten sammen med alle de andre. Der får vi historien om den januardagen i 2015 som endret alt, om den tre døgn lange flukten →

Gana Kakani (19) er gravid i femte måned. Både hun og sønnen Adam Abdallah (10 mnd.) blir erklært underernært etter å ha besøkt WFPs mobile klinikk i landsbyen Ngarangou.

Foto: Espen Røst

Tsjadsjøen minker

Tsjadsjøen er en grunn ferskvannssjø i grense-områdene mellom Kamerun, Nigeria, Niger og Tsjad. 30 millioner mennesker er helt eller delvis avhengig av Tsjadsjøbassenget for vannforsyning og næringsgrunnlag. Størrelsen på sjøens overflate betinges av naturlige sesongvariasjoner. På begynnelsen av 1960-tallet dekket den et areal på 25 000 kvadratkilometer. Nå er overflaten om lag 2500 kvadratkilometer.

De siste femti årene har irrigasjonsjordbruket blitt mangedoblet. Halvparten av sjøens volumtap skyldes menneskers vannforbruk. Boko Haram har siden 2012 utført en rekke angrep på befolkningen som lever på øyer i Tsjadsjøen. Området betegnes nå av FN som et kriseområde.

Foto: Espen Røst. Kart: basert på satellittbilder fra NASA

20 Aktuelt

Boko Haram

Boko Haram – eller «Vestlig lære er forbudt» – er en islamistisk gruppe fra Nigeria. Terrorgrup- pas overgrep har de siste årene spredt seg til nabolandene Niger, Kamerun og Tsjad. Militargrup- pen har mellom 4000 og 15 000 medlemmer. Siden 2009 er minst 20 000 mennesker drept, 7000 kidnappet og 3,6 millioner er på flukt i de fire landene Boko Haram opererer.

Lenge sverget Boko Haram troskap til al-Qaida, men interne konflikter har delt gruppa i to fraksjoner. I 2015 erklærte en av disse et nytt navn: «Den islamske stats Vest-Afrika-provins», etter anerkjennelse fra IS. Terrorgruppa ble for alvor kjent (i vesten) da 276 skolejenter ble kidnappet fra en skole i Chibok i 2014. Kidnappingen fikk enorm oppmerksomhet med kampanjen #BringBackOurGirls.

Tsjad

Blant verdens minst utviklede land. På UNDPs Levekårs-indeks for 2015 er Tsjad nummer 185 av 188 land. Tsjad startet oljeutvin- ning i 2003, med kraftig økono- misk vekst siden da. Likevel lever store deler av folket i fattigdom. Tsjad grenser til Libya, Sudan, Den sentralafrikanske republikk, Kamerun, Nigeria og Niger. Landet har rundt 12 millioner innbyg- gere fordelt på flere titalls etniske grupperinger.

Giver- konferanse i Oslo

Sammen med Nigeria, Tyskland og FN (OCHA) arrangerer Norge «Giverkonferanse for Nigeria og området rundt Tsjadsjøen» i Oslo 24. februar. I tillegg til å samle støtte til nødhjelpsinnsetsen i Kamerun, Nigeria, Niger og Tsjad er målsetningen å rette fokus mot bl.a matsikkerhet, beskyttelse og utdanning i krise. Utenriksministre fra regionen, representanter fra AU og EU, giverland og ledere for FN-organisasjoner er invitert.

Verdens mat- vareprogram (WFP)

Verdens største humanitære organisasjon når ut til rundt 100 millioner mennesker hvert år med matvarehjelp. FN-organisasjonen driver også med mer langsiktig bi- stand med mål om å løfte de mest sårbare ut av fattigdom. I Tsjad har WFP blant annet startet et skole- matprosjekt for få flere barn inn i skole. Samlet norsk støtte til WFP var i 2016 på 575 millioner kroner.

Kilder: UD, Store norske leksikon, National Geographic, The Guardian, Sodelac, FN-organisasjonene WFP, Unicef, OCHA og OHCHR

◀ i Nigeria, og at hun ble gjenforent med ektemannen i en flyktningleir i nabolandet Tsjad noen uker senere.

– Jeg vet om flere i mitt nabolag som døde, det var brutalt. Jeg kjenner også til jenter som har blitt kidnappet av Boko Haram. Jeg er glad for at jeg klarte å gjemme meg.

Massakren i Baga og 16 landsbyer rundt ble omtalt av medier verden rundt i januar 2015. Ifølge the Guardian kan så mange som 2000 mennesker ha blitt drept i angrepet som pågikk over flere dager. Dødstallene er uklare og nigerianske myndigheter har senere gått ut med nye lavere tall. Angrepet er uansett et av de voldeligste Boko Haram har utført. Hus ble satt i brann, kvinner og barn kidnappet. Etter tre dager kom Fatime Jidda og sønnen fram til Bornos provinshovedstad Maidiguri. Men mannen visste hun ingenting om. Ikke om han levde, ikke om han var død.

– Det gikk mange uker før vi fikk kontakt igjen, per telefon. Da var han allerede her i leiren. Han bad meg om å komme til Tsjad. Så da dro jeg og.

Fatime forteller at sønnen Mohammed Goni ble født i UNHCR-teltet vi nå sitter i. At det føles vondt å tenke på at den ni måneder gamle gutten skal vokse opp i en leir for

130 000 internt fordrevne bor utenfor den militarisererte sonen i provinsen Lac i Tsjad. De bor i leirer i et av verdens mest marginaliserte områder, uten tilgang til jordbruksområder, fiske eller husdyrhold. Mange mistet alt de eide da de flyktet fra Boko Haram.

Foto: Espen Røst

flyktninger. At han skal begynne på en skole drevet av en hjelpeorganisasjon. At han ikke skal få vokse opp i hjemlandet.

– Det er tungt å tenke på at han kanskje må vokse opp her.

Grenseløse angrep

Hun forteller at familien, før angrepet, levde et godt liv. De bodde i et murhus, ektemannen drev en liten butikk, de hadde nok penger. Hun sier hun dagdrømmer om å reise hjem igjen.

– Hver eneste dag tenker jeg på Nigeria. Foreløpig kan vi ikke reise hjem, det er ikke trygt. Så vi har ikke noe annet valg enn å bli. Men min største drøm er at det skal bli fred igjen, slik at barna kan få vokse opp i hjemlandet sitt. For det er ikke noe framtid her. Vi lever som dyr.

Det er liten tvil om at livet i en flyktningleir er hardt. Men med trusselen om Boko Harams overgrep hengende over seg har de ingen andre valg enn å bli. Mennesker som er på flukt utenfor eget land har ifølge FNs flyktningkonvensjon en del rettigheter. I Dar es Salaam-leiren får Fatime Jidda og de andre fra Niger og Nigeria blant annet tilbud om helsetjenester og utdanning. Men tusener av internt fordrevne – som bor i nærheten av lei-

ren, på flukt fra den samme trusselen – får ikke det samme tilbudet.

Det var i den lille byen Baga Sola tre Boko Haram-selvmoordsbombere angrep det lokale fiskemarkedet høsten 2015. Minst 40 mennesker ble drept. Sikkerhet står derfor i høysetet for FN-ansatte som jobber nær den militarisererte sonen ved Tsjadsjøen. I en konteiner, bak høye murer, piggråd og sandsekker – ved en kontorpult i en av FNs mer avsidesliggende stasjoner – sitter Laoto Mekela. FNs Høykommissær for flyktingers (UNHCR) *protection officer* i Lac-regionen innrømmer at det er en utfordrende situasjon når flyktinger, internt fordrevne og en ekstremt fattig lokalbefolkning skal bo tett sammen i et område med svært lite ressurser. At det må bli forskjeller.

– Sånn blir det i en slik kontekst. I UNHCR må vi følge vårt mandat, som er å beskytte flyktinger. Vi kan ikke tilby lokalbefolkningen det samme som vi tilbyr flyktinger i en flyktningleir. På den måten oppstår det forskjeller, og det er utfordrende. Lokalbefolkningen og de som er internt fordrevet har det veldig tøft, det er det ingen tvil om, sier Mekela til Bistandsaktuelt.

Verdens matvareprogram (WFP) deler ut kontanter til internt fordrevne som har mistet alt i Lac-provinsen i Tsjad. I tillegg til å hjelpe er hensikten å bidra til føre penger inn i den lokale økonomien. Foto: Espen Røst

Fatime Alhadji (35) bodde på en øy i Tsjadsjøen. Det fantes ikke skole eller helsestasjon, men som generasjoner før dem levde familien av fiske og jordbruk. Hun husker så altfor godt da Boko Haram kom til landsbyen. Foto: Espen Røst

Så ektemannen bli drept

Totalt vil 4,3 millioner tsjadere være avhengig av matvarehjelp i 2017. Årsaken er flere ulike, og til dels overlappende kriser. Kombinasjonen av konflikt, politisk vold og miljøforandringer gjør situasjonen ekstremt vanskelig. I tillegg til «Boko Haram-krisen» har konflikter også i nabolandene Den sentralafrikanske republikk og Sudan bidratt til at Tsjad til sammen huser nærmere 400 000 flyktninger. På toppen av dette kommer de nær 130 000 internt fordrevne i Lac-provinsen. De fleste bor i eller ved lokalsamfunn som selv er blant verdens mest sårbare.

Bare 25 kilometer fra Dar es Salaam-leiren for flyktninger ligger Melea-leiren. Rundt 2000 internt fordrevne har bosatt seg her. Uten plastpresenninger fra UNHCR bor de fleste i små provisoriske strå-hytter. De har ikke flyktet så langt, men de færreste fikk med seg noen eiendeler da Boko Haram kom til øyene helt øst i Tsjad-sjøen.

– De kidnappet både gutter og jenter.

Fatime Alhadji (35) og hennes familie bodde i landsbyen Titimiron på en øy ute i innsjøen. Det fantes ikke skole eller helsestasjon, men som generasjoner før dem levde de et hardt men fredfullt liv. Mennene fisket, kvin-

nene dyrket jorda. Seksbarnsmoren husker så altfor godt den morgenen Boko Haram kom. Hun blir stille, ser ned i sanden, så forteller hun at ektemannen ble drept i angrepet.

– Jeg så at de skar over halsen hans.

– Livet her?

Fatime Alhadji sier hun fikk panikk og løp alt hun kunne. Sammen med barna. Til den andre siden av øya. Der fikk de skyss med en *pirogue*, en båt over til fastlandet. Så gikk de til fots i to døgn før de kom til det området som nå er blitt til Melea-leiren for internt fordrevne. Den ligger bare 45 kilometer fra Titimiron, men familien tør foreløpig ikke tenke på å returnere. Ikke har de mulighet heller, da store deler av sjøen er stengt av Tsjads myndigheter – det har blitt en militarisert sone.

Enkas svoger, Mahamat Tchari (48) tar ordet. Han forteller at Boko Haram

« Dette er en glemt krise, i et av verdens fattigste områder, der folk har mistet alt. »

WFPs Mary Ellen McGroarty

hadde tatt seg i land på øya i løpet av natten og at de angrep landsbyen i grålysningen. På spørsmål om han vet hvor mange som angrep Titimiron den mars-dagen i 2015 svarer han:

– Jeg vet ikke. Når du hører skudd, og ser noen skyter i din retning, begynner du ikke å telle hvor mange som skyter. Jeg hørte skuddene og at de ropte Allahu Aqbar. Da løp jeg.

Han forteller at angriperne tømte landsbyen. De tok utstyr, husdyr og båter. Og da de dro sto flere hytter i brann.

– Alle våre eiendeler er borte, sier Mahamat Tchari.

Før Boko Haram angrep Titimiron hadde Mahamat Tchari og hans avdøde storebror både jobb og inntekt. Tchari var handelsreisende og solgte fisk på markeder i Nigeria. Med den pågående konflikten er det umulig. Og selv om han drømmer om en ny jobb i området der han nå bor, er utsiktene ikke veldig gode for det. Foreløpig overlever storfamilien på støtten fra Verdens Matvareprogram (WFP). Det blir på et slags eksistensminimum.

Fatime Alhadji er ganske tydelig om hvordan det er å være internt fordrevet i et av de mest marginaliserte områdene av et av verdens fattigste land.

– Livet her? Vi har ingenting. ■

– En frykt jeg aldri tidligere har sett

Verdens Matvareprogram skal dele ut 528 millioner dagsrasjoner i de fire landene rundt Tsjadsjøen i år. FN-organisasjonens landdirektør i Tsjad sier det ikke er i nærheten av å møte de enorme behovene. Mer enn tre ganger så mange trenger matvarehjelp i regionen.

2,2 millioner mennesker skal få mat av Verdens matvareprogram (WFP) «hver dag» i Nigeria, Kamerun, Niger og Tsjad i år. Med et snitt på 240 dagsrasjoner per person, betyr det 528 millioner dagsrasjoner. Men FN-organisasjonen vil sannsynligvis ikke klare å hjelpe alle. Rundt syv millioner er det FN-organisasjonen OCHA omtaler som «food insecure at crisis and emergency levels» rundt Tsjadsjøen nå.

– Å ikke kunne hjelpe noen av verdens mest sårbare? Det er ekstremt vanskelig, og det klart mest følelsesmessige ved denne jobben, sier Mary Ellen McGroarty.

Bistandsaktuelt møter WFPs landdirektør for Tsjad i hovedstaden N'Djamena. Hun forklarer at WFP ikke fikk nok midler av FNs medlemsland i fjor, og at de må budsjettere i forhold til det også i år. Hun skulle ønske det ikke var slik, for:

– 3,6 millioner på flukt, nær syv millioner som trenger matvarehjelp. Situasjonen i de fire landene rundt Tsjad-sjøen er kritisk, sier McGroarty.

Hun peker spesielt på at antall underernærte barn er svært høyt og at WFP i år skal gi behandling til 620 000 barn og gravide kvinner som trenger ernæringsstøtte. Samtidig har FN-organisasjonen startet et skolemat-prosjekt, blant annet for å få flere barn inn i skole. McGroarty forteller at hun har sett krisen utvikle seg på nært hold og at Boko Harams herjinger har gjort inntrykk.

– Dette er mennesker som flyktet i det de stod og gikk i. De hadde kanskje ikke mye før de ble fordrevet heller, men de hadde i hvert fall så de klarte seg. Nå er livene deres fullstendig lagt i grus. Jeg har jobbet i WFP i mange år og sett mye, men den frykten jeg har sett hos menneskene på flukt rundt Tsjadsjøen har jeg aldri tidligere sett. Når vi ser hvor mange som nå er i en desperat situasjon er det helt overveldende. Behovene er enorme, og vi er forpliktet til å hjelpe. ■

Verdens matvareprogram landdirektør i Tsjad Mary Ellen McGroarty.

Foto: Espen Røst

« De klarer ikke å dokumentere resultater av norsk bistand på en pålitelig måte. »

Konsulent Rob Loyd, fra firmaet ITAD, om kvaliteten på norske bistandsgjennomganger.

INDIA India snuser på borgerlønn

Arvind Subramanian, økonomisk rådgiver for den indiske regjeringen, mener tida er moden for å vurdere en ordning med universal basic income.. En utbetaling på 7620 rupi (620 kroner) i året til alle ville redusere forekomsten av fattigdom fra 22 % til 0,5 %, melder the Economist.

Mødredødsfall ble halvert på fire år

Styrking av helsestasjoner og bedre tilgang på keisersnitt og profesjonell fødselshjelp ga en halvering av mødredødeligheten i norsk-etiopisk prosjekt i det sørvestlige Etiopia.

Av Asle Olav Rønning

I 2015 døde 300 000 kvinner, de aller fleste i utviklingsland, som følge av komplikasjoner knyttet til svangerskap eller fødsel. Tallene har i mange år gått stadig nedover, men ikke raskt nok. Verdenssamfunnet greide ikke å nå tusenårsålet om å redusere mødredødelighet med 75 prosent innen 2015.

– Vet hva som virker

Det positive er at internasjonale eksperter og nasjonale myndigheter vet hva som skal til for å gjøre det tryggere å føde. Et norsk-etiopisk prosjekt tyder på at velkjente tiltak som styrking av lokale helsestasjoner og opplæring av helsepersonell kan redusere mødredødeligheten mye på kort tid.

– Vi trenger ikke en revolusjon i helsetjenestene. Det vi trenger er å iverksette det vi allerede vet virker, sier lege og professor Bernt Lindtjörn ved Senter for internasjonal helse ved Universitet i Bergen (UiB).

Han har fra norsk side ledet prosjektet som har vært gjennomført i Etiopias sørvestlige region. Resultatene i tre av distriktene, med

til sammen 700 000 innbyggere, er nå oppsummert i en artikkel i forskningstidsskriftet PLOS ONE. De er svært gode: Samtidig med at en pakke av målrettede tiltak ble gjennomført, ble mødredødeligheten mer enn halvert.

Tiltakene omfattet:

- Styrking av lokale helsestasjoner
- Opplæring av helsepersonell uten legeutdanning til å utføre keisersnitt
- Etterutdanning av sykepleiere og jordmødre
- Bedre tilgang på narkose, blodbanker og medikamenter lokalt
- Jevnlig oppfølging av eksperter fra helseministeriet

Sannsynligheten taler for at styrkingen av helsetilbudet er årsaken til nedgangen i antall dødsfall. Men forskerne har ikke kunnet kontrollert for alle andre faktorer, og kan derfor ikke garantere for årsakssammenheng.

Integrert i etiopiske helseplaner

Lindtjörn, som har arbeidet i Etiopia i en årrekke, sier at prosjektet ble gjennomført som fullt ut integrert i etiopiske helsemyndigheters planer. Lønn til de ansatte ble betalt av helsemyndighetene, mens norsk bistand gjennom Norsk Luthersk Misjons-samband bidro til etterutdanning av helsepersonell.

I løpet av perioden 2010-2013 falt hyppigheten av dødsfall relatert til svangerskap og fødsel i de tre distriktene med mer enn 50 prosent. Dobbel så mange gravide gjennomførte minst fire svangerskapskontroller. Andelen fødsler med helsepersonell tilstede økte fra 20 til 40 prosent.

Antallet hjemmefødsler var fortsatt høyt, men gikk ned fra 90 prosent til 70 prosent.

– Det er ikke noe mål å eliminere hjemmefødsler. Etiopiske myndigheter sier at de ønsker det, men det er et urealistisk mål, sier Lindtjörn.

Det som er helt avgjørende er imidlertid at fødende kvinner kommer raskt til en helsestasjon eller et

sykehus om det oppstår komplikasjoner.

Kan utføre keisersnitt

Lindtjörns etiopiske kollegaer som deltok i prosjektet arbeider fortsatt i helsevesenet i Etiopia og erfaringene brukes ifølge den norske professoren aktivt av etiopiske myndigheter. Et av de kontroversielle punktene var hvilke medisinske inngrep helsearbeidere på helsestasjonene kan gjøre.

– Vi hadde mange samtaler om å tillate helsepersonell uten legeutdanning å gjøre keisersnitt, sier Lindtjörn, og forteller at gynekologene var imot.

– Nå aksepterer etiopiske myndigheter dette, på samme måte som blant annet Mosambik og Tanzania har godtatt det tidligere, ifølge professoren.

Det har gitt gode resultater. Ved en av de mest uveisomme helsestasjonene, 30 mil fra nærmeste sykehus, har de nå gjennomført 400 keisersnitt siden 2012. Uten et eneste dødsfall.

Asfalt er viktig for helse

Det er imidlertid ikke bare fagkunnskapen til helsepersonell og kvaliteten på tilbud på helsestasjonene som har betydning. Forskerne presenterer tall som viser tydelig hvor viktig veier er for mødre helse i Afrika.

Færrest dødsfall var det blant kvinnene som bodde slik at de kunne nå en helsestasjon eller sykehus via en asfaltert helårsvei. Delvis kjørbare grusveier ga noe flere dødsfall. Mest farlig var det å bo uten kjørbare veier overhodet. Blant disse kvinnene var det tre ganger så mange dødsfall som hos de som bodde ved en asfaltert vei.

For alle kategoriene sank antall dødsfall markert gjennom forsøksperioden.

Mangler gode tall

Det er svært krevende å gi gode tall for effekten av tiltak på helsefeltet i et land som Etiopia. Ett enkelt tall illustrerer dette: Bare sju prosent av alle fødsler i landet blir registrert.

I forkant av det norske-etiopiske prosjektet ble det imidlertid bygd opp et eget register over alle fødsler i de aktuelle områdene. Dette for å ha så gode tall som mulig som grunnlag for å vurdere resultatene.

Professor Bernt Lindtjörn.

Professor Johanne Sundby, UiO. Foto: Øyvind Larsen / UiO

Sørvest i Etiopia har tiltak for å styrke helsetjenesten ført til færre dødsfall hos gravide og fødende. Sykehuset i byen Gidole har en egen «mødrelandsby» der høygravide med risiko for komplikasjoner kan sove på sykehuset. Kort vei ved behov for keisersnitt redder liv. Foto: Bernt Lindtjörn

Gode helsetjenester blir brukt

– Dette er en veldig spennende studie. Det viser det mange har snakket om i mange år, at dersom man har gode helsetjenester så øker sjansen for at folk bruker dem, sier professor Johanne Sundby ved Universitetet i Oslo.

Sundby, som har bred erfaring med forskning på mødre helse, sier at resultatene stemmer overens med annen forskning. Hun støtter Lindtjörn i at forskerne vet mye om hva som virker. Det som trengs er å sette tiltakene ut i livet.

Det er imidlertid krevende å bedre

Farlige fødsler

■ 99 prosent av alle dødsfall knyttet til svangerskap og fødsel skjer i utviklingsland.

■ Risikoen for at en kvinne i et utviklingsland skal dø under fødsel eller svangerskap er 1 til 180, ifølge internasjonal forskning og Verdens helseorganisasjon WHO. I rike land er risikoen 1 til 4900.

■ FNs nye bærekraftsmål sier at mødredødeligheten i verden skal reduseres til færre enn 70 per 100 000 fødsler innen 2030, fra dagens nivå på 216 per 100 000 fødsler.

Kilder: L. Alkema et al.: "Global, regional and national levels and trends in maternal mortality between 1990 and 2015..." i The Lancet 2016 og WHO.

■ MOBILISERING

5 0 0 0 0 0 0 0

mennesker verden over deltok i mer enn 700 kvinnemarsjer 21. januar i år. Etter suksessen med marsjen mot Trump, mobiliserer organisasjoner i USA nå til marsjer for klima (29. april), immigranter (6.mai) og homoseksuelle (11. juni).

■ FRED

Spår Nobels fredspris til ECOWAS

Det vestafrikanske samarbeidsorganet ECOWAS kan være en het kandidat til å vinne årets Nobels fredspris, mener PRIO-direktør Kristian Berg Harpviken. ECOWAS sikret et fredelig maktskifte i Gambia etter at Adama Barrow vant presidentvalget.

mødrehelsen fordi det krever velutbygde og velfungerende helsesystemer, som kan gi et godt tilbud hver dag, hele året.

Antallet unge vokser raskt

Også seniorrådgiver for helse i Norad, Austen Peter Davis, er enig i at kunnskapen finnes. Forskning fra ulike land viser at man kan få raske resultater, når bare kvaliteten på helsetjenestene som tilbys er god nok.

Å omsette denne kunnskapen i praksis vil imidlertid være en virkelig stor utfordring. De afrikanske

landene vil få en sterk økning i antall kvinner i fruktbar alder i åra som kommer, og det vil måtte gjøres harde prioriteringer.

– Vi vet omtrent hva som skal gjøres. Spørsmålet er om det kan gjøres

«Vi trenger ikke en revolusjon i helsetjenestene. Det vi trenger er å iverksette det vi allerede vet virker.»

Bernt Lindtjorn, lege og professor

til en kostnad som myndighetene i de ulike landene har råd til. Dette vil være svært vanskelig å få til med dagens ressurser i helsesystemene, sier Davis.

Fred er en forutsetning

UiB-professor Bernt Lindtjorn er på sin side bekymret over de omfattende urolighetene i deler av Etiopia i 2016, og hva de vil bety for helsetilbudet i Afrikas nest mest folkerike stat.

Den sørvestlige regionen Southern Nations Nationalities and Peoples' Regional State (SNNPRS), er ikke be-

rørt av opptøyene. Det er imidlertid de to store regionene Oromia og Amhara. I Etiopias nære historie er det flere eksempler på hvordan politisk uro kan føre til at folks helsetilbud faller sammen.

Det er vanskelig for utenforstående å vite hvor omfattende opprøret har vært i de to regionene. Det er fortsatt unntakstilstand i landet.

– Uroen kan allerede ha fått store konsekvenser. All sosial uro fører til økt dødelighet. Den største forutsetningen for helse er fred, sier Lindtjorn. ■

President- datteren som gir voldsopfre et ansikt

I Mosambik er vold mot kvinner ikke bare et fattigdomsproblem. Det skjer også blant de rikeste og mektigste. Og i de beste familier.

Av Nina Bull Jørgensen, i Mosambik

tema:
**Vold mot
kvinner**
10 sider

Hun har alltid på sine store, elegante solbriller. Både i sol og regn, ute og inne. Kortklipt bleket hår og fylldige rosa lepper. En stilfull, moderne afrikansk kvinne. Og ingen hvem som helst. Datter av én president. Stebarnet til en annen president.

– Alt kommer til å gå bra, jeg har det bare litt tøft for tiden. Litt tøffere enn jeg hadde håpet. En ting er påkjenningen ved å være i retten. En annen ting er å få undertøy sitt vasket i all offentlighet, sier Josina Machel (41) med et litt oppgitt smil.

Spør du henne om å ta av seg sol-

brillene, gjør hun gjerne det. Og da ser du det.

Skjebnessvangre sekunder

– Mitt liv ble totalt forandret i løpet av 30 sekunder... Jeg så det ikke komme, sier hun.

Det er gått litt over ett år siden Graca og Samora Machels datter ble blind på det høyre øyet. Hvordan det skjedde er blitt beskrevet i detalj utallige ganger, i ulike varianter, i mosambikiske og sørafrikanske medier.

– Hadde jeg sett det komme, ville jeg beskyttet meg. Jeg ville beskyttet hodet og ansiktet. I stedet valgte jeg å

snu meg mot han, se han inn i øynene og spørre: «Hva er det du gjør?»

Krangel ble til slag

17. oktober 2015: Josina er ute og spiser med sin daværende kjæreste, forretningsmannen Rufino Licuco på en kjent restaurant. Deretter går de

«Mitt liv ble totalt forandret i løpet av 30 sekunder.... Jeg så det ikke komme.»

videre til en av hovedstadens «hotte», neonbelyste barer.

Kvelden ender med en skjebnessvanger krangel i bilen på vei hjem, etter at de begge har drukket en del alkohol. Kjæresten møter Josinas spørrende blick med knyttnever.

– Da jeg våknet på sykehuset, gikk jeg inn i en sjokktilstand. Jeg kunne ikke tro at dette hadde skjedd meg. Meg! Men jeg hadde ingen tid til å dvele ved det, for jeg blødde fortsatt fra det ene øyet. Jeg følte at øyet hadde sprettet ut og ropte desperat på sykepleiere og leger, forteller Josina Machel til Bistandsaktuelt.

Graca Machel trøster sin datter ved utgangen til rettslokalet, lyder bildeteksten i denne mosambikiske avisen. Den tiltalte i rettssaken, Josina Machels tidligere kjæreste Rufino Licuco, er en velstående forretningsmann. Han fraskriver seg all skyld for at Josina Machel mistet synet på det ene øyet. Hun ber om en erstatning på 300 millioner meticals (omlag 4 millioner dollar). Pengene vil hun bruke på sin nye organisasjon til støtte for voldsofre.

Valgte å stå frem

Verken legene på sykehuset i Maputo eller de beste legene i Johannesburg og Barcelona har klart å gi Josina synet tilbake på det ødelagte øyet. I stedet for å drukne seg i bitterhet har hun valgt å stå fram med sin historie. Og hun har startet en organisasjon for å støtte andre voldsutsatte kvinner i Mosambik, spesielt de som er mindre privilegerte enn det hun selv er.

– Veldig mange kvinner er redde for å snakke høyt om det de har vært utsatt for. Jeg har fått enormt mange støtteerklæringer og henvendelser fra andre som har vært i samme situa-

sjon. Til og med flere nære venner har kommet til meg nå i ettertid. De har fortalt at de har blitt mishandlet av mannen eller kjæresten. Jeg ante ingenting om det – ikke før jeg selv sto fram, sier Josina Machel.

Vil bygge krisesentre

Josina Machel jobbet med kvinners rettigheter også før hun selv ble et voldsoffer, men forestilte seg aldri det enorme omfanget av vold mot kvinner som hun så tydelig ser nå.

Ideen til organisasjonen Kuhluka Movement fikk hun etter at hun bestemte seg for å gå rettens vei for å

få gjerningsmannen straffet.

– Jeg har vært innom institusjon etter institusjon, med advokater, papirmøller og kritiske etterforskere som krever at jeg skal bevise at det som skjedde faktisk skjedde. Etter hvert tenkte jeg «my goodness» – jeg

«Jeg kommer fra en familie med masse penger og ressurser. Hva skjer med de som ikke har de samme privilegiene som meg?»

kommer fra en familie med masse penger og ressurser. Hva skjer med de som kommer fra langt ute på landsbygda uten de samme privilegiene som meg?

Med Kuhluka Movement ønsker Josina Machel blant annet å bygge krisesentre for kvinner som har vært utsatt for overgrep og vold i nære relasjoner, der de får både medisinsk, psykologisk og juridisk støtte.

– En dag «my mama» kom hjem til meg var det akkurat som et lys ble tent inni meg. Jeg sa «mom, vi må sørge for at andre kvinner slipper å oppleve det samme som meg!» Vi kan

26 Tema: Vold mot kvinner

Josina Machels tidligere kjæreste, forretningsmannen Rufino Licuco, nekter all skyld.

Josina fotografert utenfor morens og Nelson Mandelas hus i Johannesburg i desember 2012. 94-årige Mandela var på dette tidspunktet rekonvalesent etter en lungeinfeksjon.

Foto: Mujahid Safodien / AP / NTB scanpix

Josina Machel var med da stefaren Nelson Mandela besøkte det norske kongeparet i februar 1998.

Foto: Lise Åserud / NTB scanpix

i hvert fall sørge for at de kommer seg lettere gjennom en vond prosess, forteller Josina entusiastisk.

Et symbol for voldsutsatte kvinner

Josina har alltid hatt et nært forhold til sin mor, Graca Machel – eller «Mama Graca», som hun kalles i Mosambik. Moren var først gift med det frie Mosambiks første president, Samora Machel, frigjøringshelten som ble drept i en flystyrt i 1986.

Sju av ti har opplevd vold

Sju av ti kvinner i hovedstaden Maputo har opplevd en eller annen form for partnervold, viste en studie utført av BMC International Health and Human Rights for et par år siden.

Fire av ti sa de hadde opplevd «svært alvorlige former for fysisk vold».

Deretter med den første presidenten i et fritt Sør-Afrika, Nelson Mandela.

Graca Machel regnes som selve landsmoderen i Mosambik. Hun er også, i kraft av seg selv, verdenskjent for sitt engasjement for jenter og kvinners rettigheter.

– Jeg ble oppdratt av en kvinne som stadig understreket at overgrep aldri kan aksepteres. Jeg husker en gang hun sa: «Hvis jeg slår deg én gang, slår jeg deg alltid». Jeg hadde alltid tenkt at hvis en mann slår meg, gir jeg han umiddelbart en enveis billett ut av livet mitt. Dessverre er det ikke alle jenter som tenker sånn, eller er i posisjon til å gjøre det.

– Hva tenker du om at du som person nå er blitt et slags symbol for kvinnelige voldsofre?

– Vet du hva, jeg ser ikke på meg selv som et symbol. Jeg føler så mye smerte hver gang jeg hører en ny historie at det er «no celebration in it», ingen grunn til å hylle meg. Dette er bare mitt lille bidrag til menneskeheten – eller menneskeligheten, svarer

Josina Machel.

Hun mener at vold mot kvinner er et globalt problem. Det er uten grenser og alle kvinner er potensielle ofre, uansett rase, sosial klasse eller sivile status.

– Tallet på fysiske overgrep er svimlende. I tillegg blir mange kvinner også utsatt for emosjonelle, psykiske og økonomiske overgrep. De kan være vel så ødeleggende som de fysiske. Og de fleste av oss, både kvinner og menn, har opplevd at en søster, en mor, en tante eller en nær venninne har blitt utsatt for vold og overgrep. Det påvirker oss alle.

«Hun har sikkert provosert»

– Hva mener du må til for å bekjempe all volden mot kvinner?

– Vi må endre holdningene til vold og overgrep. Jeg har for eksempel opplevd at folk gjennom sosiale medier overgår hverandre i å tegne et helt annet bilde av min historie enn det jeg selv vet skjedde. Noen betviler min versjon av historien og påstår at

jeg lyver. Og kvinner er ofte kvinner verst. Jeg har sett kommentarer som «hun ble jo født i en gylden vugge», «hun er den hun er, er bortskjemt og har sikkert provosert...» De finner unnskyldninger for volden, i stedet for å fordømme den.

Josina Machel mener vi må slutte å spørre «what did she do?» Vi må komme til et punkt der vold blir sett på som totalt uakseptabelt, uansett hva voldsofferet sa og gjorde i forkant.

– Når vi leter etter unnskyldninger bidrar vi til å normalisere volden. Og vi viderefører holdninger til våre barn. De vokser opp i et samfunn der vold er akseptert. Vi må slutte å akseptere det. Vi må se på vold mot kvinner som et brudd på menneskerettighetene, understreker Machel.

Må lindre ofrenes smerte

Hun sier videre at samfunnet må gjøre mer for å lindre smerten til de som har blitt utsatt for vold.

– Vi må sørge for at alle som har blitt utsatt for overgrep og mishand-

Nelson Mandelas enke, Graca Machel, er kjent for sitt engasjement for jenters og kvinners rettigheter. «Å legge en hånd på barnet mitt er en forbrytelse jeg ikke tror jeg kan tilgi noen», sa Machel i møte med pressen i fjor høst.

ling har et sted å gå til – der de kan få hjelp og støtte til å lege sine sår, der de kan bli hørt, tatt på alvor og få hjelp til å komme seg videre.

Josina Machel mener også retts-systemet og politikken må endres.

– Vi må slutte å gjøre de som allerede er utsatt for vold til ofre på nytt, i møte med systemet. Hvis du endelig tar det skrittet å gå til retten, har overgriperen så mange muligheter til å rømme og forsinke prosessen at du risikerer å bli misbrukt på nytt og på nytt.

Flere saker kommer fram i lyset

– Har det blitt verre å være kvinne i Mosambik de siste årene? Skjer det flere overgrep?

– Jeg tror faktisk problemet alltid har vært enormt, men nå snakker vi i det minste om det. Før var det mye mer tabu og stigma knyttet til overgrep mot kvinner. Mitt inntrykk er at bare i løpet av dette året, etter at jeg sto fram, blir det stadig oftere rapportert i mediene om vold og overgrep

mot kvinner. Det får oss til å tro at det er blitt verre, men jeg tror den egentlige forklaringen er at vi ikke har snakket om det før.

Josina Machel tror likevel vi bare ser «toppen av isfjellet», og mener at myndighetene og forskere må investere enda mer i å få frem korrekte tall på vold og overgrep mot kvinner i landet.

– Og til syvende og sist håper og tror jeg noe godt vil komme ut av det. Når vi får en større oversikt over omfanget av problemet, vil det også presse seg fram et behov for å finne løsninger. Det vil bli et tydeligere behov for å bedre helsetjenestene og endring av den juridiske biten, samt at politi og sykehus vil bli bedre forberedt på å ta imot voldsofre, sier Josina Machel med et ørlite snev av optimisme i stemmen.

Hun vet ennå ikke hvordan hennes egen rettssak vil ende. Retten feller sin dom i begynnelsen av februar (etter at Bistandsaktuelt gikk i trykken). ■

– Kvinner på landsbygda rammes hardere

Graca Samo, kvinneaktivist.

Foto: Nina Bull Jørgensen

Saken mot Josina Machel tidligere kjæreste er bare en av flere grove voldssaker som har skapt store overskrifter i Mosambik det siste året. Drapet på datteren til eks-president Armando Guebuza er den aller siste.

Valentina Guebuza og ektemannen hadde våpen i huset. Deres nærmeste visste at ekteskapet var preget av mye konflikt og trusler, men ingen grep inn. Den 15. desember 2016 sørget et pistolskudd for å ende den ekteskapelige krangelen.

– Historiene til Josina Machel og Valentina Guebuza viser at dette skjer i alle sosiale lag, og drap er selvfølgelig den verst tenkelige utgang. Men ellers vil jeg si at volden rammer fattige kvinner på landsbygda mye har-

dere. De har ingen krisesentre eller psykologer å gå til, det er ofte lang vei til nærmeste politistasjon, og hvis de klarer å komme seg dit hender det ofte at de blir utsatt for nye overgrep – av politiet, sier Graca Samo, fra organisasjonen Forum Mulher og bevegelsen «Den globale marsjen for kvinner».

Hun forteller at de kvinnene som tør å anmelde voldsutøverer ofte blir fordømt og utstøtt av familien og lokalsamfunnet.

– Mange kvinner blir værende i et voldelig ekteskap eller på en arbeidsplass der de blir utsatt for overgrep, fordi de ikke har noe valg – eller fordi de tror det skal være sånn, sier Samo. ■

28 Tema: Vold mot kvinner

Slik lever kvinner i frykt verden over

En av tre kvinner i verden har opplevd vold bare fordi de er kvinner. Det viser tall fra Verdens helseorganisasjon. **Av Nina Bull Jørgensen**

■ På et kriesenter nord i Nicaragua ligger 22 år gamle Silma på et steingulv med bare en tynn skumgummimadrass under seg. Det høyre beinet hennes er gipset fra skrittet til føttene. Hun forteller at ektemannen kom hjem sent en natt, svært beruset. Da hun spurte hvor han hadde vært, ble han rasende og tok fram en machete...

■ I en liten landsby i Rwanda blir femten år gamle Josian tvunget til å ha sex med naturfaglæreren for å få bestått på eksamen. Læreren er på alder med bestefaren hennes.

■ I Kabul blir tenåringsjenta Muna lynchet av en gjeng ungdommer, fordi de mener hun har et seksuelt forhold med en ung mann. Hun overlever så vidt. Politiet reagerer med å tvinge henne til en såkalt jomfrutest, i stedet for å forfølge gjerningsmennene.

Det skjer hver dag, hele tiden

Historiene over er hentet fra New York Times, VG og fra et intervju gjort av Bistandsaktuelt reporter på reise i Latin-Amerika. Tusenvis av liknende eller enda verre historier finner du med et enkelt google-søk på internett. Kjønnbasert vold skjer hver dag, hele tiden, i alle land i verden.

«Vold mot kvinner angår oss alle og er fortsatt en av de største utfordringene i vår tid. En av tre kvinner vil møte vold i løpet av sin levetid. Kjønnbasert vold er den mest umenneskelige formen for diskriminering. Det er et menneskerettsbrudd som samfunnet har en svært høy to-

leranse for, og gjerningsmennene blir sjelden straffet.»

Dette sa lederen for UN Women, Phumzile Mlambo-Ngcuka, under åpningen av Verdenskonferansen for kvinner i Tokyo i fjor.

Verst i konfliktland

– Våre erfaringer viser at det er verst å være kvinne i krigs- og konfliktsoner som Syria, Nord-Irak, Somalia, Nigeria, Den demokratiske republikken Kongo, Sør-Sudan, Afghanistan og Darfur. Både regjeringsstyrker og opprørere bruker voldtekt som våpen i krig, i tillegg til at også andre typer kjønnbasert vold, som barneekteskap og menneskehandel, øker, sier Thora Holter som er seniorrådgiver i Kirkens Nødhjelp.

Hun viser samtidig til en skremmende utvikling der seksuelt slaveri blir mer og mer utbredt, med fremveksten av IS, Boko Haram, Al Shabaab og andre ekstremistgrupper.

– I ikke-konflikt-områder er det for tiden verst å være kvinne i land som Egypt, Sudan, Etiopia, Eritrea, Pakistan, Malawi og Mali. Dette er verstingland når det gjelder skadelige praksiser som kjønnsmestelse, barne- og tvangsekteskap og æresdrap, mener Holter.

«Det er verst å være kvinne i krigs- og konfliktsoner.»

Thora Holter, seniorrådgiver i Kirkens Nødhjelp

Gry Larsen, Care Norge.

Thora Holter, Kirkens Nødhjelp.

Gro Lindstad, Fokus.

Grusomt ritual

Hun forteller om et grusomt eksempel på rituell praksis i Malawi.

– Noen steder i landet er det tradisjon for at en eldre mann må ha sex med barnebruder før de gifter seg. Noen ganger er disse mennene hiv-positive, sier Holter.

Kirkens Nødhjelp støtter blant annet kriesentre og voldtektsmottak der voldsopfrene får medisinsk hjelp, psykososial støtte, samt juridisk og økonomisk hjelp. Kvinner som har vært sex-slaver får hjelp til reintegrering i samfunnet. Og organisasjonen arbeider med trosbaserte aktører og religiøse ledere for å endre holdninger, ta avstand fra skadelige skikker og fremme jenter og kvinners rettigheter.

Skam og stigma

Også Care Norge har en rekke prosjekter relatert til vold mot kvinner. Generalsekretær Gry Larsen deler Holters bekymring over kvinners situasjon i en brutal verden.

– En av de største utfordringene vi opplever i vårt arbeid, er at det fortsatt er knyttet mye skam og stigma til kjønnbasert vold. Dette gjør arbeidet med å avdekke og stanse vold vanskelig, sier hun.

Den tidligere statssekretæren viser til at flere land allerede har lovverk mot vold og konkrete handlingsplaner for å forebygge, forhindre, avdekke og straffeforfølge.

– Men mange steder skorter det på evne og vilje til gjennomføring. Samtidig ser vi en skremmende utvikling i en rekke land, blant annet i Russland, hvor det er innført nye lover som tillater familievold, sier Larsen.

Utøver vold for å være «ekte menn»

FNs definisjon av kjønnbasert vold omfatter fysisk, psykisk og seksualisert vold. Definisjonen innbefatter også barneekteskap, kjønnsmestelse og menneskehandel.

Larsen mener de bakenforliggende årsakene til vold mot kvinner er diskriminerende normer og praksiser som tillegger menn og gutter høyere verdi enn kvinner og jenter.

– Mange kvinner vi møter i vårt arbeid uttrykker forståelse for at de blir slått av sine ektemenn og mannlige slektninger. Mens menn forteller oss at de oppfatter vold som en del av det å være en «ekte mann».

CARE jobber tett med en rekke lokale kvinnegrupper og organisasjoner som har fokus på likestilling og vold mot kvinner.

Loven tillater vold

– Temaet partnervold er ofte tabublagt. Mange ønsker å skjule det som skjer i hjemmet, sier leder i kvinneorganisasjonen Fokus Gro Lindstad.

Hun påpeker at «vold» betyr for-

UD: – Norge gjør mye for å bekjempe vold

Statssekretær i utenriksdepartementet, Laila Bokhari, mener at Norge allerede bidrar mye i kampen mot kjønnbasert vold.

– DET ER avgjørende å bekjempe vold og skadelige skikker mot kvinner og jenter for å innfri menneskerettighetene, skriver Bokhari (H) i en epost til Bistandsaktuelt.

Hun viser til at kampen mot kjønnbasert vold er blant hovedprioriteringene i to handlingsplaner Solberg-regjeringen har lagt fram. Sist høst lanserte regjeringen handlingsplanen om kvinners rettigheter og likestilling (2016-2020) og året før lanserte den handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet (2015-2017).

– Fra norsk side arbeides det bredt for å bidra til å bekjempe kjønnbasert vold. Og det legges særskilt vekt på å sikre kvinner og menn beskyttelse mot seksualisert vold i humanitære kriser,

skriver Bokhari.

Alle humanitære organisasjoner som får støtte fra Norge har krav om å integrere kjønnsperspektivet i arbeidet sitt, ifølge statssekretæren. Norge bidrar videre til å avskaffe skadelige skikker som barneekteskap og kjønnsmestelse gjennom støtte til sivil samfunn og internasjonale organisasjoner som UNFPA og UNICEF, påpeker hun.

Statssekretæren nevner også at Norge støtter arbeidet til Den afrikanske unionens representant for kvinner, fred og sikkerhet, Bineta Diop. I tillegg arbeider Norge normativt i ulike internasjonale fora, og gjennom støtte til sivilsamfunnet, for å forebygge kjønnbasert vold. ■

Laila Bokhari, statssekretær (H).

På et krisesenter i Nicaragua: To-barnsmoren Silma (22) drømte om et bedre liv med sin andre ektemann. En dag kom han hjem midt på natten, sterkt beruset, og angrep henne med en machete.

Foto: Jonathan Kirn / Plan International

Voldsutøveren er en partner

■ 35 prosent av alle kvinner i verden sier de har opplevd fysisk eller seksuell vold.

■ Det meste av denne volden utføres av en intim partner. 1 av 3 kvinner som har vært i et forhold sier de har opplevd en eller annen form for fysisk eller seksuell vold utført av partneren.

■ På verdensbasis er 38 prosent av alle drap på kvinner begått av en mannlig intim partner.

Kilde: Verdens Helseorganisasjon, WHO, 2013 basert på en studie i 80 land.

Norsk bistand til kvinners rettigheter

■ I 2015 gikk 1,8 milliarder kroner av norsk bilateral bistand til tiltak der kvinners rettigheter og likestilling var et hovedmål. I tillegg gikk 4,7 milliarder til tiltak der kvinners rettigheter og likestilling var et delmål.

■ Norge er den største bidragsyteren til UN Women. Den norske kjernestøtten til organisasjonen var i 2015 på 95 millioner kroner. I tillegg ble nesten 80 mill. kroner gitt i multi-bistøtte.

■ UNDP er også sentral i iverksettingen av FNs likestillingsstrategi UN-SWAP. Norsk kjernestøtte til UNDP i 2015 var 630 millioner kroner. I tillegg ble det gitt 332 mill. kroner i multi-bistøtte.

Kilde: Norad

skjellige ting i forskjellige kulturer.

– Mens man i Norge har en normativ nulltoleranse for vold, fins det andre samfunn der man gjerne tolererer visse former for vold, spesielt vold i nære relasjoner, sier hun.

Også hun viser til at en del land har lover som tillater at menn i ekteskap utøver seksuell vold mot ektefellene sine.

Mindre verdt

– Der hvor det dømmes i muslimske domstoler teller kvinners vitnesbyrd ofte mindre enn menns fremstilling av hva som har skjedd. Mange steder utsettes også kvinner for mer trakassering og risiko for seksuell vold fra politi ved anmeldelse. Politi, påtalemyndighet og dommere mangler kunnskap og trening. Undersøkelser blant dommere i New Dehli viser blant annet at de mener kvinner og jenter selv må ta på seg skyld hvis de er kledd på spesielle måter eller kan ha vært ute på kveldstid uten følge, sier Lindstad.

Samtidig i Nicaragua, Rwanda og Afghanistan: Silma vet ennå ikke om hun vil gå igjen. De fysiske og psykiske arrene fra machetekniven må hun leve med resten av livet. Josian er blitt nitten og aleneforsørger for en tre år gammel datter, som også er datteren til hennes voldtektsmann. Og tenåringsjenta i Kabul må leve videre, ikke bare med traumene fra gjengoverfallet, men også med ydmykelsen fra politiets «jomfrutest». ■

30 Tema: Vold mot kvinner

— **K**nyttneveslag og mental tortur. Det må kvinner leve med, tenkte jeg. Men det var før jeg fikk hjelp til å se ting med andre øyne, sier Annet Tuhairwe (43).

Hun er mor til seks barn og gift med en mann som i mange år hadde flere kvinner enn én. Romantikken og de gode dagene etter bryllupet i 1994 varte i cirka ett år. Så ble alt annerledes. Mannen jobbet som snekker, men pengene han tjente så hun lite til.

«Han har mange elskere, mannen din», sa naboene. Tuhairwe begynte å stille spørsmål. I retur fikk hun harde slag i ansiktet og på kroppen. Fysisk og mental vold ble snart hverdagskost. Men hun fortalte aldri noen om hva som skjedde i hjemmet. I hodet hennes var det ikke noe galt med volden mannen utøvde. Det var noe kvinner bare måtte leve med.

– Som barn lærer vi at jenter må gjøre som guttene sier. I ekteskapet er du til evig tid underordnet mannen. Vil mannen slå, må han få slå. Vil mannen ha sex, må han få sex. Det er kulturelt betinget. Mange kvinner tror til og med at mennene deres ikke elsker dem hvis de ikke slår dem, sier Tuhairwe.

Over 1000 aktivister

Hun levde med vold i hjemmet i over 14 år, frem til 2009. Da tok livet hennes en ny vending. En lokal organisasjon var på besøk i nabolaget hennes, Kawaala. De oppsøkte kvinner som slet med vold i hjemmet. Det tok tid før hun lot seg overtale til å bli med, men siden har hun aldri angret.

Etter en periode med opplæring, ble hun selv en ivrig aktivist i denne organisasjonen, Center for Domestic Violence Prevention (CEDOVIP).

I dag, åtte år senere, mener Tuhairwe at hun er en annen kvinne. Hun forteller at hun føler seg mer selvstendig, at hun har mer selvfølelse og at hun står opp for både sine egne og andres rettigheter. Hun er blitt en frontfigur i kampen mot kjønnsbasert vold og har hjulpet utallige kvinner.

Fokuserer på makt

Tuhairwe er en av over 1000 aktivister som kjemper for endring i Kampala. De to organisasjonene Raising Voices og Center for Domestic Violence Prevention jobber med å mobilisere lokalsamfunn i kampen for å endre holdninger og normer. «Hvordan bruker du din makt?» er et sentralt spørsmål i programmet som skal motvirke vold og hiv/aids.

– Uganda er et land der kvinner og menn vurderes ulikt. Samfunnet gir privilegier til menn. En kvinne kan aldri si nei. Og i et hjem med vold løper hun en stor risiko for å bli smittet med hiv, sier daglig leder i CEDOVIP, Tina Musuya.

Målet med prosjektet er å engasjere vanlige borgere. Nøkkelpersoner i lokalsamfunnene blir invitert til å få kurs og opplæring, slik at de kan bli endringsagenter i eget miljø. Arbeidet har sakte men sikkert satt spor i mange av Kampalas bydeler. Aktivistene sprer sitt budskap ved å gå fra dør til dør, ved hjelp av gateteater, og ved å oppsøke offentlige plasser som drosjeholdeplasser og barer.

– Men å endre folks tankesett er ikke gjort over natten. Aktivistene må først bruke tid til å reflektere over sine egne liv og relasjoner før de er i stand til å hjelpe andre, forklarer →

Kvinneaktivisten Annet Tuhairwe opplevde selv vold i ekteskapet. Nå går hun fra dør til dør for å få andre kvinner til å våkne opp, bli selvstendige og slutte å godta at ektemannen eller partneren slår dem.

Foto: Sofi Lundin

De vil stoppe volden mot kvinner i Kampala

Halvparten av Ugandas kvinner opplever vold i hjemmet, men kanskje er det en endring i sikte. I hovedstaden Kampala har over 1000 aktivister engasjert seg i kampen for å stoppe vold.

Av Sofi Lundin, i Uganda

32 Tema: Vold mot kvinner

← Tina Musava.

Opplæringen av aktivister gjennom programmet SASAI tar minimum tre år. Musuva forklarer at aktivistene sjelden snakker direkte om kjønnsroller og voldsbruk, men heller om makt, siden det er et «ufarlig» tema, og noe alle kan relatere til.

– Kvinnen skal disiplineres

Utenfor en lokal kirke i bydelen møter vi Samuel Lule. 30-åringen forteller at han i mange år utøvde vold som et maktmiddel i hjemmet. Det er nå ti år siden han innså at det var galt. Kona hans er nå fri fra volden, forteller han..

– Da jeg fikk spørsmål om å bli med i SASAI-programmet, ble jeg først sint. Det følte ydmykende at folk kjente meg som en konemishandler. Jeg gjorde jo ikke noe galt! Kvinnen i hjemmet skal disiplineres og gjøre som mannen sier. Sånn tenkte jeg, sier Lule.

Idag jobber Lule aktivt i sitt nabolag for å få kvinner og menn til å endre holdninger. Men jobben krever både tålmodighet og tid.

– I begynnelsen var det ingen som trodde på hverken meg eller SASAI. "Skal du, som selv banker kona di, komme her og fortelle oss at det er galt", sa de. Men jeg nektet å gi opp. Nå lytter de til meg og kommer når de

har problemer. Sakte men sikkert går det riktig vei, sier han.

Ulike meninger

På verdensbasis opplever tretti prosent av alle kvinner vold av et nært familie-medlem minst en gang i løpet av livet. I Uganda er annenhver kvinne utsatt for vold i nære relasjoner. Enkelte steder, som i slummen Kawaala der Tuhairwe og Lule bor, er tallet betydelig høyere.

Hvis du spør folk på gata om hva de tror er grunnen til volden, svarer noen at «det er fattigdommen som gjør ekteskap og relasjoner sårbare». Andre svarer at «det er alkoholisme og narkotika som gjør menn voldelige». Tuhairwe og Lule mener at det dreier seg om kultur, oppdragelse og menns makt over kvinner.

– Jeg har i alle år tenkt at menn besitter en indre styrke som ikke kvinner har, og at kvinner bare lever for å gjøre som vi menn sier. Det lærte jeg som liten gutt. Jeg var aktivt engasjert i SASAI i nesten tre år før jeg begynte å tenke annerledes, sier Lule.

Drama mot vold

I en annen del av Ugandas hovedstad ligger bydelen Kisugu. Det er sen ettermiddag. En liten markeds plass ligger innklemmt mellom trange smug. En gjeng ungdommer står strategisk plassert midt i markedet og slår på store

trommer. Tre unge jenter med korte skjørt og leopardmønstrede topper danser rytmisk til den intense musikken. Folk strømmer til plassen for å se hva som skjer. Så stopper musikken.

En middelaldrende mann løper mot en kvinne og roper med truende stemme. Kvinnen senker blikket og går ned på kne. Mannen blir aggressiv og roper stygge ord på lokalspråket Luganda. Hun prøver å gjøre seg usynlig.

Dans og drama

Midt i folkehavet står Innocent Mugisha (29). Han er lærer, leder for dramagruppen og aktivist. De siste tre årene har han brukt dans og drama på offentlige plasser for å endre folks holdninger og tanker. Sjalusi og kranling preget hans eget samliv i mange år. Nå prøver han å bidra til at andre kvinner og menn får et bedre samliv, uten vold og krenkelser.

«Uganda er et land der kvinner og menn vurderes ulikt. Samfunnet gir privilegier til menn. En kvinne kan aldri si nei.»

Tina Musuya, aktivist mot vold og hiv/aids.

– Jeg har aldri brukt fysisk vold, men mitt tanke sett var typisk for en ugandisk mann: At kvinnens plass er i hjemmet og mannen kan gjøre som han vil. SASAI lærte oss å kommunisere, og med kommunikasjonen kom kjærligheten tilbake, sier Mugisha.

Anklaget for hekseri

Når musikken stilt+euy*/-orestillingen er over reagerer folk på hva de har sett. Noen ler, andre virker fortvilet. «Det er jo akkurat sånn det er hjemme hos oss», sier en ung kvinne. En full mann roper i sinne at "de ikke har noe der å gjøre".

– De siste årenes arbeid har ikke fjernet volden mot kvinner, men det går riktig vei. Å snakke om vold i hjemmet har vært absolutt tabu, men i dramagruppen gjør vi det motsatte. Vi tar problemet ut i offentligheten. Det har gjort at folk begynner å reflektere over sine liv, sier Mugisha.

Kona hans, Ritah, er også en del av SASAI. I dag bruker hun sine egne erfaringer for å hjelpe naboer og venner. Hun er områdets «Senga», en slags betrodd rådgiver som gir støtte til andre.

– Jeg har lært at også kvinner har makt. I dag snakker vi åpent om ting. Og Innocent hjelper også til med husarbeid, noe som er tabu for en mann her. Det er mange som tror at jeg er

Aktivistene i SASA!-programmet bruker dans og drama i kampen mot kjønnsbasert vold.

Foto: Sofi Lundin

Innocent Mugisha (29) er lærer og leder for dramagruppen i bydelen Kisugu. Han har selv endret sitt syn på kvinner, og prøver nå å bidra til at flere kvinner og menn får det bedre sammen, i samliv uten vold og krenkelser, forteller han. Foto: Sofi Lundin

Innocent Mugisha, kona Ritah og deres yngste sønn. Sjalousi og kranling preget relasjonen deres i mange år. Nå er de begge aktivister i SASA! og har klart å redde sitt eget og flere andres ekteskap.

Foto: Sofi Lundin

heks siden mannen min hjelper til i hjemmet, sier Ritah og ler høyt.

Politiet tar grep

På en politistasjon et stykke fra Innocent og Ritahs hjem sitter to politikkvinner bak et slitt, brunt skrivebord. På veggen bak henger store informasjonsplakater om vold. Det er midt på dagen, og stasjonen er overfylt av kvinner og barn.

– Vi nærmer oss skolestart, og da kommer kvinnene hit for å anmelde mennene som har drukket opp skolepengene, sier Miriam Opio.

Opio er en av to politifolk med ansvar for avdelingen for familiesaker ved stasjonen i Kisugu. Siden 2012 har de hatt et tett samarbeid med CEDOVIP, og SASA!-programmet er en integrert del av det daglige arbeidet på stasjonen.

– Vi håndterer utallige voldssaker mot kvinner i løpet av et år. Det er vanlig at kvinnene kommer med barna sine på nattestid for å få beskyttelse fra den voldelige mannen. Da ringer vi CEDOVIP og ber om assistanse. De har gitt oss kunnskap om hvordan vi kan utføre jobben vår på best mulig måte, sier Opio.

Setter spor

Gjennom samarbeidet med aktivister, lokalpolitiet, helsestasjoner og ulike

statlige instanser prøver SASA! å nå ut til store deler av samfunnet. Og de siste årenes arbeid har gitt resultater. Mellom 2008 og 2012 utførte CEDOVIP, i samarbeid med Raising Voices, London School of Hygiene and Tropical Medicine og Makerere-universitetet, en undersøkelse som viste at nivået av fysisk vold mot kvinner var 52 prosent lavere i områder hvor SASA! opererte.

– Det kan virke som omfanget av vold mot kvinner øker, men det er ikke sikkert at det er tilfellet. Det kan ha å gjøre med at flere vet at det er kriminelt, og at flere snakker åpent om problemet. Det ser vi på som en enorm seier i vårt arbeid, sier Josephine Kamisya, programansvarlig for SASA! i CEDOVIP.

I dag finnes SASA!-programmet over store deler av Uganda. I tillegg er liknende programmer iverksatt i over 20 land.

Barn betaler en høy pris

Annet Tuhairwe går sin daglige runde i bydelen Kawaala. Hun har prøvd å løse ekteskapsproblemer i nesten annethvert hjem. Tuhairwe snakker gjerne med barn og ungdommer. Det er ofte de som sliter mest i familier med vold.

– Barn er ekstremt utsatt. I hjem med vold ser vi ofte at barna forlater

hjemmet og flytter ut på gata. De slutter i skolen, begynner med kriminelle aktiviteter, og jentene blir sexarbeidere, sier Tuhairwe.

I et gråbrunt murhus bor 15-årige Barbra med sin mor og sine søsken. Hun har vokst opp i et hjem der moren stadig ble utsatt for vold av faren. Tuhairwe har i flere år prøvd å løse familiens problemer. For åtte måneder siden flyttet faren ut. Moren og barna har endelig fått fred.

– Pappa pleide alltid å komme hjem full om natta. Moren min sov og han begynte å sparke henne. Jeg hadde lyst til å hjelpe mamma, men hvem var jeg til å stå imot en stor, sterk mann, sier Barbara.

Jobber for barnas framtid

Tuhairwe har også klart å løse sine egne ekteskapsproblemer, men forteller at det var ikke lett.

– Sakte men sikkert fikk jeg bedre selvtillit og mot til å vise at jeg klarte meg fint uten mannen min. Jeg tror han ble skremt av at jeg plutselig forandret meg. En dag sluttet han å slå, og så langt har det ikke skjedd igjen. Vi kranler fortsatt, men det er på et annet nivå nå, sier Tuhairwe.

Hun bruker flere timer i uken på å snakke med kvinner og menn i området. Arbeidet er vanskelig og tidkrevende, men hun har en indre drivkraft og et sterkt ønske om å gjøre livet bedre for andre.

– Jeg får ikke betalt for denne jobben, men penger er ikke viktig for meg. Jeg jobber for å få menn til å forstå at de gifter seg med et annet menneske som fortjener respekt. Jeg ønsker å gjøre kvinner selvstendige og i stand til å stå opp for sine rettigheter. Jeg vil gi mine barn et annet liv enn det jeg har levd, sier Annet Tuhairwe. ■

Fakta om SASA!

■ SASA!-programmet ble startet opp av organisasjonen Raising Voices og Center for Domestic Violence Prevention (CEDOVIP) i Ugandas hovedstad, Kampala i 2007.

■ I dag er SASA!, som betyr «Nå!», iverksatt over store deler av Uganda og i over 20 andre land.

■ Programmet engasjerer lokale aktivister i kampen mot vold mot kvinner og spredning av hiv/aids.

■ SASA! samarbeider med både statlige instanser, politiet, helsevesenet og lokale opinionsledere for å endre tradisjonelle holdninger rundt makt og samliv.

■ En studie som ble gjort mellom 2008 og 2012 viser at arbeidet med SASA! har ført til en halvering i antall voldstilfeller i områdene som er involvert i programmet. Se: <http://bmcmmedicine.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12916-014-0122-5>

■ Arbeidet med SASA! har ført til lovendringer i Uganda. Den 17. mars 2010 ble «Domestic Violence Act» signert av president Yoweri Museveni.

Økonomi

Mer import fra Asia, Afrika

Norge kjøpte i fjor varer for 112 milliarder kroner fra utviklingsland. Det er ny rekord. Kina er størst, men importen fra land som Bangladesh og Kambodsja øker også. Afrika henger etter. **Av Asle Olav Rønning**

Kinas eksport til Norge økte ifjor til 67,1 milliarder kroner, går det fram av tall for norsk utenrikshandel fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Kina alene står for en større andel av norsk import enn alle andre utviklingsland til sammen.

Også andre asiatiske land øker sin eksport til Norge. Et av dem er Bangladesh, som i 2016 eksporterte varer til Norge for 2,1 milliarder kroner. Det er særlig klær Norge kjøper fra Bangladesh, og importen til Norge har økt i rasende tempo.

– En suksesshistorie

– Bangladesh er på én måte en suksesshistorie, sier seniorforsker Arne Melchior ved Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI).

Norge er bare ett av mange land som kjøper rimelige klær fra klesindustrien i Bangladesh. Tall fra International Trade Center viser at Bangladesh i 2015 eksporterte varer verden over for nesten 36 milliarder dollar – rundt 330 milliarder kroner. Landet har hatt en tredobling i eksportverdi på bare ti år.

Melchior peker imidlertid på at svakheten er at eksporten er ensidig og at Bangladesh ikke har greid å få til eksport innen mer teknologisk avanserte sektorer. Å ta skrittet videre til den typen eksportvarer regnes som viktig for å skape en mer robust økonomi.

Økning i Asia

Andre asiatiske land med kraftig

vekst i verdien av vareeksporten til Norge er Kambodsja, India, Indonesia og Vietnam. I motsetning til Asia har afrikanske land stagnert i den norske importstatistikken de siste åra, delvis på grunn av fallende priser på råvarer. Samlet utgjorde importen til Norge fra Afrika 7,7 milliarder kroner eller 1,3 prosent av all import. Industrivarer utgjør en begrenset del av dette.

Tallene for norsk import gjenspeiler utviklingen i verdensøkonomien og mønsteret i global handel.

– I Afrika er det få land som har lyktes med industriutvikling, selv om det finnes noen lommer med tekstilindustri i vekst. Fortsatt er det Asia som leder, sier Melchior.

Også verdien av importen fra Sør-Amerika falt i fjor, mye på grunn av nedgang i verdien av eksporten fra Brasil.

Har tollfrihet

Bangladesh og Kambodsja hører til gruppa av minst utviklede land (MUL-land). Det har lenge vært et politisk mål å øke norsk import fra disse landene. I stor grad takket være økningen i importen fra Bangladesh og Kambodsja, har den samlede importen fra MUL-land økt fra 2,8 milliarder kroner i 2015 til 3,6 milliarder i 2016.

Det er likevel mindre enn én prosent av samlet vareimport til Norge i 2016. Norge har siden 2002 hatt nulltoll på varer fra MUL-land. I 2008 ble ordningen med nulltoll utvidet til 14 nye land. I 2013 fikk 40 nye land full

Arne Melchior, Nupi.

Foto: Nupi

Reinaart Pretorius, Norges Vel.

Foto: Norges Vel

tollfrihet på en rekke varer, og redusert toll på en del landbruksvarer. Land med mer enn 75 millioner innbyggere er ikke omfattet av ordningen. Disse landene, blant dem Kina, Vietnam, Indonesia og India, må fortsatt betale toll på tekstilvarer.

– Bør ikke være fornøyd

– Vi bør ikke være fornøyd. Utviklingen burde gått raskere, sier utenlandssjef Reinaart Pretorius i Norges Vel, som mener at Norge kan og bør importere mer varer fra utviklingsland enn vi gjør i dag.

Tollfri adgang er imidlertid ikke nok for å lykkes. En av de største utfordringene er at Norge og andre europeiske land har svært strenge krav til kvalitet. Dette er ikke minst et hinder for afrikanske eksportører som ønsker å selge landbruksprodukter til Norge.

Frukt og grønt

Norges Vel arbeider blant annet med å utvikle landbruksprosjekter i flere afrikanske land. Pretorius tror at norsk import fra Afrika kunne vært dobbelt så stor som i dag, med de rette investeringene.

Det vil imidlertid kreve investeringer i økt kvalitet i produksjon, videreforedling og merkevarebygging hos afrikanske produsenter. Her kan norsk næringsliv ha mye å bidra med. Tett kommunikasjon mellom produsent og marked er også viktig. Med dette på plass kunne en bransje som dagligvarehandelen solgt mer landbruksvarer fra afrikanske land, mener Pretorius.

– Afrika leverer allerede bra på frukt, grønnsaker og blomster, men det er helt klart rom for flere produkter om norsk næringsliv hadde engasjert seg i større grad, sier han. ■

De 10 største

Dette er de ti utviklingslandene som Norge importerer mest fra, målt etter kroneverdi av vareeksporten (importverdi 2015 i parentes):

1. **Kina** – 62,8 milliarder kroner (61,9 mrd. kr.)
2. **Brasil** – 9,1 milliarder kroner (10,2 mrd. kr.)
3. **India** – 3,5 milliarder kroner (3,2 mrd. kr.)
4. **Thailand** – 3,4 milliarder kroner (3,3 mrd. kr.)
5. **Vietnam** – 3,3 milliarder kroner (2,8 mrd. kr.)
6. **Malaysia** – 2,3 milliarder kroner (2,8 mrd. kr.)
7. **Bangladesh** – 2,1 milliarder kroner (1,8 mrd. kr.)
8. **Peru** – 1,9 milliarder kroner (1,9 mrd. kr.)
8. **Sør-Afrika** – 1,9 milliarder kroner (1,5 mrd. kr.)
10. **Mexico** – 1,7 milliarder kroner (1,6 mrd. kr.)

(Råolje, skip og oljeplattformer er ikke inkludert)

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tall for 2016 er foreløpige tall.

150

millioner er antallet migrantarbeidere i verden, ifølge rapport fra FNs arbeidsorganisasjon ILO.

■ MATVAREPRISER

Mat blir dyrere

Globale matvarepriser er stigende, ifølge FAOs prisindeks for mat. Prisene har vært stigende gjennom hele 2016 og trenden fortsatte inn i januar 2017. Indeksen er nå på sitt høyeste siden februar 2015, men det er fortsatt langt igjen til de rekordhøye matprisene i 2011.

■ HANDEL

Færre investeringer i Afrika

Utenlandske investeringer (FDI) i Afrika falt med 5 prosent i 2016, sammenlignet med året før. Globalt falt FDI med 13 prosent. Lave råvarepriser er en del av årsaken, ifølge FN-organisasjonen UNCTAD.

henger etter

Arbeidere ved tekstilfabrikken Babylon Garments i Dhaka i Bangladesh. Norge importerte varer fra Bangladesh for 2,1 milliarder kroner i fjor, og det meste var klær.

Foto: Andrew Biraj / Reuters / NTB scanpix

Marokkanske lærerstudenter demonstrerer mot korrupsjon og arbeidsledighet. Voksende arbeidsledighet globalt gir økt fare for sosial uro, heter det i en ny rapport. Foto: Fadel Senna/ AFP/SCANPIX

FN frykter at voksende ledighet vil gi uro

Det blir 3,6 millioner flere arbeidsledige globalt i 2017, spår FNs arbeidsorganisasjon ILO i ny rapport. Økningen i ledighet antas å komme i utviklingsland. **Av Asle Olav Rønning**

To av tre arbeidere i Afrika sør for Sahara har en kjøpekraft på mindre enn 3,10 dollar om dagen, ifølge rapporten *World Employment Social Outlook: Trends 2017*.

Det tilsvarer mer enn 230 millioner mennesker.

– Både i Nord-Afrika og i Afrika sør for Sahara er det et fortsatt behov for å gjøre den økonomiske veksten mer inkluderende, spesielt i de landene der eksport av råvarer er viktig, heter det i rapporten. Gode jobber er en nøkkel til å redusere usikkerhet og fattigdom, og et tiår med sterk økonomisk vekst har ikke gitt tilsvarende forbedring i arbeidsforholdene.

– Økt risiko for sosial uro

Rapporten mener at risikoen for sosial uro øker i alle deler av verden, særlig i Nord-Afrika, Midtøsten og Øst-Asia. Spådommen er basert på økonomiske utsikter og en global database over opptøyer og protester. I de samme tre regio-

nene har også folk størst ønske om å migrere for å skaffe seg arbeid.

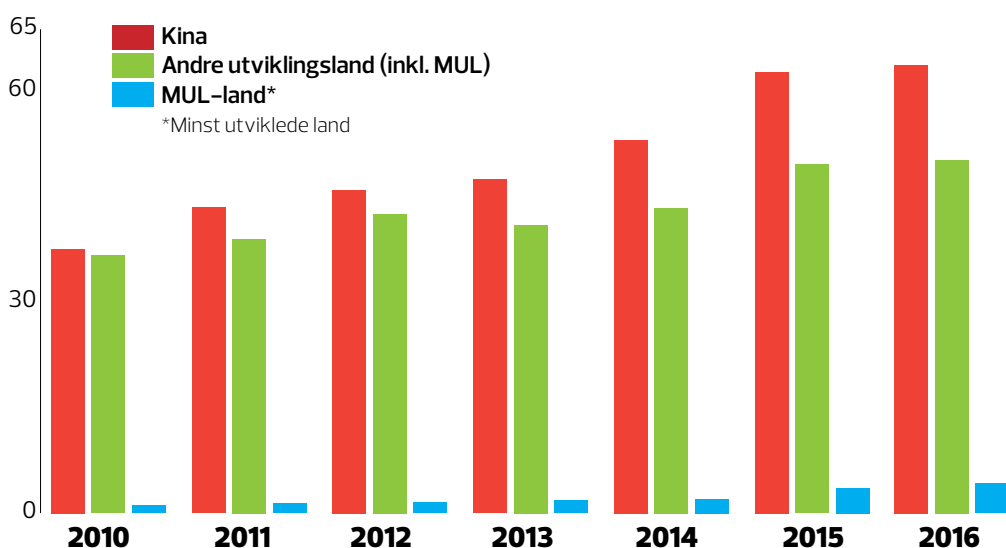
Kinas økonomi er i endring og landet må skaffe jobber i tjenestesektoren og industri til erstatning for mange av de arbeidsintensive jobbene som forsvinner. I Asia gir det mulighet for land med lave kostnader til å bli mer konkurransedyktige og erobre nye markeder.

Færre arbeidere i fattigdom

Globalt vil andelen av arbeidere som lever i fattigdom fortsette å falle, og totalt antall sysselsatte vil stige i åra som kommer, heter det i rapporten.

I regionen Øst-Asia, som omfatter Kina, Japan, Nord-Korea, Sør-Korea, Taiwan og Mongolia har antallet arbeidere som lever i fattigdom falt fra mer enn 400 millioner i 2000 til færre enn 80 millioner i 2017. Det er særlig veksten i Kina som er årsak til dette. I andre deler av Asia er andelen arbeidere som lever i fattigdom fortsatt høyere. ■

Import av varer til Norge (Milliarder kroner)

Kilde: Utenrikshandel, SSB. (Import uten råolje, skip og oljeplattformer.)

36 Intervjuet

– Norden har glemmt sin egen modell

Den indiske økonomen Jayati Ghosh mener at nordiske land i sin tilnærming til bistand har glemmt sin egen historie og hvordan nordiske land arbeidet seg ut av fattigdom. Hun vil ha velferd for alle framfor målrettede tiltak mot de fattigste.

Av Asle Olav Rønning

Ghosh er professor ved Jawaharlal Nehru University i Delhi og en internasjonalt anerkjent utviklingsøkonom. Hun har vært medlem av Indias National Knowledge Commission, vært rådgiver for flere indiske delstater og skriver jevnlig i den britiske avisa The Guardian.

I januar var professoren i Norge for å presentere en ny bok, det 848 sider store og mer enn 1,5 kilo tunge verket «Handbook of Alternative Theories of Economic Development», sammen med de to andre redaktørene, norske Erik S. Reinert og estiske Rainer Kattel.

– I den nye boka presenterer dere tankene til historiske og nålevende økonomer som alternativ til modellene som dominerer i økonomifaget. Hvordan kan denne alternative versjonen av økonomifaget være relevant for utviklingsland i dag?

– Jeg vil snu om på det og si at dagens mainstream økonomiske teorier har blitt irrelevante både for utviklingsland og rike land. Denne boka er i en forstand et forsøk på å redde både økonomifaget og utviklingsøkonomien og bringe faget tilbake til det det pleide å være før – nemlig studiet av prosesser som framskritt, vekst, strukturendringer og fordeling. Når vi ser tilbake på de store økonomene, var det disse spørsmålene de studerte, sier Ghosh.

Mener global bistand er for nærsynt

Mikroøkonomi, modeller som forteller hvordan samfunnet fungerer sett fra en enkeltperson eller en bedrifts ståsted, har blitt en viktigere del av økonomifaget. Denne forståelsen av økonomi preger også global bistand, og måten man ser på fattigdom på, mener Ghosh. Det er etter hennes mening for lite interesse for hvordan økonomiske systemer fungerer i stort, og hvordan det produserer vinnere og tapere:

– Altfor ofte dreier utviklingsbransjens analyse seg om at de fattige er fattige på grunn av sine særtrekk, som for eksempel mangel på utdanning eller hvor de bor. Det dreier seg ikke om

å se på systemet som gjør en gruppe mennesker fattige og en annen gruppe mennesker svært rike. Og at systemet i økende grad gjør de rike enda rikere og livene til de fattige enda mer utsatt og sårbart.

– Verdenssamfunnet setter nå mye krefter inn på å avskaffe ekstrem fattigdom. Dette er mål nummer én blant FNs bærekraftsmål og også et hovedmål for Verdensbanken. Det kan vel ikke være feil?

– Jeg vil si at det er litt misforstått fordi det ser fattigdom isolert. Det ser ikke fattigdom eller de fattige i en større samfunnsmessig ramme. Og det ser ikke på kreftene som gjør folk fattige.

– Fattigdom er ikke en sykdom

– Det er noen nærmest medisinske metaforer i bruk, som «utryddelse» av ekstrem fattigdom?

– Ja akkurat, det sees som en sykdom. Fattigdom sees som en egen-skap ved folk som er fattige. Det er lite sannsynlig at det vil lykkes på den måten, med mindre man innser at fattigdom og ulikhet er uløselig knyttet til hverandre. Det finnes riktignok et bærekraftsmål om reduksjon av ulikhet. Men det er et veldig generelt mål, og tar ikke tak i det faktum at de fattige og de rike er koblet sammen i den samme dansen, sier Ghosh.

Hun mener at det er feil å tenke på fattigdom som noe som kan utryddes en gang for alle.

– Det er ikke som å utrydde kopper. Det er ikke en sykdom. Fattigdom er heller ikke noe unormalt, det er et produkt av det økonomiske systemet, sier hun.

– Hva er de alternative løsningene?

– Den nordiske løsningen på fattigdom var ikke basert på målrettede tiltak rettet mot fattige mennesker. Problemet ble løst fordi det fantes et spesifikt mønster av likhetspreget vekst og fordi det var en massiv oppbygging av universelle velferdsgoder for å dekke grunnleggende behov. Og jeg tror begge deler må skje, sier Ghosh, og fortsetter:

– Slik sett må jeg si at det er litt overraskende for oss andre at den nordiske tilnærmingen til bistand og

Ordforklaring

■ Washington-konsensus:

Uttrykk brukt om økonomiske reformer fra Verdensbanken og IMF for kriserammede utviklingsland. Brukes også om en bestemt økonomisk politikk med vekt på frihandel, liberalisering og kontroll med inflasjon.

global utvikling har hentet så lite fra sin egen historiske erfaring, og er fanget i den amerikanske modellen – om du kan si det slik. Mens deres egen historie ville ført dere til å foreslå helt andre løsninger.

Kritisk til Verdensbanken

– Om du ser på en organisasjon som Verdensbanken, vil du si at de står for det synet du kritiserer?

– Ja. Absolutt.

– På 1990-tallet var det mange som kritiserte det man kalte en Washington-konsensus, et uttrykk som oppsummerte Verdensbankens og Det internasjonale pengefondet IMF's strenge krav til utviklingsland. I dag driver Verdensbanken med alt fra likestilling til klima og det finnes

vel ikke noen slik konsensus?

– Vel, det er ikke så tydelig om du sitter på toppen og bare leser rapportene. Men om du er nede på bakken, er det den samme konsensus. Når det gjelder deres politikk og deres krav har de ikke endret seg i det hele tatt. Verken IMF eller Verdensbanken, sier Ghosh:

– De sender stadig ut notater som er svært liberale og deres World Economic Report er veldig nyansert og kompleks og anerkjennende, så alle sier at «Se her, de endrer seg, er ikke det fantastisk? Endelig beveger de seg og har forstått hvordan virkeligheten er». Men de lar ikke dette påvirke hva de krever at land skal gjøre for å få de ynkelige små summene med penger de gir dem. Og så blir de veldig sinte

når kineserne kommer med sin utviklingsbank som ikke har slike krav. Da sier de at «Hallo, dere ødelegger markedet!».

– Ifølge introduksjonen til deres nye bok er global bistand preget av at alle aktører påvirkes av de samme ideene?

«Den nordiske løsningen på fattigdom var ikke basert på at de gikk rundt og gjorde målrettede tiltak rettet mot fattige mennesker.»

– Ja. Jeg må si at jeg har sett dette skje. Jeg er gammel nok til å huske en tid da man fikk ganske ulike oppfatninger fra for eksempel svenske SIDA sammenlignet med Washington. Nå i dag følger alle Washington og Washington følger Bill Gates. Så det har blitt mye mer intellektuell underordning.

– Du er optimist med hensyn til den økonomiske utviklingen i land i Afrika sør for Sahara, på tross av tøffere tider og blant annet fall i råvarepriser?

– Det kommer ikke til å være så bra som det var, men jeg tror fortsatt det er et stort potensial. La oss innrømme det: Vi går inn en fase med usikkerhet, sier Ghosh, som mener det viktige er at fattige land ikke blir påpresset løsninger fra andre. ■

– **Fattige og rike er låst i den samme dansen, sier økonomiprofessor Jayati Ghosh, som nylig har vært i Norge for å lansere ny bok om utviklingsøkonomi.**

Foto: Ken Opprann

Kommentar Eva Bratholm

Frykten for å bli gift

HVA DRØMMER DE OM, ti-årige jenter rundt om i verden?

Mange ønsker seg utdanning, et eget hus og å få reise til utlandet. Men veldig mange har ett annet sterkt ønske: Å få vente med å gifte seg.

Dette kommer fram i rapporten *State of World Population 2016* fra FNs befolkningsfond UNFPA. Befolkningsfondet har i år sirklet inn verdens ti-årige jenter og diskuterer deres betydning for om verden skal nå sine ambisiøse mål fram til 2030.

Å investere i ti år gamle jenter kan gi en enorm befolkningsmessig avkastning og pumpe milliarder av dollar inn i nasjonale økonomier, heter det i rapporten.

Avisa Vårt Land omtaler rapporten og føyer forsiktig inn ordet «optimistisk» i omtalen av den.

Nå skal ingen kritiseres for å være optimistisk. Om det er noe verden trenger for øyeblikket, så er det noen som ser lyset og håpet.

DE 17 BÆREKRAFTSMÅLENE er svært krevende, og dommedagsprofetene har for lengst vært ute med sine advarsler om at man kommer aldri i mål. I denne triste tanke-modellen er det viktig å minne om Tusenårsmålenes skjebne. Da de ble lansert i år 2000, ble målene av mange avfeid som urealistisk FN-snakk. I det første ti-året av det nye årtuset var det ikke mye snakk om dem.

Men så tok det seg opp. Fra 2012 og utover ble det klart at noen av målene allerede var nådd og flere

var innen rekkevidde. Ved deadline i 2015 var selvsagt ikke alt på plass, men svært mye var oppnådd og verdenssamfunnet kunne markere en stor suksess.

RAPPORTEN FRA UNFPA er levedejort med små portretter av jenter på ti år rundt om i hele verden, fra rike og fattige land. Ti år er en viktig alder. Barndom går over i pubertet. Valgene om fortsatt utdanning eller tidlig ekteskap blir tatt da. Disse jentene vil være voksne kvinner i 2030, nettopp det året hvor verden skal ha utryddet ekstrem fattigdom. Om hver jente kan få ett år ekstra utdanning, vil hun gjennomsnittlig kunne regne med 12 prosent ekstra lønn senere i livet.

Isabel fra Maryland i USA, vil gjerne bli kunstløptrener. Ingeborg fra Oslo vil gjerne jobbe med noe utendørs, mens Temawalese fra Swaziland drømmer om å bli lærer. Det vil også Hiba fra Syria. Mange av jentene fra fattige land vil gjerne bli lærere. De vet hvor viktig utdanning er.

MEN MEST SLÅENDE er barnas ønske om en barndom fri for giftermål. Aditi fra Bangladesh er ganske beskjeden, hun håper å få vente med ekteskap til hun er 18 år.

Den harde realiteten er at daglig blir rundt 48 000 jenter under 18 år gift. Barnebruder ned i 11-12 års alder blir tvunget inn i ekteskap. De blir frarøvet sin barndom, sin videre skolegang og blir skadet av altfor tidlig graviditet.

Barneekteskap er ingen enkel sak å avskaffe. Det dreier seg om en sammenveving av tradisjoner, skikker, religion, familieøkonomi og generelt lav respekt for jenter og kvinner. Opplysning, utdanning og bevisstgjøring er virkemidler man har til rådighet. Det haster, når det ti-årige jenter av i dag frykter mest, er å bli for tidlig gift. ■

«Aditi fra Bangladesh håper hun kan få vente med å gifte seg til hun er 18 år.»

FNs befolkningsfond UNFPA har sirklet inn verdens ti-årige jenter og diskuterer i en fersk rapport deres betydning for om verden skal nå FNs bærekraftsmål. Bildet er fra Tsjad. Foto: Ollivier Girard / UNFPA

Meninger

Nye metoder i kampen mot sult

Er tradisjonell utdeling av matvarebistand på vei ut? I hvertfall blir overføring av kontante penger stadig vanligere. Styrket valgfrihet for enkeltmennesker og støtte til lokal økonomi er blant fordelene, mener **Av Elisabeth Rasmusson**

I flyktningeleiren Zaatari i Jordan mottar den syriske flyktingen Hana Heraaki matvarehjelp gjennom å blunke med øyet. Et innovativt betalingssystem med ny øyescanningsteknologi gjør at syrere som trenger nødhjelp kan kjøpe sin egen mat.

«Når jeg er i nærheten av butikken kan jeg gå inn og kjøpe den maten vi mangler hjemme», sier Hana Heraaki.

Matpenger på smartkort

I Zvishavane, Zimbabwe, som opplever den verste tørken på tre tiår, blir matvarehjelpen delt ut via et smartkort. Med kortet får folk økt valgfrihet i hverdagen.

«Jeg kan velge hva jeg skal kjøpe og når jeg skal kjøpe det», sier 64 år gamle Bester Sikwira, en av millioner av mennesker som lider på grunn av konsekvensene av El Niño.

I Esmeraldas-provinsen i Ecuador slet «Paula», som har flyktet fra volden i Colombia, med å sette mat på bordet til seg selv og sine to barn. Som del av programmet for å støtte sårbare flyktninger og vertssamfunnet i Ecuador gir Verdens matvareprogram (WFP) henne en elektronisk kupong som hun kan bruke i den lokale butikken. Hver måned fylles e-kupongen opp med penger, etter at hun har deltatt i opplæring om emner som ernæring, hygiene og forebygging av kjønnsbasert vold.

Viktig å kunne gjøre egne valg

Hana, Bester og «Paula» er noen av de stadige flere som mottar kontantoverføringer i stedet for tradisjo-

nell matvarebistand. Verdens matvareprogram leverer fortsatt millioner av tonn med ris, mais, bønner, olje og sukker hvert år, men hjelpen til sultende mennesker ytes i stadig større grad via kontantoverføringer. Det gir dem mulighet til kjøpe sin egen mat.

Da jeg besøkte syriske flyktningeleirer i Libanon, skjønnte jeg hvor viktig en aktivitet som vi opplever som ren rutine i vår del av verden blir for en person som har vært på flukt i mange år. Hvor mye det betyr for en mor eller far å kunne gå til det lokale supermarkedet og kjøpe maten de er vant til, når de har behov for det. Akkurat som alle andre. Når vi overfører kontanter blir valget deres. Ikke vårt.

Verdens matvareprogram er en spydspiss i bruken av kontanter, gjerne i kombinasjon med moderne teknologi. I løpet av de siste seks årene er antallet som mottar kontantoverføringer tredoblet til **9,6 millioner mennesker**. I dag er Verdens matvareprogram en av de aller største brukerne av kontanter i den humanitære sektoren. I 2016 delte vi ut 7,4 milliarder kroner i 54 land. Kontant-utbetalinger utgjør nå mer enn en firedel av Verdens matvareprogram's portefølje.

Et verktøy for å forbedre ernæring

Kontantoverføringer kommer i forskjellige former og størrelser. Det kan være fysiske penger, bank-overføringer, kuponger – enten papir eller elektroniske, eller andre elektroniske plattformer som spesielle sim-kort eller bankkort. Noen ganger kan pen-

gene brukes fritt, andre ganger er de øremerket for forhåndsgodkjente varer eller til bruk på bestemte steder. Avhengig av omstendighetene kan cash brukes alene eller sammen med tradisjonell matvarehjelp.

Vi analyserer hver katastrofe og hver krise nøye, slik at vi kan sikre at hjelpen når ut dit den skal på best mulig måte – eller gjennom en optimal kombinasjon av ulike metoder. Vårt mål er å gi best mulig tilpasset hjelp til mennesker som mangler mat. Cash passer ikke til enhver situasjon, men vi kan trygt si at kontantoverføringer er et godt verktøy til å bekjempe sult og forbedre ernæring i veldig mange sammenhenger.

For de menneskene vi hjelper, gir cash valgfrihet og fleksibilitet. Og en følelse av normalitet i situasjoner som ofte er alt annet enn normale.

Cash har også store fordeler langt utover matvarehjelp.

Styrker lokal økonomi

Vår metode har dokumentert positiv effekt på lokal økonomi. Kontantoverføringer gjør folk i stand til å kjøpe maten sin lokalt. Det stimulerer økonomisk aktivitet og skaper arbeidsplasser. I Libanon og Rwanda blir et beløp tilsvarende 1 amerikansk dollar gitt til flyktninger til verdien av 2 amerikanske dollar i den lokale økonomien, viser våre beregninger. Siden vi begynte med cash i våre Syria-operasjoner, har det blitt tilført over 14 milliarder kroner til lokale økonomier i Egypt, Irak, Jordan, Libanon, Syria og Tyrkia.

Kontantoverføringer kan også bi-

«I løpet av de siste seks årene er antallet som mottar kontantoverføringer tredoblet til 9,6 millioner mennesker.»

Månedens
spatist

Elisabeth Rasmusson

Line Hegna

Jan Arild Snoen

→ Følg debattene på nett: www.bistandsaktuelt.no

■ DEBATT

Den besværlige egenandelen

Egenandelkravet til organisasjoner på 10 prosent bør også kunne inkludere gaver og frivillig arbeid, skriver Morten Eriksen og Arnt Holte fra Atlas-alliansen.

■ DEBATT

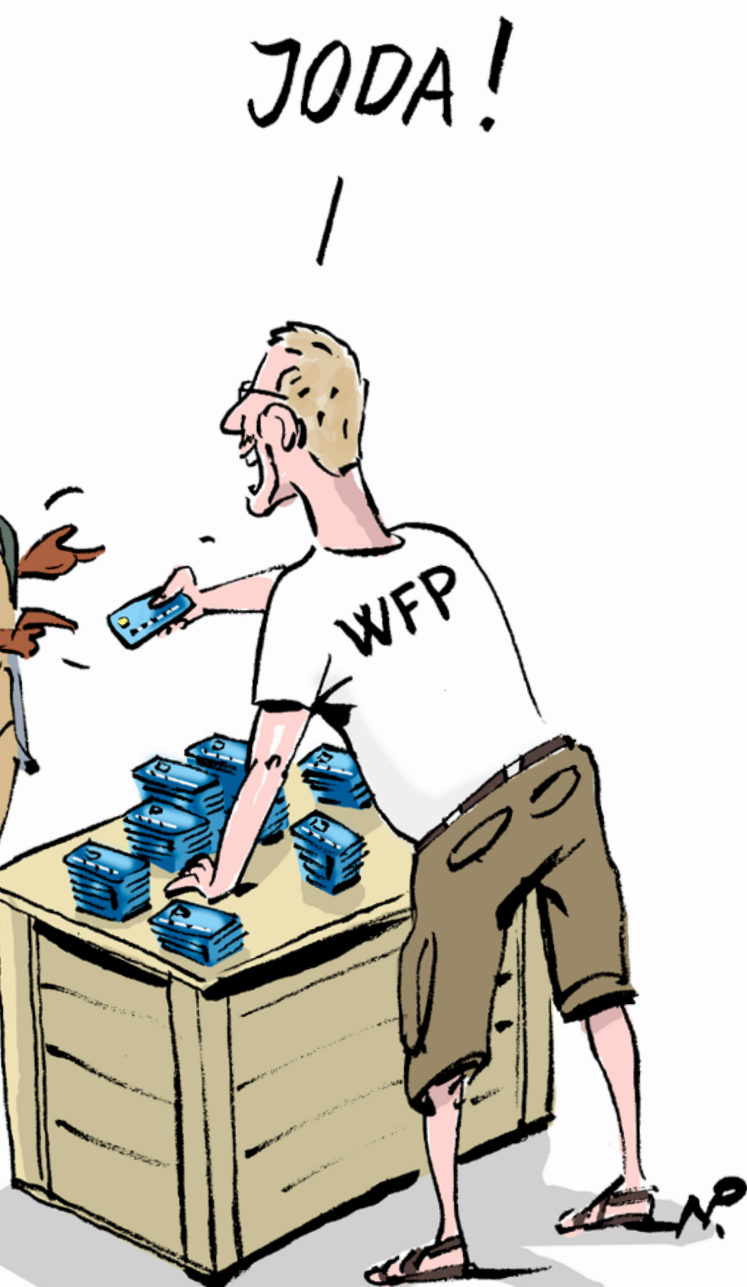
Ikke mist de store linjene av syne

Norfund-sjef Kjell Rolland er ikke enig med CMI-forsker Magnus Hatlebakk i at Norfund gjennom sine investeringer i kraftproduksjon fortrenge privat kapital.

■ DEBATT

– Lov beskytter ikke mot kjønnslemlestelse

Loven som skal beskytte jenter mot kjønnslemlestelse i Sudan ser ut som det perfekte politiske kompromiss. Men jentebarn har fremdeles ingen beskyttelse, skriver Liv Tønnessen ved CMI.

dra til å bygge nasjonal kapasitet – selv i krisetider – dersom det integreres i bredere sosiale beskyttelses- og sikkerhetsnett-systemer. I land hvor det ikke finnes sosiale sikkerhetsnett, kan Verdens matvareprogramms kontantoverføringsprogrammer bidra til opprettelsen av slike systemer. Det skjedde for eksempel i Ecuador, hvor Verdens matvareprogram distribuerte kontanter gjennom nasjonale kanaler, som respons til jordskjelvet i 2016.

Målet er en verden uten sult

I september 2016 lanserte EU og Verdens matvareprogram et Emergency Social Safety Net, som bidrar med over tre milliarder kroner for å hjelpe syriske flyktninger til bosetting i Tyr-

kia. Programmet er et samarbeid mellom Tyrkisk Røde Halvmåne, tyrkiske myndigheter og Verdens matvareprogram. Kontantoverføringene skal gis til en million syriske flyktninger gjennom et enkelt bankkort som er stilt til rådighet av Halkbank.

Vi har kommet langt på kort tid – blant annet takket være hjelp fra engasjerte partnere som den norske regjeringen. Cash er i dag et sentralt verktøy for katastroferespons i mange land.

Kontantoverføringer bidrar til å oppnå vårt globale mål om en verden uten sult, de stimulerer lokale økonomier og skaper arbeidsplasser. Og de har gjort millioner av husholdninger i stand til å bli knyttet til finansielle tjenester for første gang. ■

Sett fra sør

av Henry Lubega, i Uganda

Avdød embetsmann ville bestikke Gud

EN HØYTSTÅENDE embetsmann ba på sitt dødsleie om å bli begravet med en god slump penger. De skulle brukes til å bestikke Gud så mannen fikk slippe inn i himmelen, til tross for sine synder på jorda.

Saken er omtalt i flere lokale medier, blant annet i avisen The Daily Monitor, som har fått den bekreftet av ulike navngitte kilder.

Charles Obong (52) arbeidet i ti år som personalsjef i departementet for offentlige arbeider. Dette departementet var tidligere rystet av en omfattende korrupsjonsskandale, som involverte flere milliarder ugandiske shilling i pensjon til døde medarbeidere.

Da den religiøse personalsjefen lå på sitt siste og visste han snart skulle møte sin skaper, ga han slektninger instruks om at han ville graves med 20 millioner ugandiske shilling (tilsvarende 46 000 kroner). Med dem ville han betale Gud på dommens dag, som avlat for sine jordiske synder.

KORRUPSJON ER EN institusjonalisert del av ugandisk kultur. Smøring må som regel til for å oppnå noe som helst i offentlige institusjoner. Det er derfor ikke overraskende at en dødssyk tjenestemann ville sikre at han kunne smøre seg vei til evig liv, og unngå å havne i Helvete.

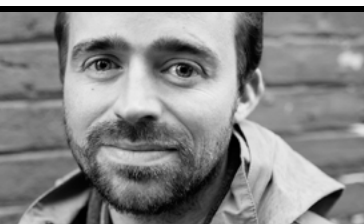
Obong visste sikkert utmerket godt hvordan rettssystemet i Uganda fungerer – undersøkelser hevder det er blant verdens mest korrupte. Statstjenestemannen ventet å møte

en dommer etter sin død. Velfylte lommer kan alltid sikre en fordelaktig dom, tenkte han nok. Han visste dessuten at han ikke fikk noen sjanse til å dra tilbake og hente pengene etter sin død, så det sikreste var å ta dem med seg i grava.

I sin siste vilje ga han derfor sin bror og svigerinne instruks om å være vitner når kona grov opp graven for å legge ytterligere 180 millioner shilling i kista, i tillegg til de 20 millionene som lå der fra før. (Obongs offisielle månedslønn som tjenestemann hadde vært 3 millioner shilling, om lag 7000 kroner).

SOM ERFAREN TJENESTEMANN visste han hvordan man bestikker seg fram i hjemlandets maktsirkler: Det er nødvendig å smøre alle ledd i kjeden. Derfor ville han ha med seg nok penger til alle, fra englene som vokter himmelens porter til den øverste dommeren selv. Han måtte sikre at anklagene ble svekket eller henlagt. Hvis ikke, kunne de ekstra 180 millionene være nødvendige å ha når han sto foran Gud selv på dommens dag.

Dessverre for Charles ble familiemedlemmene uenige om å deponere de ekstra 180 millioner shilling i graven, ifølge kildene lokale medier har snakket med. Enken Margaret Obong ønsket å følge sin avdøde ektemanns siste vilje, men andre familiemedlemmer mente det ville være bortkastede penger. I stedet for å putte i enda mer penger endte med at familien grov opp graven for å sikre seg millionene Obong hadde fått med seg i kista. ■

I denne spalten vil fire samfunnsdebattanter ytre seg om globale spørsmål. I denne utgaven er det Elisabeth Rasmusson, visedirektør i Verdens Matvareprogram (WFP) med ansvar for partnersamarbeid, ressursmobilisering og styresett.

Foto: Espen Røst

Morten Jerven

Gjør som 1750 andre utviklingsinteresserte

Prøv vårt NYHETS BREV per e-post: jasp@norad.no

BISTANDSAKTUELT

Den mørkeredde krigsreporteren

Da Gunnar Kopperud søkte jobb som visergutt i Associated Press, kunne han ikke i sin vildeste fantasi tro det skulle bli til 35 år som krigsreporter. Men det var aldri spenning som drev Oslo-gutten. Han følte at noen måtte fortelle hvordan de andre døde.

Av Anne Håskoll-Haugen

Jeg har vært så redd, du aner ikke. Når du sitter i en jeep i Sør-Sudan og bare håper bilen ikke skal kjøre på en mine... da kjenner jeg at jeg helst vil kaste opp.

Dette er ikke historien om en testosteronsprengt hardbarket krigsreporter. Tvert imot. Journalisten Gunnar Kopperud (70) har gruet seg til hver eneste tur. En dag lakket datteren lillefingerne hans rosa før han skulle inn i en krigssone. – Det er lettere å spørre etter en mann med rosa negl hvis han skulle forsvinne, mente åtte-åringen. Siden har Kopperud alltid hatt på seg rosa jakke når han skulle på oppdrag. Slik kunne heller ingen forveksle ham med en soldat.

Gunnars øyne har sett bildene vi helst snur oss vekk fra. Folkemordet i Rwanda, kolera-epidemien i DR Kongo (den gang Zaire), borgerkrigen i Sri Lanka, Kaukasus-konfliktene. Reportasjene hans har ropt fra norske avis- og bokstativer gjennom tre tiår. Livet i krigen har gjort arbeidergutten fra Oslo mørkeredd. En dag var det nok. Han krabbet ut på knærne fra Sør-Sudan og hvisket til seg selv: – Nå orker jeg ikke mer.

Trær på Hadeland

Nå vil han aller helst snakke om trærne på Hadeland. Her har han bodd med familien i 40 år, i et lite trehus med utsikt over frosne daler og potetgårder. Det er langt fra Brandbu til Sør-Sudan, og nettopp det liker 70-åringen. Sist gang det skjedde noe dramatisk på Brandbu var da Halvdan Svarte gikk gjennom isen med hesten sin og druknet. Det er 1000 år siden nå.

Her har han levd et liv på siden av krigene – et vanlig liv, sier han selv; fulgt barna til skolen, smurt nistepakker og gått på ski. Spilt trombone i storband. Annenhver måned har han jobbet på den lokale videregående skolen som medielærer, resten som utenriksjournalist. Lærerjobben har gitt ham et ankerfeste i det normale. Han flyttet hit på 70-tallet da både han og kona fikk jobb som lærere. Men et helt vanlig liv har det ikke vært, ifølge datteren.

– Jeg var stolt av ham. Han gjorde noe som betydde noe for andre, noe viktig, sier Bodil Vidnes-Kopperud.

Preget av Rwanda

Men hun forteller at hun innimellom kom over halvskrevne tekster eller

HVEM?

Gunnar Kopperud

- Alder: 70 år
- Utenriksreporter, lærer og forfatter, har akkurat gitt ut sin tiende bok.
- Har vært journalist i Dagbladet, Ny Tid og Bistandsaktuelt
- Samboer, to voksne barn
- Bosatt i Brandbu

bilder som lå på arbeidsrommet og fikk med seg mer enn faren ønsket til tider. Hun så på reportasjereisene som adskilt fra livet med familien. – Men etter folkemordet i Rwanda i 1994 var han preget. Jeg husker han satt mye stille ved kjøkkenbenken om kveldene og noterte.

Skrive har han gjort hver dag så lenge han kan huske. Det hele begynte da han søkte jobb som visergutt i nyhetsbyrået Associated Press som 16-åring. Gutten fra Akersbakken i Oslo tenkte det kunne være en passende jobb for sønnen til en typograf. Det gikk ikke lang tid før de oppdaget at han kunne skrive.

Så bar det ut i verden på oppdrag. Konflikten i Nord-Irland var en av de første han dekket. Nå sitter han i arbeidsrommet sitt, ser ut på epletrærne i hagen og funderer over hvor tilfeldig det var at han havnet i akkurat dette sporet. Det er her han har skrevet den siste romanen sin.

– Du vet, en arbeidergutt hadde ikke selvtillit til å tenke stort om hva han skulle bli. Selv om jeg var skolefink, hadde jeg ingen idé om at jeg kunne bli journalist, og i hvert fall ikke forfatter.

Foreldrene håpet riktignok på lege eller advokat. Men da han valgte engelsklinjen på skolen var de ikke begeistret. Den var jo bare for jenter. Hva skulle det bli av Gunnar da? Jo, det skulle bli en magistergrad i filosofi, teater- og regiutdannelse fra England og ti romaner. Den ferskeste ble lansert i januar.

Handlingen er lagt til Sør-Sudan, en norsk familie er kidnappet og en desillusjonert journalist blir sendt for å dekke saken. Men egentlig er romanen en kritikk av norsk nødhjelpsarbeid. Nå står den utstilt på kjøkkenbordet sammen med en ganske visse gratulasjonsbukett fra forlaget Gyldendal.

De som trodde på Afrika

Kopperud beskriver seg selv som en typisk 68'er. En myk mann med Sigrun Berg-skjerf og fotformsko, en som skiftet bleier og jobbet 50 prosent for å få mer tid til familien.

– Jeg tilhører generasjonen som så kolonistrene i Afrika bli avskaffet. Vi hadde en voldsom tro på at nå skulle alle de undertrykte afrikanerne endelig få frihet, fred og velstand. Vi så på koloniherrne som de onde undertrykkene.

Det er solidaritet som har vært drivkraften til forfatter og journalist Gunnar Kopperud. – Jeg ville være trofast, vise at jeg kom igjen og igjen, at de kunne regne med meg, sier han.

Foto: Anne Håskoll-Haugen

Etter hvert gikk det opp for ham at bildet hadde flere sjatteringer. Han møtte afrikanere som lengtet tilbake til kolonitiden, til en tid med mer orden og forutsigbarhet. Etter hvert vokste skuffelsen over de ulike frigjøringsbevegelsene. Alle de som kjempet for uavhengighet, som endte opp med å bli despoter selv. Og da Sør-Sudan, verdens yngste land, gikk samme vei, og han så det hele kollapse i konflikter og mennesker på flukt, det var da han krabbet ut på knærne og ikke lenger orket.

PR-kåte generalsekretærer

Men det er ikke bare afrikanske ledere som har skuffet Kopperud. I løpet av et langt liv i felt, har han også observert utallige norske organisasjoner og bistandsarbeidere på jobb som ikke har imponert.

– Jeg ser generalsekretærer blir fløyet, sluppet ned i nøden med et pressekorps på slep. Så går de rundt i flyktingleirene i noen timer, spiller litt fotball med fillete barn, før de flyr hjem til nyhetssendingene for å snakke om hvor mye lidelse de har sett.

Kopperud mener organisasjonene er altfor opptatt av oppmerksom-

heten de får i media. Han frykter at mange organisasjoner konsentrerer nødhjelpen der de kan få mest presse og penger – og ikke nødvendigvis der hjelpen trengs mest.

Både nødhjelp og bistand får kritikk i flere av hans romaner. Likevel mener han at vi ikke må gi opp å hjelpe. Den dagen vi ikke lenger bryr oss, er det noe fundamentalt galt med oss som mennesker. Han håper han har klart å skape et litt større engasjement rundt konfliktene.

– Det er solidaritet, som har drevet meg, aldri spenning. Det var så mange journalister som bare kom og dro. Jeg ville være trofast, vise at jeg kom igjen og igjen, at de kunne regne med meg. Jeg følte at noen måtte fortelle hvordan de andre dør.

«Det er solidaritet, som har drevet meg, aldri spenning. Jeg følte at noen måtte fortelle hvordan de andre dør.»

Skrivekløe kl. 0500

Selv om både journalistgjerningen og lærerjobben nå er pensjonert, har han ikke lagt fra seg pennen. Bokstavelig talt. For Kopperud har skrevet alle sine ti romaner for hånd. Han sier han tenker bedre på den måten. Hver morgen står han opp klokka fem, koker kaffe og fester tankene til papiret. Om morgenen, når alle sover, føler han seg trygg på at han kan skrive i fred.

– Alle sier at det å bli pensjonist er så flott, at de aldri har hatt mer å gjøre, at de ikke forstår hvordan de noen gang hadde tid til å jobbe. Det er komplett løgn, og jeg tror ingenting på dem! Jeg savner min identitet, både som journalist og lærer. Jeg ville ikke slutte i det hele tatt.

Det har tatt ham to år å bli mer komfortabel med den nye tilværelsen. Nå er det barna og de fire barnebarna som er viktigst. Og endelig har han tid til å lese skjønnlitterære bøker. De ligger i stabler på bord og i hyller rundt om i huset. Og etter å ha vært forfatter i 20 år har han nå, for første gang, turt å lese anmeldelsene av sine egne bøker.

– Har du virkelig ikke lest dem før nå?

– Nei. Men det står jo bra ting!

– Du virker overrasket, synes du ikke dine egne bøker er gode?

– Jo, jeg hadde bare ikke trodd noen andre skulle synes det også.

For Kopperud har nemlig heller aldri spurt forlaget om hvor mange eksemplarer bøkene hans har solgt. Han tror ikke det er så mange. Men anmelderne er begeistret, både Klassekampen, Dagens Næringsliv og Stavanger Aftenblad roser bøkene hans. ”Hvis du er ute etter å forstå hvordan den hvite mann og kvinne egentlig ser ut i det afrikanske nattemørket, kan reisen begynne her,” skriver Klassekampen.

Når lyset går

En gang var det bilbomber Kopperud fryktet. Og lukten fra døde mennesker. Men de siste årene har en ny og ganske annen bekymring dukket opp.

– Vet du hva jeg er redd for?

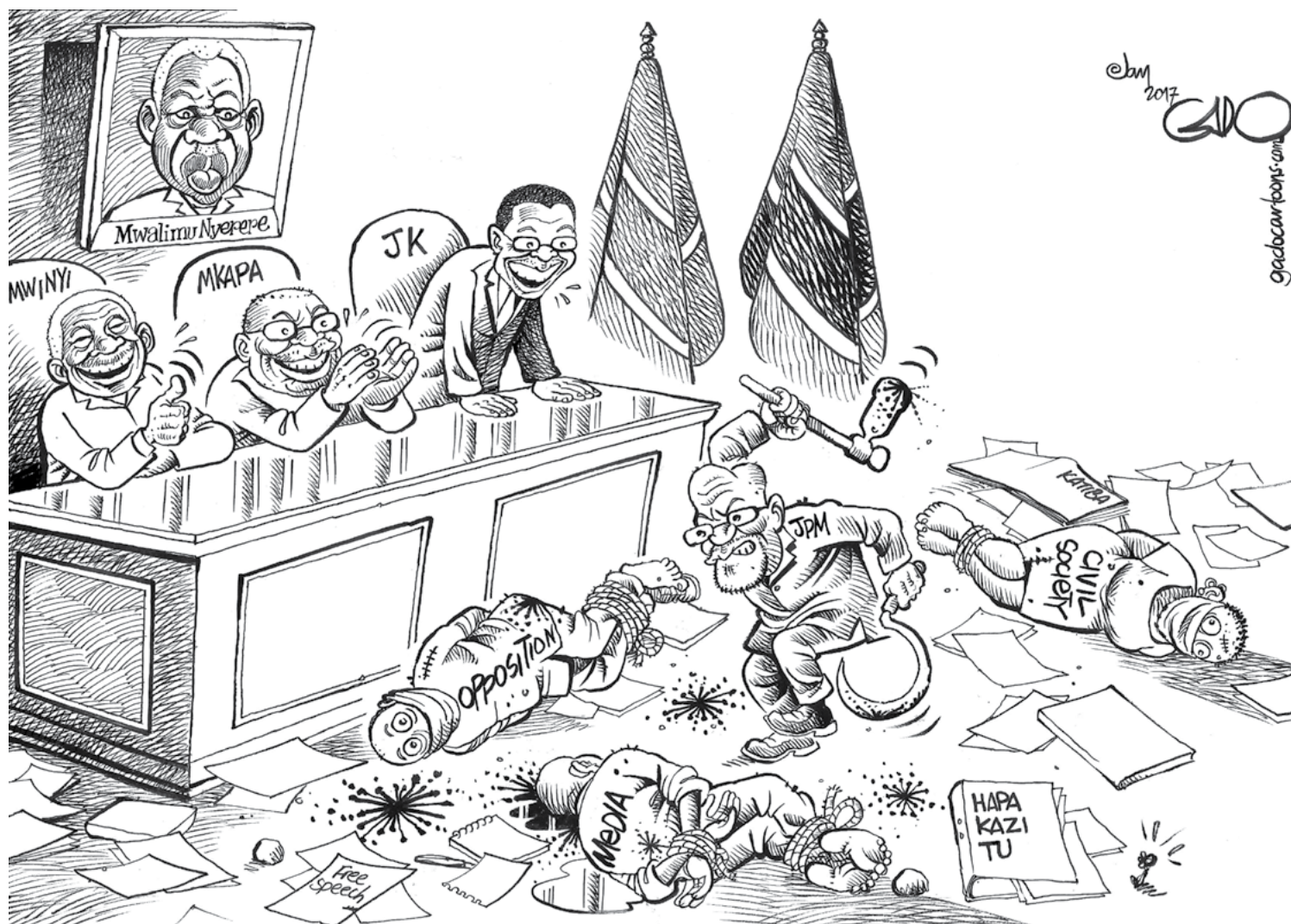
– Nei.

– Den dagen jeg ikke lenger er i stand til å stå opp i morgengryet for å skrive.

– Hva tror du skjer da?

– Da tror jeg lyset går, da er det over for min del. ■

42 Bakerst

Gados verden

Tanzanianeren Godfrey Mwampembwa, bedre kjent som Gado, er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere. Han tegner blant annet for den uavhengige kenyanske avisen Daily Nation.

Tanzanias leder John Magufuli applauderes av sine forgjengere i presidentstolen.

Hva i all verden?

Foto: Wikipedia

- 1** Hvem er dette?
- 2** Hvilken dato er verdens aids-dag?
- 3** Hvilket land hører Påskeøya til?
- 4** Hva heter myntenheten i Malaysia?
- 5** Afrikamesterskapet i fotball har nylig vært avholdt. I hvilket land?
- 6** Hva heter Kinas president?
- 7** Kilimanjaro er Afrikas høyeste fjell. I hvilket land ligger det?
- 8** Hvilket år fikk Liberias president Ellen Johnson-Sirleaf Nobels fredspris?
- 9** Hvilken norsk hjelpeorganisasjon har flest faddere?
- 10** Hvilket år vedtok Storbritannia å stanse slavehandelen? (pluss/minus ti år)
- 11** Hva er innbyggertallet i Mosambik?

- 12** Hva heter lederen av Regnskogfondet?
- 13** Hvor stammer soyabønner fra?
- 14** Hvor ligger hovedkvarteret til Verdensbanken?
- 15** Norge skal åpne ambassade i hovedstaden Bamako i år. Hva heter landet?
- 16** I hvilken fransk by ligger den europeiske menneskerettighetsdomstolen?
- 17** Hvilket land er størst i areal - Norge eller Vietnam?

- 18** Hvor mange land grenser til Gambia?
- 19** Hvilket land i verden produserer mest poteter?
- 20** Colombia er trolig igjen det landet som produserer mest kokain. Men et annet land produserer omtrent like mye. Hvilket?

Foto: Wikipedia

EKSPERTNØTTER

- 1** Hva heter hovedstaden i Bermuda?
- 2** Hva slags dyr er ciklider?
- 3** Konsulentselskapet ILPI har vært mye omtalt i mediene og har hatt mange kontrakter med UD. Hva står de 4 bokstavene for?

197000*

BLI
MED
OSS
PÅ
FACE-
BOOK*Antall følgere per
7. februar 2017

Nytt om navn

Har du skiftet jobb? Send en melding
og bilde til baktuelt@gmail.com.

Gisle Joachim Hagen skal i 2017 være på utlån fra Norad til Klima- og miljødepartementet for å jobbe med Guyana Redd Investment Fund. Hagen har blant annet vært nestleder ved det norske representasjonskontoret i Palestina, underdirektør i Utlendingsdirektoratet og ambassaderåd ved Norges delegasjon til Europaradet. Han er nå ansatt i Norads seksjon for utviklingsstrategi og styresett.

Øyvind Aadland (62) trekker seg som generalsekretær i Strømmestiftelsen. Aadland har ledet den Kristiansand-baserte organisasjonen i 10 år. Markeds- og kommunikasjonssjef Kristine Storesletten Sødal er konstituert i stillingen.

Snorre Tønset begynte 15. januar som kommunikasjonsrådgiver og pressekontakt for klima- og skogprosjektet i Klima- og miljødepartementet. Han kommer fra NRK der han blant annet har vært nyhetsreporter, programleder og dokumentarjournalist.

Tsjads utenriksminister **Moussa Faki Mahamat** er valgt til ny kommisjonsformann for Den afrikanske union (AU). Mahamat erstatter dermed utgående leder **Nkosazana Dlamini-Zuma**. AU-kommisjonen fungerer som administrasjonen til Den afrikanske union. Mahamat har uttalt at utvikling og sikkerhet vil være blant de viktigste punktene for ham som leder av kommisjonen.

Flere kvinner er kommet inn i FN-ledelsen. **Amina J. Mohammed**, en av arkitektene bak FNs nye bærekraftsmål er

Ny sjef i FN-sambandet

Anne Cathrine Uteng da Silva (bildet) er ny generalsekretær i FN-sambandet. Hun kommer fra stillingen som seksjonsleder i Flyktninghjelpen.

– Gratulerer med ny jobb! Først, hvorfor trenger vi FN-sambandet?

– FN-sambandet jobber for økt kunnskap om FN og for å skape debatt om internasjonale spørsmål. Utviklingen i verden viser at FN som arena for internasjonalt samarbeid er helt avgjørende. Krigen i Syria, høyrepopulisme som vinner fram i Europa, og en verden som ikke finner felles løsninger på flyktningsituasjonen. Vi trenger et handlekraftig FN for å løse disse utfordringene, sier da Silva.

– Hva er det du og dine kolleger først og fremst vil jobbe med fremover?

– Vårt undervisningstilbud om globale spørsmål er nok det vi er aller mest kjent for, og etterspørselen er stor. Hver dag er våre ansatte ute i skolene. Vi møtte nærmere 100 000 elever i skolen i fjor, og vi hadde 2,3 millioner besøk på nettsidene. I år er FNs arbeid med flyktninger et prioritert tema for oss, både når vi møter skoleelever og når vi lager stoff til nettsider og sosiale medier.

– Hvorfor er det å jobbe i skolen så viktig for FN-sambandet?

– Et globalt engasjement starter med aktivitet rundt internasjonale temaer i skolen. Det ønsker vi å tilby. Vi mener at undervisning om bærekraftig utvikling og FN bærekraftsmål må knyttes til flere fag, spesielt samfunnsfagene. FN-sambandet har 70 års erfaring med å sette internasjonale spørsmålene på dagsorden i skolen.

blitt FNs visegeneralsekretær. Hun var tidligere miljøvernminister i Nigeria. Den nye stabssjefen er **Maria Luiza Ribeiro Viotti**. Hun er fra Brasil der hun har vært toppdiplomat og statssekretær. 16 av de 42 medlemmene av generalsekretærens senior styringsgruppe (SMG) er nå kvinner. To norske ledere inngår i gruppen: **Grete Faremo** (leder av UNOPS) og **Erik Solheim** (leder av UNEP).

Kristine Hauge Storholt er fra og med 13. februar leder av seksjonen for partnerskap og utvikling i NORCAP/

Flyktninghjelpen. Storholt har jobbet i Norad siden 2004. Hun har vært ambassaderåd på utdanning ved ambassaden i Nepal fra 2008 til 2012 og leder for Seksjon for likestilling og menneskerettigheter fra oktober 2012 til nå.

Marit Brandtzæg er ny assisterende direktør i Norad. Hun begynte som førstekonsulent på Latin-Amerika-kontoret i 1991 og har siden hatt ulike jobber i UD og Norad. Siden 2004 har hun vært avdelingsdirektør i Avdeling for metode og resultater. Stillingen som assisterende direktør er gjenopprettet etter at Norad har fått flere kontroll- og faglige oppgaver.

Abonnere på Bistandsaktuelt?

adr-ba@norad.no

BISTANDSAKTUELT

Fagblad om utviklingssamarbeid.

Redaksjonen arbeider i henhold til pressens Vær Varsom-plakat og Lov om redaksjonell frihet i media. Det er bladets redaktør som har ansvaret for innholdet i bladet.

Ansvarlig redaktør:

Gunnar Zachrisen
gz@norad.no

Debattansvarlig:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no

Nettavisredaktør:

Jan Speed
jasp@norad.no

Bildeansvarlig:

Espen Røst

Journalister:

Tor Aksel Bolle
toab@norad.no
Asle Olav Rønning
asle.o.ronning@gmail.com

Espen Røst
espenrost@gmail.com

Nina Bull Jørgensen
nbjorgensen@gmail.com

Administrasjon:

Ragnhild Eitungjerde Høyvik
Ba-Musa Ceesay

Internett:

www.bistandsaktuelt.no

Postadresse:
Boks 8034 Dep
0030 Oslo

Kontoradresse:

Bygdøy Allé 2 (1. etg.)

Telefoner:

23 98 00 00 (sentralbord)
23 98 02 37 (redaksjon)
23 98 02 39 (annonser)

E-post redaksjon:

gz@norad.no

E-post annonser:

toab@norad.no

Design og produksjon:

Medier og Ledelse AS

Trykk:

Amedia Trykk AS

Abonnement:

Bistandsaktuelt, Norad
Boks 8034 Dep,
0030 Oslo

Telefon: 23 98 02 35

E-post: adr-ba@norad.no

Abonnementet er gratis.

Utgifter:

Norad
ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet:

Tirsdag 7. februar 2017

Opplag denne utgaven:

19 700 eksemplarer.

Bistandsaktuelt er medlem av **Fagpressen**.

Neste Bistandsaktuelt:

Utkommer cirka
fredag 24. mars 2017

Human Rights, Human Wrongs:

Kinosjokoladen blir aldri som før

Hadde du sluttet å spise sjokolade hvis du fikk vite at slaver hadde laget den? Og om du likevel hadde spist den, er du da medskyldig i slaveri? Det er årstiden for brysomme spørsmål.

Av Anne Håskoll-Haugen

Under den årlige filmfestivalen «Human Rights, Human Wrongs» i Oslo får du verdens grusomheter konsentrert på lerretet. Du får historiene om de som jakter på asyl og drukner i Middelhavet, om briten som satt fengslet på Guantanamo i tre år uten å være dømt for noe og kvinnene som kjemper for retten til fri abort i USA.

Du får være med israelske bosettere hjem til middag. Og du får sannheten om filmsjokoladen servert – den smaker litt bitrere etter å ha blitt kjent med slavene som jobber på afrikanske kakaoplantasjer.

– Kjør debatt!

– Hvor mange filmer og debatter kan vi la oss forferde over i år, festivalsjef Ketil Magnussen?

– I år har vi 25 filmer i programmet, samt et større debattprogram enn noensinne. 28 debatter, de fleste er gratis. I tillegg byr vi på teaterforestillingen Nå løper vi med kunstneren Fadlabi. Og vi byr på det politiske satireshowet *All Makt* med Eirik Bergesen, diplomaten som ble lei av å si «ingen kommentar». Han har

gått til scenen for å få politikere til å legge til side 10-punktsprogrammene og si det som det er.

– *Jeg ser ingen dokumentarer i programmet om menneskerettsbrudd i Norge. Har vi en tendens til å tro at menneskerettsbrudd bare skjer i fattige land med undertrykkende regimer?*

– Den danske filmen *The Wait* tar opp hvordan mindreårige asylsøkere har det. Filmen følger en afghansk jente på 14 år og hvordan hun blir tolk mellom byråkratiet og familien, fordi hun lærer seg dansk. Den viser fortvilelsen i den lange ventetiden på å få oppholdstillatelse. Men det lages få norske dokumentarer i kinoforformat. De fleste blir sendt på tv.

Interessen øker

– Hvordan står det til med nordmenns appetitt på dokumentarer?

– Festivalen har vokst, spesielt de siste tre årene. Det er en tydelig tendens at interessen for dokumentarfilm vokser. Det spretter opp festivaler overalt og setene fylles. I Norge er det fortsatt få dokumentarfilmer som gjør det stort på kino, men det er i ferd med å skje noe også her. ■

Ketil Magnussen, festivalsjef.

Filmene du bør se

Her er tre filmer festivalsjef Ketil Magnussen mener alle må få med seg (selv om han har store problemer med å velge bare tre):

■ *Nowhere to Hide* tar deg med til Diyala-provinsen i Irak, der vi ser gjennom øynene til sykepleieren Nori. Vi følger utviklingen i Irak fra amerikanerne trekker seg ut, via et gryende håp, til kaoset som oppstår etter. Filmen handler om hvordan det er å leve som sivil i skuddlinjen og hvordan krigen sliter på menneskene. Regissøren kommer.

■ *The Opposition* gir deg innsikt i et lite lokalsamfunn i Papua Ny-Guinea hvor folk står i fare for å miste hjemmene sine på grunn av planene om å bygge et luksus-resort. Vi følger Moses, en lokal leder som vil stoppe prosjektet. Han avslører den ene skandalen etter den andre. Moses ender opp med å utfordre de nasjonale myndighetene, og må gå i dekning i frykt for eget liv.

■ I filmen *Chasing Asylum* har filmskaperne fått en unik tilgang til interneringsleirene hvor asylsøkere venter på å bli sendt videre. Det er en kraftig advarsel om hvordan vi ikke bør behandle asylsøkere. Dette er rene konsentrasjonsleirer der folk går fra vettet og får en umenneskelig behandling.

Filmfestivalen «Human Rights, Human Wrongs» arrangeres på Cinemateket i Oslo fra 14. – 19. februar.

Surfere i «verdens største fengsel», Gaza. Fra filmen *Gaza Surf Club*, ett av tilbudene under årets festival.

Foto: Human Rights Human Wrongs